

Kur'an ve Sünnetten Hac ve Umre Rehberi

[Türkçe]

الحج والعمرة في ضوء الكتاب والسنة

[اللغة التركية]

Said b. Ali el-Kahtani

سعید بن علی بن وهف القحطانی

Tetkik eden : Muhammed Şahin

مراجعة: محمد مسلم شاهين

Rabva Semti İslâmî Dâvet Bürosu-Riyad

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الحاليات بالربوة بمدينة الرياض

1) Haccın Farz Oluşu	4
2) Umrenin Vacib Oluşu.....	4
3) Hac Ve Umrenin Farz Oluşlarının Şartları	4
4) Hac Ve Umrede Vekâlet	6
5) Hac Ve Umrenin Fazileti.....	7
6) Yolculuğun, Umre Ve Haccın Adabı	9
7) Umre Ve Haccın Mîkatları	15
Mîkatların Çeşitleri:.....	15
8) Mîkat Esnasında Umre Ve Hac Yapacak Olanın İşleri	16
9) (Umre Ve Haccı İçeren) Üç İbadetin Uygulaması	18
10) İhramda Yasak Olan İşler.....	19
11) Yasakların İşlenmesi Karşılığında Verilecek Fidyeler	20
12) İhramlı Olan Kimseye Mübah Olan Şeyler	23
13) Haccın Rükünleri Ve Vâcibleri	24
A- Haccın Rükünleri:.....	24
B- Haccın Vacibleri:	24
14) Umrenin Rükünleri Ve Vacibleri	25
A- Umrenin Rükünleri.....	25
B- Umrenin Vacibleri	26
15) Mekke'ye Giriş.....	26
16) Beytullah'ı Tavaf Etmek	27
17) Safa İle Merve Arasında Sa'y Etmek	28
18) Zülhiccenin Sekizinci Günü Haccın İşleri.....	30
19) Arafat'ta Vakfe Yapmak	30
20) Müzdelife'de Gecelemek	32
21) Nahr Günü (Kurban Bayramı'nın Birinci Yani Zülhiccenin Onuncu Günü) Yapılacak Hac İşleri	33
22) Teşrik Günlerinde Yapılacak Hac İşleri	35
23) Veda Tavafi.....	37
24) Rasulullah <i>Sallallahu Aleyhi Vesellem</i> 'in Mescidini Ziyaret Etmek	37
25) Genel Kapsamlı Dualar	40
Tevbe Ve İstiğfârin Fazileti	46
Tesbih, Tahmid, Tehlîl Ve Tekbirin Fazileti	47
Peygamber <i>sallallahu aleyhi vesellem</i> Nasıl Tesbih Ederdi?	48
Yolculuktan Dönüş Adabı	48

Önsöz

Bismillahirrahmanirrahim
(Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla)

Şüphesiz hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım diler, günahlarımıza bağışlamasını isteriz. Nefislerimizin şerlerinden, amellerimizin kötülüklerinden Allah'a sığınırız. Allah'ın doğru yola ilettiğini saptıracak kimse olmaz. Saptırdığı kimseyi de doğru yola iletceek kimse bulunmaz. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şahadet ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Allah'ın sâlat ve selamı onun, aile halkın, ashabının ve kiyamet gününe kadar onlara güzellikle uyacak olanların üzerine olsun.

Elimizdeki bu kitapçık umrenin, haccin Rasûllullah *sallallahu aleyhi vesellem*'in mescidini ziyaret etmenin faziletlerine, adabına ve hükümlerine dairdir. Ben bu kitapçıkta umre yapan, hac eden, Peygamber efendimizin kabrini ziyaret edecek olan kimsenin evinden çıktıığı andan itibaren -yüce Allah'ın izniyle- esenlikle ve mükâfat kazanmış olarak tekrar evine döñünceye kadar gereksinim duyacağı herşeyi açıkladım. Bütün bu açıklamaların kitab ve sünnetten delillerini de kaydettim. O bakımdan bu kitapçıkta bulunan doğrular lütfu engin, biricik Rabbimizden; onda bulunan yanlışlıklar benden ve şeytandandır. Bu yanlışlıklardan Allah da, O'nun Peygamberi de uzaktır.

Bu hususta karşı karşıya kaldığım birtakım problemleri muhterem büyük ilim adamı Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz'a¹ sundum. -*Allah onu korusun ve derecelerini yükselsin.*- Onun tercih ettiği görüşü benimseyip kaydettim. Allah ona hayırlı mükâfatlar versin. Daha sonra kitabı başından sonuna kadar büyük ilim adamı Abdullah b. Abdurrahman el-Cibrîn inceledi ve çok güzel ve farklı açıklamalarda bulundu. Allah ona hayırlı mükâfatlar ve büyük bir ecir versin.

Yüce Allah'tan bu kitapçığı kendi zati için ihlâsla yapılmış bir amel kılmasını, bu kitapçığın müellifini, okuyucusunu, onu basanı ve yayını naîm cennetlerine yakınlaştırıcı bir vesile kılmasını, hayatında ve ölümünden sonra bu kitapta beni faydalandırmamasını, bu kitabıne ulaşlığı herkesi de aynı şekilde yararlandırmamasını niyaz ederim. Çünkü O kendisinden dileklerde bulunulanların en hayırlıları, kendisinden birşeyler umulanların en cömerdir. O bize yeter, O ne güzel vekildir (dost ve yardımcıdır). Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun, Peygamberimiz Muhammed'e o'nun aile halkına, ashabına ve kiyamet gününe kadar onların izinden güzel bir şekilde gidecek olanlara da Allah'ın sâlat ve selâmı olsun.

Said b. Ali b. Vehef el-Kahtânî
Cuma, 15.1.1415 h.

¹ Şeyh Abdulaziz b. Baz 13 Mayıs 1999 yılında vefat etmiştir.

1) Haccin Farz Oluşu

Hac, sözlükte kasdetmek demektir.² Daha sonra şer'î ve örfî bakımdan yüce Allah'ın evini ziyaret ve oraya gitmek hakkında kullanılmaya başlanmıştır. O bakımdan bu kelime mutlak olarak kullanıldığı takdirde ancak bu özel türden olan kasıt anlaşılr. Çünkü meşrû olan ve çokça görülen kasıt budur.³

Şeriatte hac, özel zamanlarda, özel mekanlarda, özel kişi tarafından⁴ yapılan özel fiillerin⁵ adıdır. Hac İslâmın üzerinde yükseldiği beş esastan birisidir. Haccin farz oluşunun asıl dayanağı kitab, sünnet ve icmadır. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Oraya bir yol bulabilenlerin o Evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır. Artık kim inkar ederse şüphesiz ki Allah âlemleme muhtaç değildir." (Al-i İmran, 3/97)

Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* de: *"İslam beş şey üzerine bina edilmiştir."*⁶ diye buyurmuş ve bunlar arasında haccı da saymıştır. Yine bir başka hadisinde: *"Ey insanlar! Haccetmek size farz kilindi. Binaenaleyh hacceniniz."*⁷ diye buyurmuştur.

Ümmet de gücü yeten kimsenin hayatı bir defa, haccetmesinin vacib (farz) olduğunu icma ile kabul etmiş bulunmaktadır.⁸

2) Umrenin Vacib Oluşu

Umre sözlükte ziyaret etmek demektir. Şer'î bir terim olarak ihram, tavaaf, sa'y ve saçları traş etmek ya da kısaltmak sonra da ihramdan çıkmak suretiyle özel bir şekilde Beyt-i Atik'i (eski evi Kâbe'yi) ziyaret etmektir. Sahih olan umrenin haccin vacib olduğu kimseler hakkında da vacib oluşudur. Çünkü Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Cibrail *aleyhisselam*'a sorduğu soru üzerine şu cevabı verdiği sabit olmuştur:

*"...İslam, Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahadet etmen, namazı kılman, zekâti vermen, hac ve umre yapman, cünubluktan dolayı gusletmen, tam anlamıyla abdest alman ve Ramazan ayında oruç tutmandır."*⁹

Âiçe *radiyallahu anha* da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e şöyle sormuştur:

"Ey Allah'ın Rasûlü, kadınların cihad yükümlülükleri var mıdır?" Peygamber:

"Evet, onların, savaşın bulunmayan bir cihad yükümlülükleri vardır. O da hac ve umredir." diye buyurmuştur.¹⁰

Ebu Rezîn'den rivayete göre o:

"Ey Allah'ın Rasûlü, benim babam oldukça yaşlı bir kimsedir. Ne haccedebilir, ne umre yapabilir, ne de bineğin sırtında durabilir", diye sormuştı, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ona:

"Babanın yerine sen hac ve umre yap." diye cevab vermiştir.¹¹

İbn Ömer *radiyallahu anhuma* da şöyle buyurmuştur: "Üzerinde bir hac ve bir umre yükümlülüğü bulunmayan hiçbir kimse yoktur."¹²

İşte şer'î delillerin gösterdiği şekilde doğru olan budur. Umre de tipki hac gibi bir farzdır ve kendisine haccin vacib olduğu kimse üzerinde hayatı bir defa olmak üzere vacib (farz)dır. Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Cabir b. Abdullah ve onların dışında daha başka sahabenin sözlerinden anlaşılan mana budur.¹³

Hac ve umre ömrde bir defa vacibdir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'nın rivayet ettiği hadise göre Akra' b. Hâbis, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e:

"Ey Allah'ın Rasûlü hac her sene mi yoksa ömrde bir defa mı", diye sormuştı, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*:

"Hayır, ömrde bir defa. Kim bundan fazlasını yaparsa o tatavvu (nafile)dir." diye cevab vermiştir.¹⁴

3) Hac Ve Umrenin Farz Oluşlarının Şartları

² İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, I, 340

³ İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde fi Beyani Menâsiki'l-Hacci ve'l-Umra*, I, 75; Ayrıca bk. el-Misbahu'l-Munîr, I, 121

⁴ Bu tanım İbn Bâz'ın, *Allah ona rahmet etsin Buluğu'l-Meram Şerhi*'ndeki tarifidir.

⁵ İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 5

⁶ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile birlikte- I, 49; Müslim, I, 45

⁷ Müslim, II, 975

⁸ İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 6

⁹ Hadisi *Darakutnî* II, 283'te; rivayet etmiş ve isnadı sabit ve sahihdir demeştir. Beyhakî, IV, 350

¹⁰ İbn Mace ve İmam Ahmed, *Miṣnâd*, VI, 156; el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, II, 151'de sahih olduğunu belirtmiştir.

¹¹ Hadisi Sünen sahibleri rivayet etmiş olup, büyük ilim adamı el-Elbani: Sahihdir demeştir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 556; *Sahihu Ebi Davud*, I, 341; *Sahihu İbn Mace*, II, 152; *Sahihu't-Tirmîzî*, I, 275

¹² Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile birlikte- III, 597

¹³ Bk. İbn Kudâme, *el-Muğni*, V, 13; İbn Teymiyye, *Şerhu'l-Umde*, I, 88-98; *Fethu'l-Bâri*, III, 597; İbn Teymiyye, *Fetâvâ*, VI, 256

¹⁴ Ebu Davud, *Nesai*, İbn Mace, Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani *Sahihu Ebi Davud* I, 324; *Sahihu'n-Nesai*, II, 556 ve *Sahihu İbn Mace*, II, 148'de bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

Hac ve umre beş şartın bulunması halinde farz olur.¹⁵

Birinci Şart: Müslüman olmaktadır. Çünkü yüce Allah: "Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra artık onlar Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar" (et-Tevbe, 9/28) diye buyurmuştur. Ayrıca böyle bir iş yapmaları sahîh değildir. Sahîh olmayan bir şeyin farz olması da imkansızdır.

Bir diğer delil Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'ın şu rivayetidir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in Veda Haccından önce Ebu Bekir es-Siddîk'ı hac Emiri olarak tayin ettiği hac esnasında beni de kurban bayramı birinci gününde insanlara şu ilanı yapmak üzere gönderdiği kimseler arasında gönderdi: "Artık bu seneden sonra hiçbir müşrik hac edemeyecektir ve Beytullah'ı çırılıçplak tavaf edemeyecektir."¹⁶

İkinci Şart: Akıl. Diğer ibadetlerde olduğu gibi -aklı başına gelinceye kadar- deli olana hac da, umre de farz değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Kalem üç kişiden kaldırılmıştır. (Onlara sorumluluk yoktur.) Akı bağından gitmiş deli ayıkincaya kadar, uyuyan uyanıncaya kadar, küçük çocuk da ergenlik yaşına gelinceye kadar."¹⁷

Üçüncü Şart: Bâliğ olmak. Az önce geçen hadis gereğince ergenlik yaşına gelinceye kadar küçük çocuğu hac farz değildir. Bununla birlikte küçük çocuk hac yapacak olursa haccı sahihtır, fakat farz olan haccın yerini de tutmaz. Çünkü İbn Abbas'ın rivayet ettiği hadise göre bir kadın küçük bir çocuğu kaldırmış ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e gösterip:

"Bunun haccı olur mu?" diye sormuş, Peygamber de:

"Evet, senin için de ecir vardır." diye buyurmuştur.¹⁸

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Herhangi bir çocuk hacceder, sonra ergenlik yaşına gelirse, onun bir defa daha haczetmesi icab eder. Herhangi bir köle hacceder sonra ona özgürlüğü verilecek olursa bir defa daha haczetmesi gerekdir."¹⁹

Dördüncü Şart: Tam hürriyet. Köleye haczetmesi farz değildir. Bununla birlikte haccedecek olursa haccı sahihtır, fakat farz olan haccın yerini tutmaz. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* az önce kaydedilen İbn Abbas'ın rivayet ettiği: "...Ve eğer bir köle hacceder, sonra da ona özgürlüğü verilirse onun bir defa daha haczetmesi gerekdir." hadisi bunu gerektirmektedir.

Beşinci Şart: İstîataat (güç yetirebilmek): Hac, Kur'ân'ın nassı, bu hususta çokça varid olmuş sünnetten deliller ve müslümanların içmî dolayısı ile ancak oraya gitmeye yol bulabilen kimselere farzdır.²⁰ Bununla birlikte güç yetiremeyen bir kimse haccedecek olursa onun bu haccı farz haccın yerine geçer.²¹

Kadına özel bir şart: Beraberinde mahrem bir kimsenin bulunması. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Bir erkek, herhangi bir kadın ile beraberinde bir mahremi bulunmadıkça sakin başbaşa kalmasın. Kadın ancak mahremi ile birlikte yolculuk yapar." Bir adam kalkarak

"Ey Allah'ın Rasûlü, dedi. Benim hanımım haczetmek üzere yola çıktı ve ben de şu şu gazaya katılmak üzere yazıldım." Peygamber şöyle buyurdu:

"Git, hanımınla birlikte haccet."²²

Buna göre beraberinde kocası ya da mahrem olan bir kişi bulunmadığı sürece kadının hac için yolculuğa çıkması vacib de değildir, caiz de olmaz.²³ Ancak kadın mahremi olmaksızın haccedecek olursa bu haccı farz haccın yerine geçer, fakat bununla birlikte masiyette bulunmuş olur ve büyük bir günah kazanır.²⁴

Bu şartların hepsini taşıyan bir kimsenin derhal haczetmesi icab eder. Haccını bir dahaki seneye ertelemesi caiz değildir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki: "-Farz olan haccı kastederek- haczetmekte acele ediniz. Çünkü sizden hiçbir kimse ne ile karşı karşıya kalacağını bilemez."²⁵

Böylece Peygamber Efendimiz hac etmekte acele edip, eli çabuk tutmayı emir buyurmuştur. Emir ise vücub (farz oluşu) gerektirir.²⁶ Bundan dolayı Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'ın şöyle dediği sabit olmuştur: "Şu ülkelere birtakım kimseler göndermeye kararlaştırmak istedim. Onlar imkanı olup da haczetmeyen kimseleri

¹⁵ Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 6; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 113

¹⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 483; Lafız kendisinin olmak üzere Müslim, II, 982; Ayrıca bk. Nevehî Şerhi, IX, 115

¹⁷ Bu hadisi Sünen sahibleri ile Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani sahib olduğunu belirtmiştir. Bk. *Irva'u'l-Ğalil*, II, 4-7

¹⁸ Muslim, II, 974. es-Saib b. Yezid (r.a)'dan şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben henüz yedi yaşında iken Rasûlullah (s.a) ile birlikte haccı götürüldüm." Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 71

¹⁹ Şafîî, Beyhaki, Hakim ve başkaları rivayet etmiş olup, Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, IV, 71'de, isnadı sahihtir demiştir. Ayrıca bk. *Irva'u'l-Ğalil*, IV, 156

²⁰ İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 124

²¹ İstîataat (güç yetirebilmek) kavramı için bk. *Advâ'u'l-Beyân*, V, 75-98; İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 7-14; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 124-130; *el-Fetava'l-İslamiyye*, II, 187

²² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 143; Müslim, III, 978

²³ İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 172

²⁴ İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 172

²⁵ Ahmed, I, 14 ile Ebu Davud, İbn Mace ve Hakim sahib olduğunu belirtmiş -Zehbi de bir hususta ona muvafakat etmiştir-, I, 448'de; el-Elbani ise *Irva'u'l-Ğalil*, IV, 168'de ile Sahihu Ebi Davud, I, 325 ve Sahihu İbn Mace, II, 147'de hasen olduğunu belirtmiştir.

²⁶ Bk. İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 206; İbn Bâz, *Mecmuu Fetava fi'l-Hac*, V, 243; İbn Kudame, V, 36; *Advau'l-Beyan*, V, 125

tesbit etsinler ve bu gibi kimseleri cizyeye bağlasınlar. Böyleleri müslüman değildir, böyleleri müslüman değildir.”²⁷

Bir diğer rivayette de şöyle dediği nakledilmektedir:

“*Genišlik ve imkân bulduğu halde yolu da açık ve serbest olmakla birlikte haccetmeyen bir adam -iic defa tekrar ederek- ister yahudi, ister hristiyan ölsün.*”²⁸

Buna göre bu şartlar bir kimsede bulunacak olursa o kimseye haccetmek farz olur.

Bu durumda kişi bizzat haccetme gücüne sahibse haccetmesi farz olur. Eğer bizzat haccetme gücüne sahib değilse iki hal sözkonusudur:

1- Eğer -bu güç yetirememeye halinin sona ermeyi ve geçici bir hastalığa yakalanıp şifa bulmayı ümit eden hastanın halinde olduğu gibi- iyileşmeyi ümit ediyorsa bizzat haccetebilme gücüne erişinceye kadar haccetmeyi erteler. Eğer bundan önce vefat ederse onun terekesinden (geriye bıraktığı mirasından) onun adına hac yapılır ve günahkâr olmaz.

2- Eğer kendisine haccın vacib olduğu kişi, sona ermeyi ümid edilemeyen, iyileşmesi beklenmeyen sürekli bir acizlik içerisinde ise -oldukça yaşı, iyileşme ümidi olmayan kötürum hasta, bineğe binemeyen kimse gibi- bu kimse kendisi adına hac ve umre yapacak birisini vekil tayin eder.²⁹

4) Hac Ve Umrede Vekâlet

Bineğe binemeyen, binek üzerinde duramayan, binek üzerinde yolculuk yapamayan, iyileşmesi ümit olunamayan hasta gibi şartları tamamlanmakla birlikte bizatihî hac ve umre yapamayan kimsenin kendisi adına hac ve umre yapacak bir vekil tayin etmesi gereklidir.³⁰ Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’nın rivayet ettiği bir hadise göre Has’amlılardan bir kadın:

“Ey Allah’ın Rasûlü, dedi Allah’ın kulları üzerine farz kıldığı hac yükümlülüğü babamı yaşı ilerlemiş bir halde iken gelip buldu. O binek sırtında duramıyor, onun yerine ben hac edeyim mi?” Peygamber:

“Evet” diye buyurdu. Bu da Veda haccında olmuştu.³¹

Müslim’in bir rivayetinde de: “*Onun yerine sen haccet.*”³² dediği zikredilmektedir.

Ebu Rezîn’in rivayet ettiği hadise göre:

“Ey Allah’ın Rasûlü benim babam yaşı birisidir. Hac da edemez, umre de yapamaz, yolculuğa da dayanamaz.”

Peygamber ona:

“*Babanın yerine sen haccet ve umre yap.*” diye buyurdu.³³

Kendisine haccın farz olduğu kimse haccetmeksızın vefat edecek olursa geriye bıraktığı maldan kendisi adına hac ve umre yapılmak üzere gereken miktar ayrılır.³⁴ Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: Sinan b. Abdullah el-Cühenî’nin hanımı Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’a haccetmeden ölen annesi hakkında, kendisi onun adına haccedecek olursa onun yerine haccı olur mu, diye sorulmasını (birisine) teklif etti. Peygamber şöyle buyurdu: “Evet, O, annesinin boynunda bir borç bulunsaydı onun adına bu borcunu ödeseydi, bu onun ödemesinin yerini tutar mıydı?” (Soruyu soran)

“Evet” dedi. Peygamber de:

“*O halde o da annesinin yerine haccetsin*” diye buyurdu.³⁵

İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’a bir kadın gelerek dedi ki:

“Benim annem haccetmeyi adadı fakat haccetmeden öldü. Onun yerine ben hacceteyim mi?” Peygamber şöyle buyurdu:

“Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin üzerinde bir borç bulunsaydı onu sen öder miydin?” diye sordu. Kadın:

“Evet” deyince, Peygamber:

“*O halde alacaklı olanın hakkını veriniz. Şüphesiz Allah, hakkı ödenmeye en layık olandır.*”³⁶

Bir rivayette de: “*Allah’ın hakkını ödeyiniz. Çünkü Allah hakkı ödenmeye en layık olandır.*”³⁷ diye buyurdu.

Yine bir rivayette belirtildiğine göre bir adam dedi ki:

“Benim kızkardeşim haccetmeyi adadı, fakat vefat etti.” Peygamber şöyle buyurdu:

²⁷ Bu rivayeti Said b. Mansur *Sünen*’in de rivayet etmiş olup İbn Hacer *et-Telhisu'l-Habir*’de (Ömer -r.a-’e mevkuf bir rivayet olarak), II, 223’de sahî olduğunu belirtmiştir.

²⁸ Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kiûbra*, IV, 334; İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habir*, II, 223’de mevkuf bir rivayet olarak sahî olduğunu belirtmektedir.

²⁹ Bk. *Advau'l-Beyan*, V, 93 ve 98; İbn Kudame, *el-Muğnî*, V, 19 ve 22; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 183; İbn Useymin, *el-Menhac li Muridi'l-Hac ve'l-Umra*, s. 52

³⁰ İbn Kudame, V, 19; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 133 ve 183; İbn Kasım *Haşîyesi*, III, 518; *Advau'l-Beyan*, V, 93; *Serhu'z-Zerkeşî*, III, 31

³¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile birlikte-, III, 378; Müslim, II, 973

³² Müslim, II, 974

³³ Bk. dördüncü bahis, üç no’lu not

³⁴ İbn Kudame, *el-Muğnî*, V, 36, 38 ve 19; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, I, 183

³⁵ *Müsned*, I, 297; *Sahihu'l-Huzeyme*, IV, 343; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 559’da senedi sahihtir, demiştir.

³⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XIII, 296

³⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 64

“Allah’ın hakkını öde. Çünkü O hakkı ödenilmeye en layık olandır.”³⁸

Başkasının adına vekaleten hac yapacak kimsenin bizzat kendi adına haccetmedikçe vekâleten haccetmesi caiz olmaz. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’nın rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* bir adamın:

“Ya Rabbi Şubrume adına sana lebbeyk diyyorum”, dediğini duymuş ve:

“Şubrume de kim?” diye sorunca, adam:

“Benim bir kardeşim yahut benim bir yakınımdır”, diye cevab vermiş. Peygamber:

“Peki kendi adına hac yaptın mı?” diye sormuş, adam.

“Hayır” deyince Peygamber:

“Önce kendi adına hac yap, sonra da Şubrume adına” diye buyurdu.³⁹

Vekâleten hac yapacak olan kimsenin, hac ve umre hükümlerini bilen ve bu hususta Allah’tan korkacağını ümit ettiği uygun bir vekil seçmeye özen göstermesi gereklidir. Vekâleten haccedecek olan da Allah için ihlaslı bir niyete sahib olmalıdır ve sahîh kabul edilen görüşe göre; bir kimsenin başkası adına haccetmek üzere bir mal alabilmesinin ancak şu iki halden birisi için sözkonusu olacağını bilmesi gereklidir:

1- Kişi ölen şahsın hac sorumluluğundan kurtulmasını ve bu borcunun ödenmesi suretiyle ona iyilik yapmayı ister. Bu, ya aralarındaki bir akrabalık ya da genel olarak bütün müminlere karşı bir merhametinden dolayı olur. Bu durumda o vekil hacı eda etmesine imkan verecek kadar bir mal alır, geriye kalan mal ise hak sahiplerine iade eder. Bu şekilde hareket eden bir kimse, muhsin (iyilik yapan) bir kişidir. Allah da iyilik yapanları sever.

2- Vekâleten haccedecek kimse hacı seven, meşâiri görmeyi arzu eden bir kimse olmakla birlikte, gerekli masrafi karşılayamayan bir kimse olabilir. Bu durumda ihtiyacını görecek kadar malî alır ve kardeşi adına hac farızasını eda eder.

Özetle, vekâleten hac yapacak olan kimsenin haccetmek için gerekeni alması gereklidir. Almak için haccetmelidir. Böyle bir kimsenin pek büyük bir sevab alacağı ve kendisini vekil tayin edenin yahut kendisi adına haccettiği kimsenin ecri gibi ecir alacağı -yuce Allah’ın izniyle- ümit edilir.⁴⁰ Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:

“Emrolunduğunu eksiksiz gönül hoşluğu ile ödeyen güvenilir hazine, sadaka verenlerden birisidir.”⁴¹

Âhiret için yapılması gereken bir amel ile mal alan yahut dünyayı murad eden ve ancak gelip geçici dünyalığı maksat olarak gözeten bir kimsenin ise âhirette alacak hiçbir payı olmaz.⁴²

5) Hac Ve Umrenin Fazileti

1- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*’dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

“Kim bu Evi hacceder de kötü söz söylemez ve fasiklik yapmazsa annesinden doğmuş gibi geri döner.”⁴³ Muslim’ün bir rivayetinde de şöyle denilmektedir:

“Kim bu Eve gelir de kötü söz söylemez, fasiklik yapmazsa annesinden doğduğu gibi geri döner.”⁴⁴

Bu lafız hem hac, hem de umreyi kapsar.⁴⁵

2- Yine Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Umreden sonra yapılan bir umre ikisi arasında işlenen günahlara keffârettir. Hacc-i mebrûrun ise cennetten başka hiçbir karşılığı olmaz.”⁴⁶

Hacc-i mebrûr, riyasız, başkaları işitsin diye yapılmayan, herhangi bir günahın karıştırılmadığı ve akabinden herhangi bir masiyetin işlenmediği hacdır. Aynı zamanda bu, bütün hükümleri eksiksiz yerine getirilen ve mükelleften istediği en mükemmel şekilde ifa edilen hacdır. Kabul olunan hac işte budur. Haccın kabul olunduğunun alametlerinden birisi de kişinin daha önceki halinden daha hayırlı bir şekilde geri dönmesi ve tekrar masiyetlere dönmemesidir. “Mebrûr” kelimesi itaat demek olan “el-birr”den alınmıştır. Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.⁴⁷

3- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Amr b. el-Âs’ a şöyle demiştir:

“Sen İslâmin kendisinden öncekileri yıktığını, hicretin kendisinden öncekileri yıktığını ve haccin da kendisinden öncekileri yıktığını bilmiyor musun?”⁴⁸

4- Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’e:

³⁸ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 574

³⁹ Ebu Davud, İbn Mace ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 341 ile İrvau'l-Ğalil, IV, 171’de sahîh olduğunu bildirmiştir.

⁴⁰ Bk. İbn Teymiye, *Fetâva*, XXVI, 14-20 (Bazı tasarruflarla)

⁴¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 439; Muslim, II, 710

⁴² Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 28 ve 20

⁴³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 20; Muslim, II, 984

⁴⁴ Muslim, II, 983; Tirmizi’de: “Geçmiş günahları bağışlanır” denilmektedir. Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 245

⁴⁵ Bk. *Fethu'l-Bari*, III, 382

⁴⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 597; Muslim, II, 983

⁴⁷ Bk. *Fethu'l-Bari*, III, 382; Nevevi, Muslim Şerhi, IX, 112

⁴⁸ Muslim, I, 112

“Hangi ameller daha faziletlidir” diye sorulmuş, o:

“Allah'a ve Rasûliine iman” diye buyurmuştur.

“Sonra hangisi” diye sorulunca:

“Allah yolunda cihad” diye buyurdu.

“Sonra hangisi” diye sorulunca:

“Hacc-i mebrur” diye buyurdu.⁴⁹

5- Abdullah b. Mesud *Radiyallahu anh*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

“Ardı arkasına hac ile umre yapınız. Çünkü hac ile umre köriğün demir, altın ve gümüş üzerindeki kir ve pası giderdiği gibi fakırlığı ve günahları siler süpürürler. Mebrur haccın ise cennetten başka bir mükâfati yoktur.”⁵⁰

6- Âiçe (r.anha)'dan dedi ki:

“Ey Allah'ın Rasûlü, kadınlar üzerinde cihad var mı?” diye sordu. O şöyle buyurdu:

“Evet onların üzerinde savaş olmayan bir cihad vardır. Hac ve umre.”⁵¹

Nesai'deki rivayette de şöyle denilmektedir:

“...Sizin için cihadın en iyisi, en güzelî vardır. Beyt'i mebrur bir şekilde haccetmektir.”⁵²

7- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

“Allah'ın kafileri üçtür: Gaziler, hacilar ve umre yapanlar.”⁵³

8- İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Allah yolunda gazaya çıkan, hac eden ve umre yapan Allah'ın kafileridir. Allah onları çağrırdı, onlar da çağrıya uyup geldiler. Onlar da O'ndan dilekte bulundular, O da onlara verdi.”⁵⁴

9- Ebu Hureyre *Radiyallahu anh*'dan rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Büyüğün de, küçüğüne de, gücü yetmeyenin de, kadının da cihadi hac ve umredir.”⁵⁵

10- Âiçe (r.anha)'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

“Allah'ın Arafe gününde cehennemden azad ettiği kullardan daha çok kulunu azad ettiği hiçbir gün yoktur. O günden Allah oldukça yaklaşırlar, sonra hacı kulları ile meleklerle karşı öğünerek: Bunlar neler diledi? diye sorar.”⁵⁶

11- Amr b. Şuayb'in babasından, onun dedesinden rivayet ettiğine göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“En hayırlı dua Arafe günü yapılan duadır...”⁵⁷

12- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:

“...Çünkü şüphesiz ramazan ayında yapılan bir umre benimle birlikte yapılmış bir hacca denktir.”⁵⁸

13- Abdullah b. Ubeyd, İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'ya dedi ki:

“Ne diye ben senin sadece bu iki rüknü yani Hacer-i Esved ile Rükn-i Yamani'yi istilâm ettiğini görüyorum. (Sebebi nedir?)” İbn Ömer dedi ki:

“Eğer ben bu işi yapıyorsam Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in: “Şüphesiz bunlara el sùrmek (ve böylece onları istilâm etmek) günahları döker” dediğini ve yine onun: “Her kim bu Beyti yedi defa tavaaf eder ve arkasından iki rekat namaz kılarsa bir köle azad etmiş gibi olur” ile: “Bir kişi ayağını kaldırıp koyacak olursa mutlaka ona on tane hasene yazılır, on tane günahı silinir ve on tane dereceye yükseltılır.” dediğini duymuş olmamdır.”⁵⁹

⁴⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 381

⁵⁰ Nesai, Tirmizi, İbn Mace, Ahmed ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 558'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

⁵¹ Ahmed, İbn Mace, İbn Huzeyme ve başkaları rivayet etmiş olup hadisin aslı Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 381'de yer almaktadır. Ayrıca bk. *Sahihu Ibn Mace*, II, 151; *İrvau'l-Ğâlib*, IV, 151'de el-Elbani sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁵² Hadisi Nesai rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 557

⁵³ Nesai, Hakim, İbn Hibban rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 557; *Sahihu'l-Cami*, VI, 108'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁵⁴ İbn Mace, İbn Hibban ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ibn Mace*, II, 149 ile *el-Ahadîsû's-Sâhiha*, IV, 433'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁵⁵ Nesai rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 557'de hasen olduğunu belirtmiştir.

⁵⁶ Müslim, II, 983

⁵⁷ Tirmizi ve Muvatta'da Malik rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184; *Sahihu'l-Cami*, III, 121 ile *el-Ahadîsû's-Sâhiha*, IV, 6'da hasen olduğunu belirtmiştir.

⁵⁸ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 72 ile III, 603; Müslim, II, 918 ile Sünen sahibleri. Müslim ve başkalarının naklettiği bir rivayette de: “... Bir hacca denktir.” denilmektedir.

⁵⁹ Ahmed, II, 3 ile Ebu Davud dışında diğer Sünen sahibleri ve Hakim (I, 489) rivayet etmiştir.; Hakim hadisin sahîh olduğunu belirtmiş ve ez-Zehebi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani, *Miṣkatu'l-Mesabih*, II, 793'de sahîh olduğunu belirtmiş, el-Beğavi, *Şerhu's-Sünne*, VII, 129'da hasen olduğunu söylemiştir. Ben bu hadisleri bu lafızlarıyla şu kaynaklardan seçtim: *Sahihu'n-Nesai*, II, 613; *Sahihu't-Tirmizi*, I, 283; *Sahihu Ibn Mace*, II, 162 ile Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 29

14- Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabit olduğuna göre Mescid-i Haram'da kılınan namaz onun dışındaki diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan daha faziletlidir.⁶⁰

15- Kim Beyt-i Atik'i tavaf eder, Hacer-i Esved'i de istilâm ederse kiyamet gününde ona tanıklık eder. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* rivayet ettiği bir hadiste şöyle demektedir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Hacer-i Esved hakkında şöyle buyurmuştur:

*"Allah'a yemin ederim, kiyamet gününde Allah onu kendileriyle göreceği iki gözü, kendisiyle konuşacağı bir dili olduğu halde canlandıracak ve bu taş kendisini hakkı ile istilâm eden kimseler hakkında şahitlikte bulunacaktır."*⁶¹

Yine İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

*"Hacer-i Esved cennetten, kardan daha beyaz bir halde indirildi. Adem oğullarının günahları onu kararttı."*⁶²

Bu faziletleri ancak amelini Allah için ihlâsla yapan, haccı ya da umreyi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in gösterdiği şekilde edâ eden kimseler elde edebilir. Bütün amellerin ve sözlerin kabul edilebilmesi için şu iki şartın gerçekleşmesi kaçınılmaz bir şeydir:

Birinci şart: Kendisine ibadet olunan mabuda karşı ihlâslı olmaktadır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"Ameller niyetlerine göredir ve mutlaka her kişi için ancak niyet ettiği vardır."*⁶³

İkinci şart: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e uymaktır. Çünkü Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

*"Her kim bizim bu işimize uygun olmayan bir amelde bulunursa o geri çevrilir."*⁶⁴

Buna göre amelini ihlas ile Allah'a yapan ve bu amelinde Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e tabi olan kimsenin ameli makbuldür. Bu iki şartı elde edemeyen yahut bunlardan birisini gerçekleştiremeyen kişinin ameli red olunur ve yüce Allah'ın: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız."* (el-Furkan, 25/23) buyruğunu çerçevesine dahildir. Bu iki şartı bulunduran kimse de yüce Allah'ın: *"İyilik yaparak kendisini Allah'a teslim eden ve İbrahim'in hanif dinine uyan kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir?"* (en-Nisa, 4/125); *"Hayır (dedikleri gibi değil); kim ihsan edici olarak yüzünü (ihlâs ile) Allah'a teslim ederse işte ona Rabbi katından ecri verilecektir. Onlar için korku yoktur ve onlar üzülmmezler."* (el-Bakara, 2/112) buyruklarının kapsamı içerisindeindir.

Buna göre Ömer *Radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği: *"Ameller niyetler iledir."* hadisi bâtin (iç ve kalbî) ameller için bir ölçüdür. Aise -*radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği: *"Her kim bizim bu işimize uymayan bir amelde bulunursa o red olunur"* hadisi ise zahir olan ameller için bir ölçüdür. O halde bu iki hadis asıllarıyla, fer'leriyle, zahir olıyla, batınıyla dinin tamamını kapsayan iki hadistir.⁶⁵

6) Yolculuğun, Umre Ve Haccın Adabı

Umre ve hac yapan bir kimsenin kabul edilebilecek bir umre yapabilmek ve mebrur bir hac edebilmek için bilmesi ve yerine getirmesi gereken edebler pek çoktur. Bunlardan bir kısmı vacib, bir kısmı müstehabtir. Ben hepsini değil de bir bölümünü örnek olmak üzere aşağıda sıralamaya çalışacağım:

1- Zamanın, bineğin, arkadaşın, birden çok yol olması halinde yoluñ hayırlısını takdir etmesini Allah'tan diler. Bu konuda bilgi sahibi olan ve salih kimselerle istişare eder. Haccın hayır olduğunda şüphe yoktur. Bu hususta istihare ise iki rekat namaz kıldıktan sonra bu konuda varid olmuş duayı yapmakla olur.⁶⁶

2- Hac ve umre yapacak olanın haccı ve umresi ile yalnızca Allah'ın rızasını gözetmesi, O'na yakınlaşmayı arzu etmesi, dünyalık elde etmeyi yahut ögünmeyi yahut kalbleri kazanmayı ya da riyakârlık yapıp ün salma maksadını gütmekten sakınması gereklidir. Çünkü bu gibi hususlar amelin batıl olup, kabul edilmemesine sebeb teşkil eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Deki: Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim." (el-En'am, 6/162-163)

"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın." (el-Kehf, 18/110)

Müslüman işte bu şekilde yalnızca Allah'ın rızasını ve âhiret yurdunu gözetir:

"Kim bu dünyayı isterse biz de burada istedigimiz kimseye diledigimizi çabucak veririz. Sonra da onu cehenneme koyarız. O burayı kınanmış ve koğulmuş olarak boylar." (el-İsra, 17/18)

Kudsi hadiste de şöyle buyurulmaktadır:

*"Ben bütün ortaklar arasında şirke (kendisiyle ortak koşulmaya) en muhtaç olmayanum. Her kim işlediği bir amelde benimle birlikte başkasını ortak koşarsa ben de onu ortak koştugu ile başbaşa bırakırım."*⁶⁷

⁶⁰ Ahmed, III, 343-397; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 341'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁶¹ Tirmizi; İbn Huzeyme, IV, 20; Ahmed, I, 266; el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 284'te sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁶² Bu lafızla İbn Huzeyme, IV, 220. Tirmizi'nin lafzi ise: "...Sütten daha beyaz olduğu halde..." şeklindeidir. el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 631'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁶³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslüm, III, 1515

⁶⁴ Müslüm, III, 344; Buhari ve Müslüm'deki lafız da şu şekildedir.

"Her kim bizim bu işimizde ondan olmayan bir şeyi yeniden ortaya çıkartır koyarsa o red olunur."

⁶⁵ Bk. Büyük ilim adamı Abdu'r-Rahman b. Nâṣır es-Sâ'î, *Behcetu Kulubi'l-Ebrar ve Kurratu Uyûni'l-Ahyâr*, s. 10

⁶⁶ İstihare için bk. Buhari, VII, 162; Müellîfin, *Hisnu'l-Müslüm*, s. 45

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ümmeti adına küçük şirkete koşmalarından korkmuştur:

“Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirketir.” Ona bunun ne olduğu sorulunca: “Riyakârlıktır” cevabını vermiştir.⁶⁸

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Her kim başkasına iştirmek için bir iş yaparsa, Allah da onun bu halini iştirir. Her kim riyakârlık yaparsa Allah da ona bu riyakârlığının cezasını verir.”⁶⁹

“Halbuki onlar onun dininde ihlâs sahibleri ve hanifler olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekati vermelerinden başkası ile emrolunmadılar.” (el-Beyyine, 98/5)

3- Hac ve umre yapacak kimsenin hac ve umre ile ilgili fikhî hükümleri, yolculuğa dair hükümleri yolculuğa çıkmadan biliп öğrenmelidir. Namazları kısaltmak (kasr), cem etmek (ögle ile ikindi, akşam ile yatsıyi birisinin vaktinde kılmak), teyemmüm hükümleri, mestler üzerine mesh etmek ve buna benzer yolculuğuna sırasında gerek duyacağı hac ibadetinin edası ile ilgili hükümleri öğrenmelidir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Allah kimin hakkında hayır murad ederse onu dinde fakih kilar.”⁷⁰

4- İster hac, ister umre yapan olsun, isterse de başka bir durumda bulunsun bütün günahlardan ve masiyetlerden tevbe etmelidir. Bütün günah ve masiyetlerden tevbe farzdır. Tevbenin gerçek mahiyeti de bütün günahlardan vazgeçmek, onları terketmek, daha önce yapmış olduğu günah ve masiyetlere pişmanlık duymak, bunlara tekrar dönmemekte kararlı olmaktadır. Eğer üzerinde başkalarının hakları varsa hak sahiblerine haklarını verir, onlardan helallik diler. Bu hakların namus ve şeref gibi manevi haklar olmaları yahut mali haklar veya bunun dışındaki haklar olmaları arasında fark yoktur. Kendi iyiliklerinden ayrılp hak sahibine verilmesinden önce bunu gerçekleştirmelidir. Çünkü o vakit iyilikleri tükenec olursa bu sefer hak sahibinin kötülüklerinden alınır, onun üzerine konulur.⁷¹

5- Hac ya da umre yapanın hac ve umresi için helal malını seçmesi gereklidir. Çünkü Allah hoş ve temizdir, ancak hoş ve temiz olanı kabul eder ve çünkü haram olan mal duanın kabul edilmemesine sebeptir.⁷² Haramdan biten bir ete ateş daha bir layiktir.⁷³

6- Vasiyetini yazması, alacaklarını, borçlarını kaydetmesi müstehabtir. Çünkü eceller Allah'ın elindedir:

“Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilmez. Muhakkak Allah herşeyi bilendir, herşeyden habererdardır.” (Lukman, 31/34)

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:

“Hakkında bir şeyler vasiyet etmek istediği bir şeylerin bir müslümanın, yanında vasiyeti yazılı bulunmaksızın iki gün geçirmesi doğru değildir.”⁷⁴

Vasiyetine şahit tutar, üzerindeki borçlarını öder, emanetleri sahiblerine verir yahutta yanında kalmaları için onlardan izin ister.

7- Aile halkına Allah'tan korkup, O'na karşı takvalı olmalarını tavsiye etmesi de müstehabtir. Çünkü yüce Allah'ın bizden öncekilere de, sonrakilere de tavsiyesi budur:

“Andolsun ki sizden evvel kendilerine kitab verilenlere de, size de Allah'tan korkun, diye tavsiye ettik.” (en-Nisa, 4/131)

8- Salih yol arkadaşı seçmek için gayret göstermesi ve bu arkadaşının şer'î ilimi tahsil edenlerden olmasi için özen göstermesi de müstehabtir. Çünkü böyle bir şey onun başarıya ulaşıp, hac ve umresi esnasında hatalara düşmemesinin sebepleri arasındadır.

“Kişi arkadaşının dini izeredir. Bu sebepten hepiniz kiminle arkadaşlık ettiğine iyice dikkat etsin.”⁷⁵;

“Ancak mümin kimse ile arkadaşlık yap ve senin yemeğini ancak takvalı bir kimse yesin.”⁷⁶ Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* salih arkadaşını misk taşıyıcısına, kötü arkadaşı da demir körüğü üfleyen kimseye benzetmiştir.⁷⁷

9- Aile halkı ile, akrabaları ile, komşularından, arkadaşlarından ilim sahibi kimselerle vedalaşması da müstehabtir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Yolculuğa çıkmak isteyen bir kimsenin geriye bıraktığı kişilere: Emanetleri kaybolmayan Allah'a sizi emanet ediyorum, desin.”⁷⁸

⁶⁷ Müslim, IV, 2289

⁶⁸ Ahmed, V, 428; el-Elbani, *Sahihu'l-Cami*, II, 45'de hasen olduğunu belirtmektedir.

⁶⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 336; Müslim, IV, 2289

⁷⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 164

⁷¹ Bk. en-Nur, 24/31; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 395

⁷² Bk. Müslim, II, 703; Buhari, -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 395

⁷³ Ebu Nuaym, *el-Hilye*, I, 31. Buna yakın bir rivayet; Ahmed, *ez-Zühd*, s. 164'te bu anlamda bir rivayet; *Müsned*, III, 321; Darimi, II, 229 ve başkaları. el-Elbani, *Sahihu'l-Cami*, IV, 172'de sahih olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. *Fethu'l-Bari*, III, 111

⁷⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, V, 355; Müslim, III, 149

⁷⁵ Ebu Davud ve Tirmizi ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 917; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 280

⁷⁶ Ebu Davud ve Tirmizi ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 917; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 285

⁷⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 660; Müslim, IV, 2026

⁷⁸ Ahmed, II, 403; Ibn Mace, 2, 943; Ayrıca bk. *Sahihu'l-İbn Mace*, II, 133

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de ashabından yolculuk yapmak isteyen kimseleri uğurlar ve şöyle derdi:

“*Dinini ve senin emanetini, amellerinin sırlarını Allah'a emanet ediyorum.*”⁷⁹ Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* yolculuğa çıkip da kendisine vasiyyette bulunmasını isteyen kimselere de şöyle derdi:

“*Allah takvayı azığın kulsın, günahını bağışlasın, nerede olursan ol sana hayatı kolaylaştırırsın.*”⁸⁰

Yolculuğa çıkmak isteyen bir kimse Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e gelerek

“Ey Allah'ın Rasûlü, bana tavsiyede bulun” dedi. Peygamber şöyle buyurdu:

“*Sana Allah'tan korkmanı (takvalı olmanı) ve herbir tümsek üzerinde tekbir getirmeni tavsiye ederim.*” Adam gidince Peygamber şöyle dua etti:

“*Allah'im, onun için yeri yakınlaştır, yolculuğu ona kolaylaştır.*”⁸¹

10- Perşembe gününün ilk saatlerinde yolculuğa çıkması müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in böyle yapmıştır. Ka'b b. Malik *Radiyallahu anh* dedi ki: “Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in yaptığı yolculuklarında, perşembe günü dışında yolculuğa çıktıgı çok azdır.”⁸²

Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ümmetine günün ilk saatlerinde berekete nâîl olmaları için dua ederek şöyle buyurmuştur: “*Allah'im, ümmetime ilk ve erken işlerinde bereket ihsan et!*”⁸³

11- Evden çıkış duasını yaparak evden çıktıgı sırada şöylece dua etmesi müstehabtir⁸⁴:

“*Bismillahi tevekkeltu alallâhi ve la havle vela kuvvete illa billah. Allahumme inni eûzubike en edille ev udall, ev ezille ev uzall, ev azlime ev uzlem, ev echele ev yucolele aleyye.*”

“*Allah'in adı ile, Allah'a tevekkül ettim. Allah'in verdiği güç ve kudret olmadan hiçbir şeye güç yetiremez. Allah'im, sapmaktan, saptırılmaktan, ayağının kaymasından, kaydırılmaktan, zulmetmekten, zulme uğramaktan, cahillik etmekten ve bana karşı cahillik edilmesinden sana siginurum.*”⁸⁵

12- Bineğine, arabasına, uçağa ya da başka herhangi bir bineğe bindiği vakit yolculuk duasını yaparak şöyle demesi müstehabtir: “

“*Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber. Subhânellezâ sehhara lenâ hâzâ ve mâ kunnâ lehû mukrinîn, ve innâ ilâ rabbina le munkalibûn. Allahumme inna nes-eluke fî seferinâ hâzâ'l-birra ve mine'l-ameli mâ terdâ. Allahumme hevvin aleyna seferena hâzâ va'tvi anna bu'deh. Allahumme entessâhibu fisseferi vel halîfetu fil ehl. Allahumme innî eûzu bike min va'sâssefer, ve keâbetil manzar, ve sûil munkalebi fil mâli vel ehl.*”

: Allah en büyütür, Allah en büyütür, Allah en büyütür.”

“*Bunları bizlere musahhar kılan (Allah) eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücüümüz yetmezdi ve esasen biz muhakkak Rabbimize doneceğiz.*” (ez-Zuhraf, 43/13-14)

“*Allah'im, bu yolculuğumuzda senden iyilik ve takvayı, razi olacağın ameller işlemeyi (nasib kilmanı) dileriz. Allah'im, bu yolculuğumuzu bize kolaylaştır, uzaklığını yakınlaştır. Allah'im, yolculukta arkadaşımız sensin, geriye bıraktığımız aile halkımızda halefimiz sensin. Allah'im, yolculuğun sıkıntılarından, mal ve ahalimizi dönüp de kötü halde görmekten sana siginirim.*”

Yolculuktan geri döndüğünde aynı duayı yapar ve şunları ekler:

“*Âyibûne, tâibûne, âbidûne, li rabbinâ hâmidûn*” : Döndük, tevbe edicileriz, ibadet edicileriz, Rabbimize hamd edicileriz.”⁸⁶

13- Tek başına ve arkadaşsız olarak yolculuğa çıkmaması müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“*Şâyet insanlar yalnızlıkta neler olduğunu benim gibi bilselerdi, hiçbir zaman bir binici geceleyin tek başına yol alamazdı.*”⁸⁷

Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:

“*Bir binici şeytandır, iki binici iki şeytan, üçüncüleri ise binici bir kafiledir.*”⁸⁸

14- Yolculuğa çıkanlar aralarından birisini başkan tayin ederler. Böylelikle dağılmalarını önler, ittifak ederler, maksatlarını daha güçlü bir şekilde elde ederler. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“*Üç kişi bir yolculuğa çıkacak olurlarsa birilerini başkan tayin etsinler.*”⁸⁹

15- Yolcular bir yerde konaklayacak olurlarsa birbirlерinin yanında olmalıdır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ashabından bazıları bir yerde konakladıklarında dağlar arasındaki yollara ve vadilere dağılmışlardı da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştu:

⁷⁹ Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed, II, 7; Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, II, 493; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 155

⁸⁰ Tirmizi ve Hakim; ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 155

⁸¹ Tirmizi, İbn Mace, Ahmed ve Hakim; ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 156; *Sahihu İbn Mace*, 1242; *Sahihu İbn Huzeyme*, IV, 149

⁸² Buhari -*Fethu'l-Bari ile-*, VI, 113

⁸³ Ebu Davud, Tirmizi ve İbn Mace ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494; *Sahihu't-Tirmizi*, II, 4; *Sahihu İbn Mace*, II, 21

⁸⁴ Ebu Davud, Tirmizi. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 151; *Sahihu Ebi Davud*, III, 959

⁸⁵ Sünnet sahibleri rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, III, 959; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 152

⁸⁶ Müslüm, II, 989

⁸⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari ile-*, VI, 138.

⁸⁸ Ebu Davud, Tirmizi, Ahmed ve başkaları rivayet etmiştir. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494

⁸⁹ Ebu Davud rivayet etmiştir. el-Elbanî, *Sahihu Ebi Davud*, II, 494 ve 495'de hasen olduğunu belirtmiştir.

“Sizin bu şekilde dağılmınız şeytandandır.”⁹⁰ Artık bundan sonra biri diğerinin yanında bulunurdu. Öyle ki üzerlerine bir örtü yayılacak olsaydı hepsini örtebilirdi.

16- Yolculuk esnasında veya yolculuk dışında herhangi bir konaklama yerinde konaklayan kimsenin Peygamber Salallahu aleyhi vesellem'den sabit olan şu duayı yapması müstehabtir:

“*Êuzu bi kelimâtillâhi't-tâmmâti min şerri mâ halak*”: Ben Allah'ın eksiksiz kelimeleri ile O'nun yarattıklarının şerrinden siginirum.” Çünkü kişi bu sözü söyledi mi o konak yerinden ayrılincaya kadar hiçbir şeyin ona zararı olmaz.⁹¹

17- Yüksek yerlerde tekbir getirmesi, seviyesi düşük yerlerde ve vadilerde tesbih getirmesi müstehabtir. Cabir radiyallahu arhuma dedi ki:

“Biz yüksekçe bir yere çıktıktı mı tekbir getirirdik, yüksekten aşağı indik mi tesbih getirirdik.”⁹² Tekbir getirirken de seslerini yükseltmemeleri gereklidir. Peygamber Salallahu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur:

“*Ey insanlar, kendinize acıyanız. Çünkü sizler ne sağır, ne de hazır olmayan birisine dua ediyorsunuz. O sizinle birliktedir ve şüphesiz ki O herşeyi iştitudur ve pek yakındır.*”⁹³

18- Bir kasaba ya da şehire girdiği vakit dua etmesi ve orayı gördüğü vakit şunları söylemesi müstehabtir:

“*Allâhumme rabbessemâvati's-seb'i ve mâ ezlalne ve rabberriyâhi ve mâ zerayne, es-eluke hayra hâzihil-karyeti ve hayra ehlihâ, ve hayra mâ fîhâ, ve eûzu bike min şerrihâ ve şerri ehlihâ ve şerri mâ fîhâ.*”

Yedi günü ve onların gölgelediklerinin Rabbi, yedi yerin ve onların taşıdıkları Rabbi, şeytanların ve sapturdıklarının Rabbi, rüzgarların ve savurduklarının Rabbi olan Allah'ım; ben senden bu kasabanın ve onun ahalisinin hayrını, içinde bulunanların hayrını dilerim. Bu kasabanın şerrinden, ahalisinin şerrinden ve içindeki şerlerden de sana siginirum.”⁹⁴

19- Yolculuk esnasında geceleyin ve özellikle gecenin ilk saatlerinde yol yürümesi müstehabtir. Çünkü Peygamber Salallahu aleyhi vesellem söyle buyurmuştur:

“*Geceleyin yol yürümeye bakınız. Çünkü yer geceleyin katlanıp, dürütlür.*”⁹⁵

20- Tan yerinin ağardığını gördüğü vakit, seher vaktinde söyle dua etmesi müstehabtir:

“*Semme'a sâmiun bi hamdillâhi ve hüsni belâihî aleynâ, ve rabbenâ sahibnâ, ve afdil aleynâ 'âizen billâhi minennâr.*”

“*Allah'a hamdimizi ve O'nun üzerimizdeki nimetlerini başkalarına duyuracak şekilde açıkça ilan ve itiraf ederiz. Rabbimiz sen bizimle birlikte ol, bize lütuf ve ihsanda bulun. Ateşten Allah'a siginıyoruz.*”⁹⁶

21- Yolculuğu esnasında çokça dua etmesi müstehabtir. Çünkü yolculuk esnasında yaptığı duaların kabul edilmesi ve dileklerinin verilmesi umit edilir. Çünkü Peygamber Salallahu aleyhi vesellem söyle buyurmuştur: “*Üç dua vardır ki bunların kabul edildiğinde şüphe yoktur: Mazlumun duası, yolcunun duası ve babanın evladına duası.*”⁹⁷

Hacı da aynı şekilde Safa, Merve üzerinde, Arafat'ta ve Meş-ar-i Haram'da fecirden sonra çokça dua eder. Teşrik günlerinde küçük ve orta cemreyi taşladıkten sonra da bol bol dua eder. Çünkü Peygamber Salallahu aleyhi vesellem bu altı yerde çokça dua etmiş ve ellerini kaldırmıştır.⁹⁸

22- Gücü ve bilgisi oranında iyiliği emreder, kötülükten alikoymaya çalışır. Emrettiği ve alikoymaya çalıştığı hususlarda bilgi ve basiret sahibi olması kaçınılmazdır. Yumuşaklıktan ve uygun davranıştan ayrılmamaya dikkat eder. Çünkü münkerden uzaklaştmaya çalışmayan kimsenin duasının kabul edilmemesinden ve Allah tarafından cezalandırılacağından korkulur. Peygamber söyle buyurmuştur:

“*Nefsim elinde olana yemin ederim ki; ya iyiliği emreder, kötülükten alikoyarsınız yahutta aradan fazla zaman geçmeden yüce Allah üzerinize kendi katından bir ceza gönderir, sonra O'na dua edersiniz de O da sizin duanızı kabul etmez.*”⁹⁹

23- Bütün masiyetlerden uzak durur. Diliyle, eliyle kimseye eziyet vermez. Hacıları, umre yapanları onları rahatsız edecek şekilde sıkıştırma, başkalarının sözlerini alıp taşımaz, giybet etmez. Güzelce konuşması ve söylemesi müstesna arkadaşlarıyla olsun tartışmaz. Yalan söylemez, Allah hakkında bilmediği şeyleri söylemez ve buna benzer diğer masiyet ve kötülüklerden uzak durur. Yüce Allah söyle buyurmaktadır:

“*Hac bilinen aylardır. Her kim o aylarda (kendine) haccı farzederse artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur.*” (el-Bakara, 2/197)

⁹⁰ Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 298'de sahih olduğunu belirtmiştir.

⁹¹ Muslim, IV, 2080

⁹² Buhari -Fethu'l-Bari ile-, VI, 135

⁹³ Muslim, IV, 2086

⁹⁴ Hakim (II, 100) sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. İbnu's-Sünni, hadis no: 524. Hafız (İbn Hacer) hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Baz dedi ki: Nesai hasen bir senetle bu hadisi rivayet etmiştir. Bk. *Tuhfetu'l-Ahyâr*, s. 37

⁹⁵ Ebu Davud, Hakim, I, 445; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 2489'da sahih olduğunu belirtmektedir.

⁹⁶ Muslim, IV, 2086

⁹⁷ Ebu Davud, II, 9; Tirmizi, IV, 314; İbn Mace, II, 1270; Ahmed, I, 258. Ayrıca bk. el-Elbânî, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 156; *Sahihu'l-Edebi'l-Müfred*, s. 43

⁹⁸ Bk. İbnu'l-Kayyim, *Zadu'l-Mead*, II, 227, 286

⁹⁹ Tirmizi, IV, 468 ile İbn Mace; Ahmed, V, 388. Ayrıca bk. el-Elbânî, *Sahihu't-Tirmizi*, II, 233

"Mümin erkeklerle ve mümin kadınlarla işlenmedikleri şeyleri isnad ile eziyet edenler muhakkak onlar bir yalan ve apaçık bir günah yüklenmiş olurlar." (el-Ahzab, 33/58)

Harem hududları içerisinde işlenen günahlar diğer yerlerde işlenen günahlar gibi değildir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Kim orada zulümle ilhadı isterse biz ona pek açıklı azabı tattırırız." (el-Hac, 22/25)

24- Bütün farzları yerine getirmek için gereken dikkati gösterir. Bunların en büyükleri ise namazı vaktlerinde cemaatle birlikte eda etmektir. Kur'ân okumak, zikir, dua, söz ve davranışlarıyla insanlara iyilik, onlara yumuşak davranış ve ihtiyaçları halinde onlara yardımcı olmak gibi itaatleri çokça işler. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*"Karşılıklı sevgilerinde, merhametlerinde, şefkat göstermelerinde müminler bir viucuda benzer. O viucudun bir organı hastalanacak olursa, viucudun diğer bölgeleri uykusuz kalmakla ve ateşinin yükselmesi ile ona katılır."*¹⁰⁰

25- Güzel ahlak ile bezenir ve insanlara güzel ahlak ile muamele eder. Güzel ahlak ise sabrı, affedip bağışlamayı, yumuşak hareket etmeyi, sıkıntılarla tahammülü, ağırsaşılığı, işlerde acele etmemeyi, alçak gönüllülüğü, cömertliği, adaleti, sebatkârlığı, merhameti, emaneti, zühd ve takvayı, musamahâkârlığı, vefakârlığı, hayatı, doğruluğu, iyilik yapmayı, ifsetli olmayı, çalışkan, gayretli ve insaflı olmayı kapsar. Güzel ahlakın büyük faziletini ifade etmek üzere Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İman bakımından müminlerin en mükemmel olanları ahlak itibarıyle en güzel olanlardır."*¹⁰¹

*"Şüphesiz ki mümin güzel ahlaklı sayesinde (devamlı nafile) oruç tutan ile namaz kılanın mertebesine ulaşır."*¹⁰²

26- Yolculuk esnasında güçsüz olanlara, arkadaşlarına camıyla, malıyla, makam ve mevkii ile yardımcı olur. Fazla mal ile ve gerek duyacakları başka şeylerle onları gözetir. Ebu Said *Radiyallahu anh*'dan gelen rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte bulundukları bir yolculuk esnasında şöyle buyurmuştur:

*"Her kimin fazla bir bineği varsa, onu bineği olmayan kimseye versin. Her kimin yanında fazla azık varsa, onu aязı olmayan kimseye versin. O kadar çok mal çeşitlerini sözkonusu etti ki, bizden hiçbir kimsenin ihtiyaç fazlası herhangi bir şeye hakkının bulunmadığını anladık."*¹⁰³

Cabir *Radiyallahu anh* dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* yolculuk esnasında geri kalır, zayıf ve güçsüz kimseleri kafileye yetiştirmeye çalışır"¹⁰⁴, bineklerin terkisine bindirir ve onlara dua ederdi.¹⁰⁵

Bu Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ne kadar şefkatli olduğunu, ashab-ı kirâmin maslahatlarını ne kadar titizlikle gözettiğini göstermektedir. Böylelikle genel olarak bütün müslümanlar, özel olarak da sorumlular ona uysun.

27- Dönüş için acele etmesi ve ihtiyacı olmadan orada kalmayı uzatmaması uygundur. Çünkü Peygamber şöyle buyurmuştur:

*"Yolculuk azabtan bir parçadır. Sizi yemekten, içmekten, uykudan alıkoyar. O bakımından sizden herhangi bir kimse maksadını gerçekleştirdi mi ailesine dönmekte elini çabuk tutsun."*¹⁰⁶

28- Yolculuğundan dönmesi halinde Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in gaza, hac ya da umreden döndüğü vakit okuduğu sabit olan duaları yapması müstehabtir. Peygamber herbir tümsekte üç defa tekbir getirir, sonra şöyle buyururdu:

"La ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîkeleh, lehul mulku, ve lehul hamdu, ve huve alâ kulli şey'in kadîr. Âyibûne, tâibûne, 'âbidûne, sâcidûne lirabbinâ hâmidûn. Sadakallahu va'deh, ve nasara abdeh, ve hezemel ahzâbe vahdeh."

: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tekdir, O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. O herşeye güç yetirendir. Tevbe edenler, ibadet edenler, secede edenler, Rablerine hamd edenler olarak geri döndük. Allah vaadini gerçekleştirdi, kuluna zafer nasib etti ve tek başına kafileleri bozguna uğrattı.¹⁰⁷

29- Kendi şehrini gördüğü vakit şu sözleri söylemesi müstehabtir:

"Âyibûne, tâibûne, 'âbidûne, lirabbinâ hâmidûn." : Tevbe edenler, ibadet edenler, Rabbimize hamdedenler olarak dönüyoruz.¹⁰⁸ Bunu şehrine gelinceye kadar tekrarlar durur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de böyle yapmıştır.

30- Ayrılığı uzamış ise ihtiyaç olmadıkça ailesinin yanına geceleyin eve gelmez. Ancak bunu onlara bildirmesi ve geceleyin geleceğini haber vermiş olması hali müstesnâ. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle davranışını yasaklamıştır. Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma* dedi ki: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*

¹⁰⁰ Buhari, VII,77; Müslim, IV, 199

¹⁰¹ Tirmizi, Ebu Davud, II, 250; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 340; *el-Ahadîysu's-Sâhiha*, I, 167

¹⁰² Ebu Davud, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, III, 911'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

¹⁰³ Müslim, III, 1354

¹⁰⁴ Bk. İbnu'l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hasîs*, II, 297. Yani Peygamber Efendimiz güçsüz olan kimseyi diğer arkadaşlarına kavuşturması için arkadaş hızlı yürümesini sağlar ve ileri doğru gitmesine yardımcı olurdu.

¹⁰⁵ Ebu Davud, hadis no: 2629; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, II, 500'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

¹⁰⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 622; Müslim, III, 1526

¹⁰⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 618; Müslim, II, 980

¹⁰⁸ Müslim, II, 980

kişinin yolculuktan geri döndüğünde ailesinin yanına geceleyin girmesini yasaklamıştır.”¹⁰⁹ Bu husustaki hikmetlerden birisi de bir başka rivayetteki şu açıklamadır: “*Ta ki saçı başı karışık olan hanım saçlarını tarasın ve ta ki kocası yanında olmayan kadın kendisini hazırlasın.*” Bir diğer rivayette de şöyle buyurulmaktadır: “Kişinin hiyanet edebileceklerini düşünerek ya da yanlışlıklarını tesbit etmek maksadı ile geceleyin ailesinin yanına baskın yaparcasına girmesini Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* yasaklamıştır.”¹¹⁰

31- Yolculuktan dönen kimsenin ilk olarak yakınlarında bulunan bir mescide girerek orada iki rekat namaz kılması sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Peygamber “bir yolculuktan geri döndü mü ilkin mescide girer ve orada iki rekat namaz kılardı.”¹¹¹

32- Yolculuğa çıkmış olan kimsenin yolculuğundan geri döndüğü vakit gerek kendisinin, gerek komşularının çocuklarına güzel bir şekilde davranışları, onu karşıladıkları onlara iyilikle bulunması müstehabtir. İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke’ye geldiğinde Abdu'l-Muttalib oğullarından birkaç çocukçağız onu karşıladı. O da onlardan birisini önüne, diğerini de arkasına bindirdi.¹¹² Abdullah b. Cafer *Radiyallahu anh* da şöyle demiştir: “Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bir yolculuktan geri geldi mi karşısında bizi bulurdu. Karşısında beni, Hasan’ı yahut Hüseyin’i görürdü, o da Medine’ye girinceye kadar birimizi önüne, diğerimizi de arkasına bindirdi.”¹¹³

33- Hediye vermesi de müstehabtir. Çünkü hediye kalbleri hoş tutar. Aradaki kini kaldırır. Hediyenin kabul edilmesi de ona karşılık verilmesi de müstehabtir. Şer’î bir gerekçe olmaksızın hediyeyi geri çevirmek mekruhtur. Bundan dolayı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: “*Hediyelesiniz birbirinizi seversiniz*” diye buyurmuştur.¹¹⁴ Hediye müslümanlar arasında sevgiyi doğuran sebebler arasındadır. Bundan dolayı bir şair şöyle demiştir:

“İnsanların biribirlerine hediye vermeleri

Sonucunda kalbler birbirine bağlanır.”

Nakledildiğine göre hacılardan birisi evine geri dönmüş, onlara hiçbir hediye getirmemiş. Onlardan birisi buna kızarak bir şiir söylemiş ve şöyle demiş:

“Sanki hacılar şu an bana gelmediler gibi

Ve oradan ya bir misvak, ya da bir ayakkabı taşımadılar.

Yanımıza geldiler de gönüllerinden bir misvak çubuğu bile kopmadı

Ve bizim çocuklardan birisinin avucuna bir yemiş dahi koymadılar.”¹¹⁵

En güzel hediyeleden birisi Zemzem suyudur. Çünkü o mübarek bir sudur. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Zemzem suyu hakkında şöyle buyurmuştur:

“*Şüphesiz ki o mübarektir. Şüphesiz ki o aç olanlar için bir yiyecektir, hasta olanlar için bir şifadır.*”¹¹⁶

Cabir *Radiyallahu anh*’dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“*Zemzem suyu ne için içilirse onun içindir.*”¹¹⁷ Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in mataralarında ve kırbalarda zemzem suyunu taşıdığı ve ondan hastalara serptiği ve onlara içirdiği de rivayet edilmektedir.¹¹⁸

34- Yolcu geri döndüğü vakit kucaklaşmak müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in ashabından bu uygulama sabit olmuştur. Nitekim Enes *Radiyallahu anh* şöyle demiştir:

“*Onlar karşılaştıklarında musafaha ederler. Bir yolculuktan döndüklerinde kucaklaşırlardı.*”¹¹⁹

35- Yolculuktan dönüldüğü vakit arkadaşları toplayıp, onlara yemek ziyafeti vermek de müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Medine’ye geri döndüğünde bir deve veya bir inek kesti (ve ziyafer verdi).” Muaz¹²⁰, Şube’den, o Muharib’den, Cabir b. Abdullah’tan şunları da duyduğunu eklemektedir: “Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* iki ukiye ve bir dirhem ya da iki dirhem karşılığında benden bir deve satın aldı. Sire¹²¹ denilen yere gelince, emir vererek bir inek kesildi ve ondan yediler...”¹²² Bu şekilde verilen yemeğe “en-Nakâa” adı verilir. Bu da yoldan dönen kimsenin verdiği bir yemek ziyaftıdır.¹²³ Bu

¹⁰⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 620; Müslim, III, 1528

¹¹⁰ Müslim, III, 1527-1528

¹¹¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VIII, 113; Müslim, IV, 2021

¹¹² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 619 ile X, 395

¹¹³ Müslim, IV, 1885; Ebu Davud, hadis no: 2566; İbn Mace, 3773 ve Nesai. Ayrıca bk. *Fethu'l-Bari*, X, 396

¹¹⁴ Beyhaki, *es-Sünenu'n-Kübra*, VI, 169; Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, s. 208, hadis no: 594; Hafız İbn Hacer, *et-Telhisu'l-Habir*, III, 70’de senedinin hasen olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Čalil*, 1601 nolu hadis.

¹¹⁵ Bk. Suud b. İbrahim eş-Sürey’im, *el-Minhac li'l-Mu’temiri ve'l-Hâc*, s. 124

¹¹⁶ Müslim, IV, 1922. “Hastalıktan şifadır” ibaresini Beyhaki ve Tabarani rivayet etmişlerdir. Hadisin senedi sahihtir. Bk. *Mecmau'z-Zeavid*, III, 286

¹¹⁷ İbn Mace ve başkaları. Ayrıca bk. el-Elbanî, *Sahihu İbn Mace*, II, 183 ile *İrvau'l-Čalil*, IV, 320

¹¹⁸ Tirmizi; Beyhaki, V, 202; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, I, 284; el-Elbani, *el-Ahadîsu's-Sâhiha*, II, 572

¹¹⁹ *Mecmau'l-Bahreyn Zeavidu'l-Mu'cemeyn*, V, 262’de belirtildiğine göre Tabarani, *el-Evsat*’ta rivayet etmiştir. el-Heysemi de bunu *Mecmau'z-Zeavid*, VIII, 36’da kaydetmiş olup, hadisin râvilerinin, sahîh râvileri olduğunu belirtmektedir.

¹²⁰ Kastedilen kişi Ubeydullah b. Muaz’dir. Bk. Müslim, I, 496

¹²¹ Sire¹²¹ Medine’nin dış taraflarında, doğu cihetinde üç mil uzaklıktı bir yerin adıdır. *Fethu'l-Bari*, VI, 194

¹²² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 194; Bir kısmı Müslim, I, 495-496

¹²³ İbnu'l-Esir, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, V, 109; *el-Kamusu'l-Muhît*, s. 992. Ayrıca bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 191

hadis ve bu manada varid olmuş diğer hadisler imamın ve başkanının yolculuktan geri döndüğü vakit arkadaşlarına yemek yedirmesinin güzel olduğunu göstermektedir. Selef böyle bir ziyafet vermeyi müstehab kabul ederdi.¹²⁴

7) Umre Ve Haccın Mikatları

el-Mevakît (mikatlar) kelimesi “mîkat” kelimesinin çoğuludur. Mikat ibadet yapabilmek için belirlenmiş ve tayin edilmiş zaman ve mekân demektir. Tevkit: Sınırlandırmak, sınır getirmek anlamındadır. Terim olarak, ibadetin yeri ve zamanı demektir. Bu bahiste maksat ise, şeriat koyucunun ihrama girmek için tayin ettiği yer ve zamandır.¹²⁵

Mikatların Çeşitleri:

Birinci çeşit zaman mikatlarıdır. Zaman mikatları haccetmek isteyen için şevval ayının başından itibaren zülhicce ayının onuna kadar devam eder. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“Hac (ayları) bilinen aylardır. Her kim o aylarda (kendine) hacci farzederse artık hacda kadına yaklaşmak, günah işlemek, kavga etmek yoktur.” (el-Bakara, 2/197)

İbn Ömer *radiyallahu anhuma* dedi ki: “Hac ayları şevval, zulkade ve zülhicce ayının (ilk) on günüdür.”¹²⁶

İbn Abbas *radiyallahu anhuma* da şöyle demiştir: “Hac ayları dışında hac için ihrama girmemek sünnettendir.”¹²⁷

Umre ile ilgili zaman mikatı ise senenin tamamıdır. Umre yapacak olan bir kimse özel bir vakit sözkonusu olmaksızın ne zaman isterse ihrama girer. Umre maksadı ile ihrama girmek için özel bir vakit sözkonusu değildir. Kişi şaban, ramazan, şevval yahut başka herhangi bir ayda umre yapmak üzere ihrama girebilir.¹²⁸

İkinci tür ise *mekâna bağlı mikat*lardır. Bunlar da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in tayin ettiği şekilde beş yerdir:

1- Zü'l-Huleyfe¹²⁹: Burası ile Peygamber mescidi arasındaki uzaklık 13 kilometredir. Burdan Mekke’ye uzaklık da 420 kilometredir. Medine’liler ile yolları Medine’ye uğrayanların mikatı burasıdır.

2- el-Cuhfe: Bu da Şam (Suriye bölgesi) ahalisinin mikatıdır. Şu anda buraları harabe halindedir.¹³⁰ Bugün insanlar Rabiğ denilen yerde ihrama girmektedirler. Çünkü burası Cuhfe’den biraz daha önce gelir. Cuhfe’nin batı tarafında yaklaşık 22 mil uzağa düşer. Hicret yolundan Cuhfe hizasına Mekke’ye doğru giden otoban yol geçmekte olup, Cuhfe’nin hizasına düşen bu nokta ile Mekke arasında 208 kilometre vardır. Rabiğ ise Mekke’den 186 kilometre uzaktadır. Suudi Arabistan krallığının kuzey taraflarında yaşayanlar ile yine bu ülkenin kuzey kıyılarından el-Akabe’ye kadar olan yerde bulunanlar buradan ihrama girerler. Kuzey ve Batı Afrika ülkelerinden gelenler ile Lübnan, Suriye, Ürdün ve Filistinliler de buradan ihrama girerler. Ayrıca onların dışındaki ülkelerden gelip yolları buraya uğrayanlar da burdan ihrama girerler.

3- Karnu'l-Menâzil: es-Seylu'l-Kebir diye de adlandırılır. Vadinin iç tarafından Mekke-i Mükterremeye kadar uzaklık 78 kilometredir. Necid ahalisi ve Körfez, Irak ve İran hacılarından oluşan bütün hacılar ile onların dışında yolu buraya uğrayanlar burdan ihrama girerler. Taif’in batı tarafında Hedy yolu üzerinde bulunan Muharrem Vadisi de Mekke’den 75 kilometre uzaktadır. Taifliler ile onların dışında yolu buraya uğrayanlar buradan ihrama girerler. Burası bağımsız bir mikat değildir. Aslında el-Karnu'l-Menâzil’in üst taraftan gelen yoldur.

4- Yelemlem: Burada es-Sa’diye diye adlandırılan bir kuyu vardır. Yelemlem büyük bir vadidir. Seravat dağlarından Tihame’ye doğru uzanır. Daha sonra da Kızıl Denize kadar devam eder. Buradaki ihrama girme yeri Mekke-i Müktereme’den 120 kilometre uzaktadır.

İbn Abbas dedi ki: “Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Medinelilere Zu'l-Huleyfe, Şam ahalisine el-Cuhfe, Necidilere Karnu'l-Menâzil, Yemenilere Yelemlem'i mikat olarak tayin etmiştir. Buraları bu bölge ahalileri ile bu bölge ahalisinden olmayıp, hac ve umre yapmak isteyip buradan geçen kimseler için birer mikattir. Tüm bunlardan daha yakın ise, onun ihrama gireceği yer, ailesinin bulunduğu noktadır. Mekkeliler de aynı şekilde Mekke’den ihrama girerler.”¹³¹

5- Zât-u Irk: Mekke’nin doğu tarafından 100 kilometre kadar uzaklıktadır. Bu mikat şu anda terkedilmiş durumdadır. Çünkü buradan yol geçmemektedir. Günümüzde doğudan gelerek karayolunu izleyen hacılar ya es-

¹²⁴ *Fethu'l-Bari*, VI, 194’te belirtildiğine göre İbn Battal böyle demiştir.

¹²⁵ Bk. el-Kamusu'l-Muhib, s. 208; el-Misbahu'l-Munir, II, 667; İbn Teymiye, Şerhu'l-Umde, I, 302

¹²⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 419

¹²⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 419. Burada sünnet yol ve şeriat demektir. *Şerhu'z-Zerkeşî*, III, 71

¹²⁸ İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 399. Ayrıca bk. Dr. Abdullâh et-Tayyar, *el-Hac Vasfun li Rihleti'l-Hac*, s. 48

¹²⁹ Avamdan cahil olan kimseler buraları *Ebyar-i Ali* (Ali (r.a)’ın kuyuları) diye adlandırırlar. Çünkü onların kanaatine göre o burada cinlerle savaşmıştır. Bu yalandır, çünkü cinlerle ashab-ı kiramdan hiçbir kimse savaşmış değildir. Bk. İbn Teymiye, *Fetâvâ*, XXVI, 99

¹³⁰ Büyük ilim adamı İbn Cibrîn dedi ki: Bu sırada Cuhfe’nin Rabiğ’den sonra genel yoldan ayrılan bir yolu da vardır. Buraya bir mescid ve ihrama girmek için gusledecek yerler de yapılmıştır.

¹³¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 387; Müslüm, 8382

Seyl ya da Zu'l-Huleyfe'den ihmama girmektedirler.¹³² Aişe *radiyallahu anha*'dan dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem* Irak halkına Zat-u Irk denilen yeri mikat olarak tayin etti.¹³³ Bu hadis Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'a ulaşmadığından dolayı o da Irak ahalisine Zat-u Irk denilen yeri mikat olarak tayin etmiştir. Bu da onun sünnete uygun düşen birçok içtihadından bir tanesidir.¹³⁴

Yolu bu mikatlardan geçen kimsenin buradan ihmama girmesi vacibtir. Eğer Mekke'ye hac ya da umre maksadıyla gidecekse ihmama girmeden buraları aşip geçmesi haramdır. Onun bu geçisi ister kara, ister deniz, ister hava yoluyla olsun farketmez. Hac ya da umre maksadı ile hava yoluyla Mekke'ye giden bir kimsenin uçağa binmeden önce gusül ve benzeri hazırlıklarını yapması gerekdir. Mikata yaklaşacak olursa ihmamını giyinir, daha sonra hac ya da umre yapmak istegine göre telbiye getirir. Eğer uçağa binmeden ya da mikata yaklaşmadan önce ihmamını giyinecek olursa bunda da bir sakınca yoktur. Ancak mikatın hizasına gelmedikçe ya da ona yaklaşmadıkça ihmama girmeyi niyet etmez ve telbiye getirmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* ancak mikattan ihmama girmiştir.

Cidde, Bahre, Şerai ve buna benzer yerlerdeki sakinler gibi bu mikatlardan daha yakın yerlerde yaşıyanların mikatı onların kaldıkları yerlerdir. Onlar yaşadıkları bu yerlerden isteklerine göre hac veya umre için ihmama girerler. Mekkeliler ise yalnızca hac için Mekke'den ihmama girerler.¹³⁵

Umre ya da hac niyetiyle ihmama girmek isteyen ve fakat ihmamsız mikatı aşan kimseye gelince; böyle bir kimse geri döner ve mikattan ihmama girer. Geri dönmeyecek olursa kurban olmaya elverişli bir ceza kurbanı keser. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: “*Her kim nusükünden (hac ya da umre ibadetinden) bir şey unutur ya da terkedirse o bir kurban kessin.*”¹³⁶ demiştir.

Mekke'ye hac ve umre yapmak kasti olmadan ticaret yahutta kendisi adına ya da bir başkası için herhangi bir işi yerine getirmek yahut akraba ya da başkalarını ziyaret etmek ve buna benzer maksatlarla Mekke'ye giden kimse ise hac ya da umre yapmak maksadı olmadıkça ihmama girmekle mükellef değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* mikatları tayin ederken şöyle buyurmuştur: “...*Buraları buralardaki kimseler ile burada yaşayanların dışında olup yolu buraya uğrayan ve hac ve umre yapmak isteyen kimseler için... mikattir.*”¹³⁷ Bu hadisin mefhümünden anlaşılan, mikatlere yeni uğrayıp da hac ya da umre yapmak istemeyen bir kimsenin ihmama girmek yükümlülüğü olmadığıdır. Yine Peygamber *Salallahu aleyi vesellem*'in Mekke'nin fethi sırasında Mekke'ye ihmamsız olarak girmesi buna delil teşkil eder. O ihmamlı girmeyip, başında miğfer¹³⁸ bulunuyordu. Zira o sırada ne haczetmeyi, ne de umre yapmayı dilemişti. O Mekke'yi fethetmek ve orada şirk namına bulunan ne varsa ortadan kaldırırmak istemişti.¹³⁹

Cabir *Radiyallahu anh*'dan rivayet edildiğine göre Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* Mekke'nin fethedildiği günü ihmamsız olarak ve başında siyah bir sarık olduğu halde Mekke'ye girdi.¹⁴⁰

Muhtemeldir ki Peygamber *Salallahu aleyi vesellem*'in Mekke'ye girdiği ilk sırada başında miğfer vardı. Sonra bu miğferi kaldırıp sarığını sardı yahutta sözü edilen siyah sarık miğferin üzerinde sarılmış olabilir veya başını demirin pasından korumak maksadı ile miğferin altında da sarılmış olabilir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.¹⁴¹

8) Mıkat Esnasında Umre Ve Hac Yapacak Olanın İşleri

Umre ya da hac yapan kişinin mikatavardı mı aşağıdaki işleri yapması şeriatın öngördüğü hususlar arasındadır:

1- Tırnaklarını kesmesi, bıyıklarını kesmesi, koltuk altlarını yolması, etek traşını yapması müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“*Beş iş fitrattandır: Sünnet olmak, etek traşını yapmak, tırnakları kesmek, koltukları yolmak ve bıyıkları kesmek.*”¹⁴²

Enes *Radiyallahu anh* da söyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem* bizlere bıyıkları ve tırnakları kesmek ile etek traşını yapıp, koltuk altlarını yolmak üzere vakit tayin etti ve bunları kırk günden fazla (kesmeden) öylece bırakmamızı yasakladı.¹⁴³

2- Elbiselerini çıkartarak gusletmesi müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* telbiye getirmek üzere elbiselerini çıkardı ve gusletti.¹⁴⁴ İhmama girmek halinde gusletmek erkekler için de, kadınlar için de -hatta

¹³² Bütün mikatların uzaklıklarını ile ilgili bu mesafeler için bk. el-Bessâm, *Tavdihi'l-Ahkâm fi Bulûğî'l-Meram*, III, 285-288

¹³³ Ebu Davud ve Nesai, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 327; *Sahihu'n-Nesai*, II, 562'de sahîh olduğunu belirtmektedir. Bu hadisi Müslüm'de *Sahih*'inde (II, 841'de) Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*'dan rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 175

¹³⁴ Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 389

¹³⁵ Bk. eş-Seyh b. Bâz, *Mecmuu'l-Fetava*, V, 251

¹³⁶ Muvatta, I, 419; Darakutnî, II, 244; Beyhaki, V, 152; el-Elbani bu rivayet mevkûf olarak sabittir, demiştir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 299.

¹³⁷ Bu hadisin kaynakları daha önce 8 nolu dipnotta gösterilmiş bulunmaktadır.

¹³⁸ Miğfer, demir zîrîh kapsamında basın üzerinde giyilen şeydir.

¹³⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile- IV, 59; Müslüm, II, 989. Ayrıca bk. İbn Bâz, *Mecmuu'l-Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra*, V, 251

¹⁴⁰ Müslüm, II, 990

¹⁴¹ Bk. *Fethu'l-Bari*, IV, 61-62

¹⁴² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, X, 334 ve III, 504; Müslüm, I, 221

¹⁴³ Nesai, İbn Mace; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, I, 5'te sahîh olduğunu belirtmiştir. Müslüm'deki lafziyla: “Bizim için vakit belirlendi, tayin edildi.” (I, 222) şeklärindedir.

lohusa ve ay hali olanlar için bile- sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Zu'l-Huleyfe'de doğum yapan Umeys kızı Esma'ya gusletmesini, bir bez parçasını iyice sarınarak ihmara girmesini emretti. Aişe *radiyallahu anha* da umre yapmak üzere ihmara girdiği sırada ay hali olunca ona gusletmesini, sonra da hac için ihmara girmesini, Beytullahı tavafın dışında hacıların yaptığı her işi yapmasını emretti.¹⁴⁵

3- 'Ud yahut bunun dışında bulabildiği en hoş kokuları başına, sakalına sürünenmesi müstehabtir. Ihrama girdikten sonra hoş kokunun kalmasının zararı olmaz. Çünkü Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ihmara girmek istedim bulabildiği en hoş kokuyu sürünenyordu. Sonra da ben bu kokunun parıltısını başında ve sakalında görürdüm."¹⁴⁶

Yine Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: "Ben Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'e ihmara gireceği vakit ihmam dolayısıyla koku sürerdim. Aynı şekilde ihmamdan çıkışacağı vakit Beyti tavaf etmeden önce de ona koku sürerdim."¹⁴⁷ Fakat ihmam için giyineceği elbiselere hiçbir şekilde koku sürülmez.¹⁴⁸

4- Erkek, bir peştemal ve bir üst örtü ile ihmama girer. Bu örtülerin temiz ve beyaz olmaları müstehabtir. Ayrıca iki nalin de giyinir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Sizden herbiriniz bir peştemal ve bir örtüyle iki nalin giyinerek ihmama gırsın."¹⁴⁹

Hanımlara gelince, hanımların giyilmesi mübah olan diledikleri elbiselerle ihmama girmeleri caizdir. Bununla birlikte giyimde erkekler benzemekten sakınırlar. Aişe *radiyallahu anha* dedi ki: "İhrama giren hanım dilediği elbiseyi giyinir. Ancak alaçehre veya zaferan geçmiş elbise müstesnadır. Yüzünü, burnunu örtmez, fakat dilerse elbiselerinin kumasını yüzünün üzerinden aşağıya doğru sarkıtabilir."¹⁵⁰ Hanımın mest ve çorab giymesi caizdir. Çünkü Aişe *radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadise göre "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* mest giymek üzere kadınlara ruhsat vermiştir."¹⁵¹

5- Ihrama giren bir kimsenin -ay hali ve lohusa olanlar dışında- şâyet farz namazı vaktinde ise farz namazını kıldıkta sonra ihmama girmesi müstehabtir. Eğer farz namaz vakti değil ise abdest sünneti niyeti ile iki rekat namaz kılar.¹⁵²

6- Namazı bitirdikten sonra kalbinden yapmak istediği hac ya da umre ibadetine başlamayı niyet eder. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: "Şüphesiz ameller niyetler iledir ve şüphesiz her kişi için ancak niyet ettiği şey vardır."¹⁵³ diye buyurmuştur. Şâyet umre yapmak istiyor ise "lebbeyke umraten" yahut "Allahumme lebbeyke umraten" der. Eğer sadece hac (hacc-ı ifrad) yapmak istiyor ise: "Lebbeyke haccen" yahut: "Allahumme lebbeyke haccen" der. Eğer hac ile umreyi birlikte yapmak (hacc-ı kıran) istiyorsa bu sefer: "Lebbeyke umraten ve haccen" yahut: "Allahumme lebbeyke haccen ve umraten" der. Eğer başkası adına hac ya da umre yapan bir kimse -vekil- ise kalbinden bu niyeti geçirir, sonra da: "Lebbeyke an fulan (filan adına lebbeyk)" der. Şâyet vekâleten adına hac yaptığı şahıs kadın ise: "Lebbeyke an ummi filan (filanın annesi adına lebbeyk)" yahut "binti fulan (fulanın kızı)" yahut "fulan hanım" der. Efdal olan ise bu sözleri binek, araba yahut her ne ise bineğine bindikten sonra söylemesidir.¹⁵⁴ Çünkü böyle yaparak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyulmuş olur.

Abdullah b. Ömer *Radiyallahu anh* dedi ki: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*'in ağaçın yanında telbiye getirmesi, ancak devesi sırtında iken devesi kalktıktan sonra olmuştu."¹⁵⁵ Kişi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in getirdiği gibi telbiye getirir:

"Lebbeyk Allahumme lebbeyk, lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk, innel hamde venni'mete leke vel mulk, lâ şerîke lek."

: Buyur, emrine geldim Allah'ım, buyur. Buyur, senin hiçbir ortağın yoktur, buyur. Şüphesiz hamd ve nimet de senindir, mülk de senindir. Senin hiçbir ortağın yoktur."¹⁵⁶

Ihrama girmek isteyen bir kimsenin, eğer ibadetini tamamlamasını önleyecek bir engel ile karşılaşmaktan korkuyor ise şart koşması meşrûdur. O bakımdan ibadetine başlamak üzere ihmama gireceği vakit şöyle diyebilir: "Fe in habesenî hâbis, femahillî haysu habestenî"

: "Eğer herhangi bir engel beni alıkoyacak olursa o engel ile beni alıkoyacağın yerde ben de ihmamdan çıkarım." Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hasta iken ihmama girmek isteyen ez-Zubeyr kızı

¹⁴⁴ Tirmizi, İbn Huzeyme, IV, 161; Hakim, I, 447'de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir; el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 250'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁵ Bk. Müslüm, II, 870-887; Nesai, V, 165

¹⁴⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, X, 366, III, 396; Müslüm, II, 848

¹⁴⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 396; Müslüm, II, 846

¹⁴⁸ Bk. İbn Bâz, Mecmuu'l-FetavâfîlHacci ve'l-Umra, V, 96

¹⁴⁹ Ahmed, II, 34; İbn Hacer, *et-Telhis*, II, 237'de zikretmiş olup, Sahîh'in şartına uygun bir sened ile Ebu Avane'ye nisbet etmiştir.

¹⁵⁰ Beyhaki, V, 47; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 212'de senedinin sahîh olduğunu belirtmektedir.

¹⁵¹ Ahmed, VI, 35; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 345'de senedinin hasen olduğunu belirtmektedir.

¹⁵² İbn Bâz, *Fetava Muhimme*, s. 7. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 108; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 417; İbn Useymîn, *el-Mehcî li Muridî'l-Umreti ve'l-Hac*, s. 23

¹⁵³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslüm, III, 1515

¹⁵⁴ İbn Bâz, Mecmuu'l-Fetava, V, 249. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, I, 419; *Şerhu'z-Zerkeşî*, III, 95

¹⁵⁵ Müslüm, II, 843; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 412

¹⁵⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 408; Müslüm, II, 841

Dubââ'ya bu şekilde şart koşmasını emretmiş idi.¹⁵⁷ İhrama giren, ihrama girdiği sırada bu şartı koşar da sonra herhangi bir şey ibadetini tamamlamasına engel teşkil ederse ihramdan çıkabilir ve hiçbir yükümlülüğü yoktur. Eğer hac ya da umre yapmak isteyen kimse ile birlikte küçük çocuklar varsa ve bunlar da hem kendileri adına hem de babaları adına sevab kazanmak üzere hac ya da umre için ihrama girmek isterlerse; şayet çocuk mümeyyiz (aklı eren) birisi ise velisinin izni ile ihrama girer ve ihrama girerken büyüklerin daha önce yapacakları sözdedilen işleri yapar. Eğer küçük çocuk ya da kız henüz temyiz yaşına gelmemiş ise, velileri onlar adına ihrama niyet eder ve onlar adına telbiye getirir. Büyükler için ihramda yapılması yasak olan şeylerden onları da alıkoyar. Çocukların elbiselerinin ve bedenlerinin tavaf esnasında temiz olması gereklidir. Aynı şekilde mümeyyiz erkek ve kız çocuğun da tavaf'a başlamadan önce taharet halinde olmalarını ister.¹⁵⁸

9) (Umre Ve Hacı İçeren) Üç İbadetin Uygulaması

Hac ayları olan şevval, zulkade ve zülhiccenin ilk on gününde mikata ulaşan bir kimse, eğer o sene hac yapmak istiyor ise şu üç ibadetten birisini seçmekte serbesttir:

1- Yalnızca umre: Bu “*temettu hacci*” diye de bilinir. Kişi hac aylarında mikattan itibaren yalnızca umre için ihrama girer. İhrama gireceği vakitte niyet edeceğinde: “*lebbeyke umraten*” der. Telbiye getirmeyi sürdürür. Mekke'ye ulaşıp tavaf'a başlayınca telbiyesini keser. Beytullahı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'yini yaptıktan sonra da saçlarını traş ettirip yahutta kısaltıktan sonra ihram sebebiyle kendisine haram olan herbir şey helal olur. Terviye günü olan zülhiccenin sekizinci gününde sadece hac için ihrama girer ve haccın bütün işlerini yerine getirir.¹⁵⁹

Beraberinde kurbanlık bulunmayan kimseler için temettu haccı, hac türlerinin en faziletlidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra şöyle buyurmuştur: “...Eğer ben geriye bıraktığım bu işlerimi gelecekte yine yapacak olursam, beraberimde hediye kurbanlığı getirmem ve sadece umre yaparım. Sizden her kim ile birlikte hediye kurbanlığı bulunmuyor ise, ihramdan çıksın ve bu ibadetini umre olarak tamamlasın...”¹⁶⁰

2- Hac ile umreyi birlikte yapmak: Buna da “*kiran*” adı verilir. Bu da kişinin hac aylarında mikattan itibaren hem umre, hem de hac için ihrama girmesi ile olur. İbadete başlayacağı vakit niyet esnasında “*lebbeyke umraten ve haccen*” der yahutta mikattan umre niyetiyle ihrama girer, sonra yolda iken umresi ile birlikte haccı da niyet eder. Tavaf'a başlamadan önce de hac etmek niyetiyle telbiye getirir. Mekke'ye ulaşığı takdirde Kudum tavafını yapar ve hac için sa'y eder. Dilerse hac için sa'yı İfâda tavafından sonraya da bırakabilir. Başını traş da etirmez, kısaltmaz da. İhramından çıkmaz ve ihram dolayısıyla kendisine haram olan şeyler helal olmaz. Böylece bayram günü ihramdan çıkışağı vakite kadar ihramda kalmayı sürdürür.

3- Yalnızca hac: Buna “*İfrâd*” adı verilir. Bu da kişinin hac aylarında mikattan yalnızca hac için ihrama girmesi demektir. İhrama gireceği vakit niyet esnasında “*lebbeyke haccen*” der.

İfrad haccı yapanın yapacağı işler kiran haccı yapanın işleri ile aynıdır. Ancak kiran haccı yapan kimsenin tipki Temettu haccı yapan kimse gibi kurbanlık kesmesi gereklidir. Bu da yüce Allah'a tek bir yolculukta hem umreyi, hem de haccı kolaylaştırdığı için şükür olmak üzere kesilir. İfrad haccı yapan kimsenin ise kurban kesmek yükümlülüğü yoktur. Kiran haccı yapan için de, İfrad haccı yapan için de daha faziletli olan Beyti tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y yaptıktan sonra bu ibadetini sadece umre olarak yapıp saçlarını kısaltması ya da kestirmesidir. Böylelikle bu kimse Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Veda haccındaki emri üzere ashab-ı kiramın yaptığı gibi Temettu haccı yapmış olur.¹⁶¹

İbn Kudame -*Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* söyle demiştir: “İlim ehli dileğimi bu üç ibadetten hangisini isterse kişinin o niyetle ihrama girmesinin caiz olduğunu icma ile kabul etmişlerdir.”¹⁶² Çünkü Aişe *radiyallahu anha* söyle demiştir: “Biz Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte çıktıktı. Kimimiz bir umre yapmak üzere ihrama girdi, kimimiz hac ve umre yapmak üzere ihrama girdi, kimimiz de sadece hac yapmak niyetiyle ihrama girdi...”¹⁶³

Hac aylarında Mikate ulaşmakla birlikte hac yapmak istemeyip, sadece umre yapmak isteyen kimseye gelince, buna “müttemetti (temettu haccı yapan)” denilmez. Böyle bir kimseye sadece mutemir (umre yapan) denilir. Aynı şekilde ramazan ve şaban gibi hac ayları olmayan aylarda Mikate ulaşan bir kimse sadece umre yapan kimsedir.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 132; Müslim, II, 867

¹⁵⁸ Bk. Ibn Bâz, *Mecmuu'l-Fetava*, X, 255-256

¹⁵⁹ Bk. Ibn Kudame, *el-Muğni*, V, 82, 94-95

Temettu, kişinin hac aylarında mikattan sadece umre niyetiyle ihrama girmesi, umreyi bitirdikten sonra aynı senede hac için ihrama girmesi demektir.

¹⁶⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888

¹⁶¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 504; Müslim, II, 888

¹⁶² *el-Muğni*, V, 82

¹⁶³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 421

¹⁶⁴ Ibn Bâz, *Fetâvâ Muhimme fi'l-Hacci ve'l-Umra*, s. 10

10) İhramda Yasak Olan İşler

Hazır (yasak); engellemek, alikoymak demektir. Bir şeyin hazır edilmesi alikonulması, engellenmesi anlamındadır.¹⁶⁵ İhramın mahzurları (yasakları) ise ihram sebebiyle ihrama giren kimse için yapılması haram olan şeylerdir. Bunları söylece sıralayabiliriz:

1- Herhangi bir mazeret olmaksızın traş veya başka bir yolla vücudun tamamından saçları, kilları izale etmek. Çünkü yüce Allah: “*Kurban yerine (Mina’ya) varıncaya kadar başlarınızı traş etmeyin.*” (el-Bakara, 2/196) diye buyurmuştur. Bu, başların traş edilmeyeceği hususunda açık bir nastır. Vücutun diğer kilları da buna kıyas edilir.

2- El ya da ayaklardan herhangi bir mazeret olmaksızın tırnakların kesilmesi: Çünkü kişinin bedeninden bir parçayı izale etmesi ile bir çeşit rahatlık elde edilir. O bakımdan bu yönyle saçları traş ettirmeye benzer. Ancak kişinin tırnağı kırılır ve bundan rahatsız olursa sadece rahatsızlık veren kısmını kesmesinde bir sakınca olmaz. Bundan dolayı da bir yükümlülüğü yoktur.

3- Erkeğin başını kasten örtmesi: Sahih olan görüşe göre erkeğin doğrudan bitişen-temas eden sarık, başörtüsü ve takke gibi şeylerle örtünmesi de böyledir. Çadır ve şemsiye gibi doğrudan yapışmayan şeyler ile arabanın tavanı gibi şeylerin bir sakıncası yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’e ihramlı olan kimsenin giyebileceği elbiselere dair soru sorulunca şu cevabı vermiştir: “*O gömlek, sarık, pantolon, bornoz ve ayakkabı... giyinmez.*”¹⁶⁶

Gölge altına girmenin caiz oluşuna gelince; Usame ve Bilal’ın Akabe cemresinin taşlanması esnasında Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte oldukları ve onlardan birisinin Peygamber Efendimizin devesinin yularını tutarken, diğerinin ise sıcaktan onu korumak için elbiselerini başının üstünde kaldırdığı ve bu işin Akabe cemresinin taşlanması bitene kadar devam ettiği¹⁶⁷ sabit olmuştur.

Erkeğin yüzünü örtmesine gelince; bineğinden düşüp boynu kırılan adam hakkında Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in söylediği şu sözlerinde yasakladığı sabit olmuştur:

“...*Onun başını da, yüzünü de örtmeyiniz. Çünkü o kiyamet gününde telbiye getirerek diriltilecektir.*”¹⁶⁸

Kadın peçe ve eldiven giyinmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: “*İhramlı kadın peçe takmaz, eldiven giyinmez.*”¹⁶⁹ diye buyurmuştur. Fakat yabancı erkeklerin yakınından geçmeleri dolayısıyla kadın yüzünü örtmek gerektiğini duyacak olursa başının üzerinden örtüsünü yahutta peçesini indirebilir. Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Bizler Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte ihramda bulduğumuz halde binekliler yanbaşımızdan geçerlerdi. Bizim hizamıza geldikleri vakit herbirimiz başının üzerindeki cilbabını yüzünün üstüne indirirdi. Bu yolcuları geride bıraktık mı yüzümüzü açardık.”¹⁷⁰

el-Münzir kızı Fatıma da şöyle demiştir: “Bizler Ebu Bekir’ın kızı Esma ile birlikte ihramda bulduğumuz halde yüzlerimizi örterdik.”¹⁷¹

4- Erkeğin bedeninin tamamı yahutta bir bölümü üzerinde vücut ölçülerine göre biçilmiş gömlek gibi şeyleri sarık, pantolon, bornoz -ki başlığı bulunan elbiseye denir- eldiven, ayakkabı ve çorab gibi giyecekleri kasten giymesi, zaferan ve aspur ile boyanmış herbir elbiseyi giymesi (yasaktır).

İbn Teymiye ihramlı bir kimse için giyilmesi caiz olan şeyleri söylece açıklamaktadır: “İzar (belden aşağısını örten peştemal) ve rida (belden yukarısını örten bez parçası) türünden olan herşeyi giymesi caizdir. Buna göre cübbe ve gömlek gibi şeyleri örtü olarak kullanması ve bunlar ile örtünmesi (giyinmesi değil) imamların ittifakı ile caizdir.”¹⁷²

İzar ya da ridanın yırtık yerlerini dikse ya da yamasa bunda bir sakınca yoktur. Çünkü ihramlı olan kimseye yasak olan, organların ölçülerine göre yapılmış ve onlara göre biçilmiş giyecekleri giyinmektedir.

5- İhraama girdikten sonra elbise, beden, yiyecek ya da içeceklerde kasten hoş kokulu şeyleri kullanmak. Zaferan katılmış kahve içmek gibi. Ancak bunların kokuları ve tatları gitmiş olması hali müstesnadır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bir adama: “*Sen üzerinden cübbeni çıkar ve ondaki hoş kokunun izlerini yıka ve sarı renklerden de sakın.*”¹⁷³

Devesinden düşüp boynu kırılan ihramlı kişi hakkında da: “*Ona hanut koymayın.*” Bir diğer rivayette de: “*Ona hiçbir koku dokundurmayın.*”¹⁷⁴ dediği sabittir. Ayrıca Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: “*Zaferan veya uspurun değdiği hiçbir elbiseyi giyinmeyein.*”¹⁷⁵

¹⁶⁵ *el-Kamusu'l-Muhit*, s. 82; İbn Teymiye, *Serhu'l-Umde*, XXII, 15

¹⁶⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 874

¹⁶⁷ Müslim, II, 944

¹⁶⁸ Bu lafıza Müslim, II, 866; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52

¹⁶⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52

¹⁷⁰ Ebu Davud, İbn Mace; Ahmed, VI, 30; senedinde Yezid b. Ebi Ziyad el-Kureşi vardır. el-Arnavut, Hakim’deki bir şâhidi dolayısıyla bu hadisin senedinin hasen olduğunu belirtmiştir, ileride gelecektir. Bk. el-Beğavi, *Serhu's-Sünne*, VII, 240

¹⁷¹ Muvatta, I, 328 Hakim bu hadisin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de bu hususta ona muvafakat etmiştir, I, 454; el-Elbani, *İrvau'l-Ğatil*, IV, 212’de senedinin hasen olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul*, III, 31

¹⁷² İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 110

¹⁷³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 614

¹⁷⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 865

İhrama girmeden önce başına ve sakalına süründüğü kokuların ihmardan sonra devam etmesinde bir zarar yoktur. Çünkü ihmam halinde iken yasak olan, ihmamlı iken koku sürünmektedir. Yoksa -az önce de geçtiği gibi bunun devamı değildir.

6- Yabani, eti yenilebilir, kara hayvanı avını öldürmek ya da avlamak da yasaktır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Ey iman edenler, siz ihmarda iken avi öldürmeyin.” (el-Maide, 5/95);

“İhramda bulunduğuuz sürece de kara avi size haram kılındı.” (el-Maide, 5/96)

Kara avının ihmamlı kimseye haram olması birkaç yolla olur:

a- Av hayvanını bizzat kastetmek

b- Başkasına o hayvanı avlamasını emretmek

c- Ava işaret etmek yahut ona kılavuzluk etmek ya da bu hususta yardımcı olmak

d- Kendisi bilsin ya da bilmesin kendi adına avlanılmış olması. Böylelikle bu husustaki rivayet ve haberlerin ortak bir noktada anlaşılması mümkün olmaktadır.¹⁷⁶

Şâyet ihmamlı bir kimse bu hususlardan hiçbirisini bilmiyor ve kendisi için de av hayvanı avlanılmamış ise ihmamlı olmayan bir kimse de o avi avlamış ise; böyle bir av hayvanından yemekte bir sakınca yoktur. Çünkü Ebu Katade yoluyla gelen hadiste: “...Ve o (avlayan) ihmamlı değil ise, onu (av hayvanının etini) yiyeiniz.”¹⁷⁷ diye buyurulmuştur.

7- Nikah akdi yapmak: İhramlı bir kimse evlenemez. Kendisi veli olarak ya da vekil olarak başkasını evlendiremez. Evlenmek üzere talib olamaz. Kızı, kızkardeşi ya da başka bir kimse ile evlenmek maksadıyla kimse ona talebe bulunamaz. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“İhramlı bir kimse evlendiremez ve kendisi ile de evlendirilemez. Kendisi evlilik talebinde bulunamaz, ondan da böyle bir talebe bulunulamaz.”¹⁷⁸

Nikah akdi dolayısıyla fidye sözkonusu değildir, fakat nikah fasiddir.¹⁷⁹

8- Guslü gerektirecek şekilde ilişkide bulunmak: Çünkü yüce Allah: “...Kadına yaklaşmak yoktur.” (el-Bakara, 2/197) diye buyurmuştur. Kadına yaklaşmak (rafes) ise cima demektir. Buna göre birinci tahallülden önce kasten cima eden kimsenin ibadeti fasid olur.¹⁸⁰

9- Fercin dışında bir yere temas etmek -isterse öpmek, dokunmak veya şehvetle bakmak suretiyle olsun- de yasaktır.¹⁸¹

Hacı olana da, olmayana da, ihmamlı olana da, olmayana da, Harem bölgesinde avlanmak, oranın ağaçlarını ve -izhir dışında- bitkilerini toplamak ve koparmak haramdır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Şüphesiz bu beldeyi Allah gökleri ve yeri yarattığı günü haram kılmıştır. Burası Allah’ın haram kılması sebebiyle kiyamet gününe kadar haramdır. Benden önce hiçbir kimseye bu beldede savaş helal kılınmadı ve bana da ancak bir günün kısa bir süresince helal kılındı. Artık kiyamet gününe kadar Allah’ın haram kılması ile bu haramdır. Bu beldenin dikeni koparılmaz, avi ürkütülmez, onu tarif etmek (ve sahibini bulmak) maksadıyla olması dışında lukatı (kayıp eşyayı) alınmaz ve hiçbir zaman yaş otları da biçilmez.” Bu sefer Abbas:

“Ey Allah’ın Rasûlü, izhir (hoş kokulu bir bitkidir) otu müstesnâ (olsun)” deyince, Peygamber:

“İzhir müstesna” diye buyurdu.¹⁸²

Aynı şekilde Medine Harem bölgesinin ağaçlarının kesilmesi, av hayvanlarının öldürülmesi ve ürkütülmesi de -Mekke’nninki gibi- haramdır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Allah’ım, İbrahim’i Mekke’yi haram kılması gibi, Medine’nin iki dağı arasındaki bölgeyi de ben haram kılıyorum.”¹⁸³ Yine şöyle buyurmuştur: *“Medine’nin ağaçları kesilmez, av hayvanları avlanmaz.”¹⁸⁴*

11) Yasakların İşlenmesi Karşılığında Verilecek Fidyeler

İhramın yasaklarını işleyen kimse için üç halden birisi sözkonusudur:

a- Herhangi bir mazeret ve ihtiyacı olmadığı halde mahzurları (yasakları) işlemek. Böyle bir kimse günahkârdır ve fidye gerekir.

¹⁷⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 52; Müslim, II, 834

¹⁷⁶ Bu açıklamayı Şeyh İbn Bâz, *Şerhu Buluğ'i'l-Maram*'de belirtmektedir. Buna dair geniş açıklama için bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 182-184

¹⁷⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 26; Müslim, II, 852

¹⁷⁸ Müslim, III, 1030 ve başkaları. Son cümle ile ilgili olarak İbn Bâz, *Şerhu Buluğ'i'l-Meram*'da şöyle demmiştir: Bu fazlalığı İbn Hibban kaydetmektedir. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 185-216

¹⁷⁹ İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 185

¹⁸⁰ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 226-263

¹⁸¹ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu Umde'i'l-Ahkâm*, II, 217-225. Bütün bu yasaklar için a.g.e, II, 5-274. Yine bütün bu yasaklar dolayısıyla verilecek fidye ile ilgili etrafı açıklamalar için bk. II, 274-408

¹⁸² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 46; Müslim, II, 296

¹⁸³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 554; Müslim, II, 993

¹⁸⁴ Müslim, II, 992

b- Zarar göreceğinden korkarak soğuğa karşı bir gömlek giymek ihtiyacını duyan kimsenin durumunda olduğu gibi, ihtiyacı dolayısıyla yasağı işleyen kimse. Böyle bir kişi yasağı işleyebilir fakat bunun fidyesini ödemelidir. Çünkü Ka'b b. Ucre ile ilgili hadis bunu gerektirmektedir.

c- İhramın yasağını bilmediği, unuttuğu, zorlandığı ya da uykuda olduğu için, mazur görülecek halde olup işleyen kimse hakkında günah sözkonusu değildir. Böyle birisinin fidye ödemesine gelince; ilim ehli arasında bu hususta görüş ayrılığı vardır. Doğruya daha yakın görülen -inşaallah- herhangi bir yükümlülüğünün sözkonusu olmadığıdır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hata etmenizden dolayı size bir günah yoktur, ama kalblerinizin kastettiği müstesnâdir." (el-Ahzab, 33/5);

"Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıysak bizi sorguya çekme." (el-Bakara, 2/286)

Yüce Allah da buna cevab olarak:

*"Evet bunu yaptım."*¹⁸⁵ der.

Peygamber Salallahu aleyhi vesellem'den de şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

*"Hata, unutmak ve yapmak üzere zorlandıkları şeyler ümmetime bağışlanmıştır."*¹⁸⁶

Yüce Allah ihamın yasaklarından birisi olan av hususunda da şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, siz ihamda iken avi öldürmeyin. İcinizden kim onu bilerek öldürürse cezası sizden iki adil kimsenin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Ka'be'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir." (el-Maide, 5/95)

Burada cezanın gereklilikinin, öldürenin "kasten" öldürmesi kaydına bağlılığı görülmektedir. Kastilik ise ceza ve tazminatı gerektiren bir niteliktir. Dolayısıyla onun gözönünde bulundurulması ve hükmün ona bağlı olarak sözkonusu olması gereklidir. Eğer bu işler kasten yapılmayacak olursa bu işi yapana ceza ve günah gerekmeyecektir. Fakat mazeret ortadan kalkacak olup da bilgisi olmayan öğrenir, unutun hatırlar, uykuda olan uyanırsa, zorlama da ortadan kalkarsa derhal yasak olandan vazgeçmek icab eder. Mazeretin ortadan kalkması ile birlikte yasağı işlemeye devam edecek olursa kişi günahkar olur ve fidye ödemesi gereklidir.¹⁸⁷

Ihamda yapılması yasak olan hususların işlenmesi halinde ödenecek fidye miktarı aşağıdaki gibidir:

1- Saç ve tırnak kesmek, erkeğin başını örtmesi, dikişli elbise giymesi, eldiven takması, kadının peçe takması, hoş koku kullanmak şeklindeki yasakların her birisi için fidye olarak ya bir koyun kesmek yahut her bir yoksula yarımşar sa¹⁸⁸ olmak üzere altı yoksula yemek yedirmek yahutta üç gün oruç tutmaktadır. Yasağı işleyen bu üç husustan dilediğini seçer. Eğer koyun kesmeyi tercih ederse etinin tamamını fakirlere dağıtır, ondan hiçbir şey yemez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Artık sizde her kim hasta olur veya başında bir eziyet bulunursa ona (üç gün) oruç, sadaka (altı fakiri doyurmak) yahutta kurbandan (birer) fidye (vacib) olur." (el-Bakara, 2/196)

Peygamber Salallahu aleyhi vesellem de Ka'b b. Ucre'ye şöyle demiştir:

"Bu başındaki haşereler sana rahatsızlık veriyor mu?" Ka'b:

"Evet" deyince Peygamber ona şöyle demiştir:

*"Başını traş et. Sonra bir kurban kes yahut üç gün oruç tut ya da herbirisine yarımşar sa' olmak üzere altı fakiri doyur."*¹⁸⁹

İşte bu, basın traş edilmesi hususunda açık bir nastır. Diğer yasakları ilim ehli başı traş etmeye kiyas ederek bunlarda da bu şekilde fidye vermeyi öngörmüşlerdir. Çünkü bunlar da iham halinde yasak olan işlerdir. Bu yönleriyle basın saçlarını traş etmeye benzemektedirler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.¹⁹⁰

2- Gusletmeyi gerektiren ilişki: İhamdan çıkmadan önce ferç yoluyla cima eden kimsenin haccı fasid olur (bozulur). İbnü'l-Münzir dedi ki: İlim ehli icma ile iham halinde haccın ancak cima ile fasid olacağını kabul etmişlerdir. Bununla birlikte kişinin haccını tamamlaması ve bundan sonra kazasını yapması icab eder. Çünkü Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Abbas *radiyallahu anhuma* bu hususta böylece fetva vermişlerdir.¹⁹¹ Onların dışında diğer sahabilerden de bu fetva sabit olmuştur. Allah hepsinden razı olsun.¹⁹² Böyle bir kimsenin büyük baş bir kurban kesmesi gereklidir. Bunun etini Mekke-i Müktereme'deki fakirlere dağıtır.¹⁹³

Birinci tahallul (yani Akabe cemresine taş atıp basın traş olduktan sonra)un akabinde cima eden kimsenin haccı batıl olmaz. Ancak bir koyun kesmesi gereklidir. Bu koyunun etlerini de Harem bölgesindeki yoksullara dağıtır. Eğer

¹⁸⁵ Muslim, I, 115-116.

¹⁸⁶ İbn Mace, I, 259; Beyhaki, VII, 356; Nevevi hadisin senedinin hasen olduğunu belirtirken el-Elbani, *el-İrva*, I, 123 ile *Sahihu İbn Mace*, I, 347'de sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁸⁷ Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, V, 227; *Fethu'l-Bari*, III, 395; es-Sa'di, *el-Muhtârât*, s. 88; Muhammed b. Salih el-Useymîn, *el-Menhec*, s. 46-49. Bu görüşü aynı şekilde büyük ilim adamı Abdu'l-Aziz b. Bâz da tercih etmiştir.

¹⁸⁸ Sa': 2000 gr. ilâ 2020 gr.'a tekabul eden seri ağırlık birimidir. Geniş bilgi için bk. M. Necmuddin el-Kürdi, *Şer'i ölçü Birimleri ve Fikhî Hükümleri*, Çeviren: İbrahim Tüfekçi, İstanbul 1996, Buruc Yayınları, s. 199 v.d. (çeviren)

¹⁸⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 16; Muslim, II, 861

¹⁹⁰ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 217-226; *el-Muğni*, V, 169-171. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 118; *el-Fetava'l-İslamiyye*, II, 232

¹⁹¹ Beyhaki, V, 167; Hakim, II, 65'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehbi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 235'de sahih olduğunu belirtmiştir.

¹⁹² Bk. Nevevi, *el-Mecmu*, VII, 384

¹⁹³ Bk. *Şerhu'l-Umde*, II, 227; *el-Muğni*, V, 166; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizâr*, XII, 288

kadın da bu hususta kocasının isteğine uyacak olursa fidye verme yükümlülüğü erkeğinki gibidir.¹⁹⁴ Bir görüşe göre bununla birlikte, erkeğin eğer ikinci tahallülden geri kalan işleri sadece İfada tavafı ise Haremin dışındaki en yakın Hill bölgесine çıkar, oradan ihrama girer ve İfada tavafını yaptıktan sonra ihmamından çıkmaksızın sa'y yapar.¹⁹⁵ Bu husustaki asıl dayanak da İbn Abbas *rādiyallahu anhuma*'dan sabit olan şu sözleridir: "İfada tavafından önce hanımına yaklaşan kimse umre yapar ve hediye kurbanı keser."¹⁹⁶ Şeyhu'l-İslam İbn Teymiye - Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bu görüşü tercih etmiştir.¹⁹⁷

3- Avlanmanın cezası: Eğer avlanılan hayvanın bir benzeri var ise üç şeyden birisini yapmakta muhayyerdir: Ya onun benzeri hayvan kesilir ve bütün eti Mekke fakirlerine dağıtılır, ya bu benzer hayvanın ne ettiğine bakılır, onun kıymetinde değer yiyecek herbir yoksula yarımsar sa' olmak üzere fakirlere dağıtılır yahutta herbir fakire verilecek yiyecek karşılığında bir gün oruç tutar.

Şayet av hayvanının benzeri yoksa iki şeyden birisini yapmakta muhayyerdir:

Ya öldürulen avın kıymetini tesbit eder ve onun karşılığında yiyecek verir ve bunu herbirisine yarımsar sa' düşecek şekilde yoksullara dağıtır yahutta herbir yoksula verilecek yiyecek miktarı karşılığında bir gün oruç tutar.¹⁹⁸ Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Siz ihmamda iken avi öldürmeyin. İcinizden kim onu bilerek öldürürse cezası sizden iki adil kimseňin hükmü ile öldürdüğü hayvanın benzeri Kâbe'ye ulaştırılacak bir hayvan kurban etmektir. Yahut düşkünlere yemek yedirmek şeklinde bir keffarettir veya bunun dengi oruç tutmaktadır ta ki ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah geçmiştekileri bağışlamıştır; fakat kim bir daha böyle yaparsa Allah ondan intikam alır. Allah mutlak galibtir, intikam sahibidir." (el-Maide, 5/95)

Davarlar arasından benzeri bulunan av hayvanlarından birisi de sırtlandır. "Bu da ihmamlı bir kimse tarafından avlanılması halinde karşılığında fidye olarak koç kesilen bir av hayvanıdır."¹⁹⁹

Ömer b. el-Hattab *Rādiyallahu anh*'ın verdiği hükmeye göre: "Sırtlan karşılığında koç, ceylan karşılığında keçi, tavşan karşılığında oğlak, cerboa karşılığında bir cefre fidye verilir."²⁰⁰ Cefre ise dört aylık ve annesinin süttünden kesilip, otlamaya başlamış olan oğlak kecidir.²⁰¹ İbn Abbas *rādiyallahu anhuma* da Harem bölgесinin güvercinleri hakkında ihmamlı olsun olmasın herbir güvercin karşılığında bir koyun fidye verilmesini hükmetmiştir.²⁰² İmam Malik de şöyle demiştir: "Ben ihmamlı bir kimseňin devekuşu karşılığında büyük baş hayvan (inek ya da deve) fidye vereceğini sürekli iştirip durmuşumdur."²⁰³ Bunların dışında benzeri olan diğer hayvanlar da böyledir.

4- İnzal olsun olmasın şehvetle öpmek, baldırları birbirine de¤dirmek, şehvetle dokunmak ve buna benzer fercin dışında şehvetle tenlerin de¤mesi: Böyle bir iş yapan kimse ihmamda yasak olan işlerden birisini işlemi¤ olur. Bununla birlikte haccı sahihdir fakat Allah'tan ma¤firet dilemeli, tevbe etmelidir. Muhakkik kimi ilim adamı şöyle demiştir: Bunu kurban olarak kesilebilecek bir baş koyun kesmek ile telafi eder ve bunu Mekke haremimdeki fakirlere dağıtır.²⁰⁴ Eğer herbir yoksula yarımsar sa' olmak üzere altı yoksula yemek yedirir yahutta üç gün oruç tutarsa inşaallah bu da ona yeterli gelir fakat ihtiyata daha uygun olan az önce geçti¤ gibi bir koyun kesmektir. Do¤rusunu en iyi bilen Allah'tır.

5- Hac ya da umre için ihmama girip de sonra da düşman muhasarası yahut hastalık yahut harcamasını kaybetmesi, bir tarafının kırılması ya da herhangi bir kazadan ölüyü Beytullah'a ulaşması engellenirse, böyle bir kimseňin eğer yakın zamanda kendisini engelleyen veya alıkoyan hususun sona erece¤ini ümit ediyor ise, ihmamda kalması gereklidir. Bu engelin mesela bir sel, yahut Beyte girip tavaf ve sa'y gibi ibadetlerini eda etmek için engel çıkarı¤ı ancak anlaşılabilir bir düşman olması halinde ise ihmamdan çıkmakta acele etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Hudeybiye Gazvesi sırasında ihmamdan çıkmak için elini çabuk tutmadı. Aksine arkadaşları ile birlikte Hudeybiye günü boyunca Mekkeliler ile görüşmelerini sürdürdü. Çünkü savaşsız bir şekilde umre eda etmek için Mekke'ye girmelerine müsaade edeceklerini ümit etmişlerdi. Ancak buna imkan

¹⁹⁴ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 238-367; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 304; *Advau'l-Beyan*, V, 378

¹⁹⁵ *el-Mu¤ni*, V, 375; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 236 ile II, 238; İbn İbrahim, *Fetava*, V, 228; İbn Useymin'in aylık konuşmaları, X, 67; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 304

¹⁹⁶ Beyhaki, V, 171; Muvatta, I, 384; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 235'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.

¹⁹⁷ İbn Teymiye'nin *Allah ona rahmet etsin* nakletti¤ine göre İbn Ömer *rādiyallahu anhuma* birinci tahallülden sonra İfada tavafından önce hanım ile ilişkide bulunan kimseňin gelecek sene haczetmesini farz gördüğünü, İbn Abbas *rādiyallahu anhuma*'n ise böyle bir kimseňin umre yapmasını farz gördüğünü belirtmektedir. Ashab iki ayrı görüş belirtecek olup da birisi tam bir haccın farz olduğunu, diğeri ise bir umrenin farz olduğunu kabul ediyor ise bu iki görüşün dışına çıkmak caiz olmaz... Ashab-ı Kiram arasında bu iki görüşün dışında görüş belirten de bilinmemektedir. Daha önceden de belirtildiği üzere haccin tümü fasid olmaz. Geriye İbn Abbas'ın görüşünü kabul etmek kalıyor. *Şerhu'l-Umde*, II, 239-240

¹⁹⁸ Bk. *Şerhu'l-Umde*, II, 280 ve 326; İbn Useymin, *el-Menhec*, s. 48

¹⁹⁹ Ebu Davud, Darimi, Hakim, Beyhaki rivayet etmiş olup bu manada Nesai ve Tirmizi de rivayet etmiştir. el-Elbani, *el-İrva*, IV, 242'de sahih olduğunu belirtmiştir.

²⁰⁰ Muvatta, I, 414; Beyhaki, V, 183-184; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 245'de sahih olduğunu belirtmiştir.

²⁰¹ Bk. el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil* mevkuf ve sahih bir rivayettir diyerek, IV, 246 ve 245. Beyhaki bu anlamda V, 184'de kaydetmektedir. Ayrıca bk. İbnu'l-Esir, *en-Nihaye*, I, 277

²⁰² Beyhaki, V, 205; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 247'de sahih olduğunu belirtmiştir.

²⁰³ Muvatta, I, 415

²⁰⁴ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 218-223; İbn Kudame, *el-Mu¤ni*, V, 196; *Fetava İslamiyye*, II, 232; Kasım eş-Şima¤i'nin derlediği "el-Fetave'l-İslamiyye", II, 212'de merhum İbn Bâz: Böyle birisi için ihtiyata daha uygun olan bir koyun kesmektir demektedir.

bulamayıp, Mekkeliler savaş dışında hiçbir şekilde onlara müsaade etmeyeceklerini anlayınca ve Rasûlullah da antlaşma metnini yazdırma işini bitirince ashabına: “Haydi kalkın, kurbanlıklarınızı kesin sonra başlarınızı traş edin...”²⁰⁵ diye buyurdu.

Aynı şekilde haccı ya da umreyi tamamlamayı engelleyen husus hastalık, kaza, harcamanın kaybolması gibi bir şey ise, bu engelin yahut bu kazanın etkisinin kalkmasını ümit ettiğinden sabredilebilse sabreder, eğer buna imkanı yoksa o vakit böyle bir kimse sahib olan görüşe göre muhsardır. Kurbanlığını keser sonra da traş olur ya da saçlarını kısaltır. Yüce Allah’ın da buyurduğu üzere ihramından çıkar:

“*Hacci da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (herhangi bir sebebe) alikonulursanız o halde kolayınıza giden kurbanlardan gönderin. Kurban yerine varincaya kadar başlarınızı traş etmeyin.*” (el-Bakara, 2/196)

Peygamber Salallahu aleyhi vesellem’in da şöyle buyurduğu sabit olmuştur:

“*Kimin bir kemiği kırılır yahut topallar ya da hastalanırsa o kimse ihramından çıkar fakat bir diğer hac yapması gerekdir.*”²⁰⁶

Fakat muhsar (haccı devam ettirmekten alikonulan kimse) eğer ihrama girdiği sırada: “Şayet herhangi bir husus beni engelleyecek olursa benim ihramdan çıkışım beni alıkoyacağın yer olsun.”²⁰⁷ diyecek olursa ihramından çıkar ve kurban kesme yükümlülüğü olmaz.

Boyle birisinin haccını kaza etmesi gereklidir, gerekmez mi? Tercih edilen görüşe göre kaza etmesinin gereklidir. Ancak onun yaptığı bu hac farz olan hac ya da umre ise bundan sonra farz olanı eda eder.²⁰⁸

12) İhramlı Olan Kimseye Mübah Olan Şeyler

1- İhramlı olsun olmasın Harem bölgesinde de, Harem dışında da rahatsızlık verici haşerat (fevâsık)ın öldürülmesi caizdir. Aişe radiyallahu anha’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem buyurdu ki:

“*Beş tane haşere vardır ki bunların hepsi “fevâsık (bozucu, bozguncu)”dır. Bunlar Harem bölgesinde de, dışında da öldürülürler: Akreb, çaylak, karga, fare ve saldırgan köpek.*”²⁰⁹

Muslim’in bir rivayetinde “...ve yılana”²¹⁰ da denilmektedir.

Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem Mina’da yılann öldürülmesini emretmiştir.²¹¹ İbnu'l-Münzir dedi ki: Kendisinden ilim bellenmiş bütün ilim ehli ittifak ile yırtıcı hayvanın ihramının karşısına çıkması halinde onu öldürerek olursa ihramlıya bir şey düşmediğini belirtmişlerdir.²¹²

Malik dedi ki: “Saldırgan köpek” insanları isıran ve onlara hücum eden hayvana denilir. Arslan, pars ve kurt gibi. Buna göre canlarında ya da mallarında insanlara eziyet veren herbir hayvanın öldürülmesi mübahır. Yenilmesi haram olan bütün yırtıcı hayvanlar ile kartal, doğan, şahin ve benzerleri yırtıcı kuşlar ile rahatsızlık verici haşerat, eşek arısı, sıvırı sinek, sinek, pire gibi. Bu hususta varid olmuş haber bunların herbir türünün en küçüğüne açıkça işaret etmiştir. Böylelikle onların daha büyüklerine de dikkat çekilmiş olmaktadır. Bu kabilden olanlara da delalet edilmektedir. Buyruğun çaylak ve kargayı açıkça zikretmiş olması rahatsızlık verici kartal ve benzeri yırtıcı kuşlara dikkat çekmek içindir. Farenin sözkonusu edilmesi eziyet verici haşerata dikkat çeker. Akrebin sözkonusu edilmesi yılana dikkat çekmek içindir. Saldırgan köpeğin sözkonusu edilmesi ondan daha ileri derecede bulunan diğer yırtıcı hayvanlara dikkat çekmek içindir... Bu hüküm bu hayvanların kişiye saldırması halinde sözkonusudur. Eğer kişiye bunlar saldırmayacak olurlarsa o da bunlara ilişmeye kalkışmaz.²¹³

2- İhramlı bir kimse eğer izar (belden aşağısını örtecek peştemal) bulamayacak olursa pantolon türü şeyleri giymesi caiz olur. Eğer iki nalın bulamayacak olursa ayakkabı giyebilir. Çünkü Buhari ve Muslim’deki İbn Abbas’ın rivayet ettiği hadis bunu göstermektedir.²¹⁴

Doğrusu ise eğer kişi nalın ve peştemal bulamayacak olursa ayakkabılarının ökçe kısmını kesmeyeceği pantolonları da bozmayacağı şeklindeki. Çünkü Peygamber Salallahu aleyhi vesellem Arafat’ta iken böyle bir uygulamayı emretmemiştir.²¹⁵

3- İhramlı olan bir kimsenin arka kısmı topuklardan aşağıda olan ayakkabı türünden olan giyecekleri giymesinde bir sakınca yoktur. Çünkü bunlar da nalın türünden kabul edilirler.

²⁰⁵ Hudeyiye barışı ile ilgili anlatılanlar ve bu büyük görüşme için bk. Buhari -Fethu'l-Bari ile-, V, 229-333

²⁰⁶ Hadisi Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. el-Elbani, Sahihu Ebi Davud, I, 349-357 ile Sahihu't Tirmizi, I, 278'de sahib olduğunu belirtmiştir.

²⁰⁷ Buhari -Fethu'l-Bari ile-, IX, 132; Muslim, II, 867

²⁰⁸

Bk. Zâdu'l-Meâd, II, 91; el-Fetava'l-İslamiyye, II, 288-922; İbn Kudame, el-Muğni, V, 194; el-Bessam, Tavdihu'l-Ahkâm min Buluğî'l-Merâm, III, 402; İbn Teymiyye, Fetava, II, 222; Advau'l-Beyan, I, 191; Fethu'l-Bari, IV, 12; Mealimu's-Sünen, II, 368; İbn Teymiyye, Serhu'l-Unde, II, 379

²⁰⁹ Buhari -Fethu'l-Bari ile-, IV, 34; Muslim, II, 856

²¹⁰ Muslim, II, 856

²¹¹ Buhari -Fethu'l-Bari ile-, IV, 35

²¹² İbn Kudame, el-Muğni, V, 175 -kismen tasarruf ile-; Ayrıca bk. İbn Teymiyye, Fetava, XXVI, 118

²¹³ İbn Kudame, el-Muğni, V, 177 -az bir tasarruf ile-; Ayrıca bk. İbn Teymiyye, Fetava, XXVI, 118

²¹⁴ Buhari -Fethu'l-Bari ile-, IV, 57; Muslim, II, 835

²¹⁵ İbn Teymiyye, Fetava, XXVI, 109; İbn Bâz, Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra, V, 257

4- İhramlı olan bir kimsenin serinlemek maksadıyla gusletmesinde bir mahzur yoktur. Başını yıkar ve ihtiyaç duyması halinde yumuşak bir şekilde başını kaşır.²¹⁶

5- İhramlı bir kimse ihrama büründüğü elbiseleri kir ve benzeri şeylerden yıkayabilir. Bunları başkaları ile değiştirebilir. Yeni elbiseleri de ihramının giyebileceği türden olmalıdır.

6- İhramlı kimse güneş gözlüğü ya da numaralı gözlük kullanabilir.

7- İhramlı kimse kol saatı kullanabilir.

8- İhramlı bir kişi gerek duyduğu takdirde hacamat yaptırabilir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ihramlı olduğu hacamat yaptırmıştır.²¹⁷

9- Gölgelik, şemsiye, arabanın tavamı, çadır, ağaç ve buna benzer başa bitişik olmayan şeylerin gölgesi altında gölgelenmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kuşluk vaktinde Akabe cemresini taşladığı vakit elbise ile üzerine gölge yapıldığı sahih rivayetle sabittir.²¹⁸

10- Peştemala düğüm atıp ip ve benzeri şeyler ile bağlamakta bir sakınca yoktur. Çünkü bunu yasaklamayı gerektirecek bir delil bulunmamaktadır.

11- Kadın Allah'ın mübah kıldığı türden dikişli ya da dikişsiz dilediği elbiseyi giyebilir. Ancak peçe, yüz örtüsü ve eldiven giyinemez. Başörtüsünü yüzünün üzerine indirmek gerektiğini duyarsa bunda bir sakınca olmaz. Ancak yabancı erkeklerle karşılaşması halinde başörtüsünü başının üzerinden yüzünün üzerine sarkıtması gereklidir.²¹⁹ Bununla birlikte ayakkabı, çorap ve pantolon -az önce geçtiği gibi- giyinmesinde bir mahzur yoktur.

12- Bele parayı saklayacağı kuşak bağlamasında bir sakınca olmadığı gibi, aynı şekilde izarı (belden aşağısını örten peştemali) bağlamak için kemer kullanmakta da bir sakınca yoktur.²²⁰

13- İhramlı kimsenin giydiği ihramındaki yırtıkları dikmesinde ya da yama yapmasında bir sakınca yoktur. Yasak olan, organların ya da bedenin şekline göre biçiliş dikilendir.²²¹

13) Haccin Rükünleri Ve Vâcibleri

A- Hacim Rükünleri:

Sahih görüşe göre dört tane olup şunlardır:

1- İhram: Bu, ibadete başlama niyeti demektir. Bu niyeti terkeden kimsenin hacci başlamış olmaz. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: "Ameller ancak niyetler iledir ve her kişi için ancak niyet ettiği vardır."²²²

2- Arafatta vakfe yapmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: "Hac Arafattır."²²³ diye buyurmuştur.

3- İfada tavaftı: Bunun gerekçesi de yüce Allah'ın: "Sonra Beyt-i Atik'i (Kâbeyi) tavaaf etsinler." (el-Hac, 22/29) buyruğudur. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de Safiyye *râdiyallahu anha* ay hali olunca: "*O bizi ali mu koyacak*" diye buyurmuş, Aişe de şöyle demişti: "Ey Allah'ın Rasûlü o ifada etti (Arafat'tan ayrıldı) ve Beyt'i tavaaf etti. İfadadan sonra ay hali oldu" Peygamber: "*O halde o da yola koyulsun.*" diye buyurdu.²²⁴ İşte bu, bu tavaftın (ifada tavafinin) mutlaka gerekli olduğunu ve ifada tavaftını yapmayı (gitmekten) alıkoyucu olduğunu göstermektedir.

4- Safa ile Merve arasında sa'y etmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: "Sa'y ediniz. Çünkü Allah üzerinize sa'y etmeyi (farz olarak) yazdı."²²⁵ Aişe *râdiyallahu anha* dedi ki: "Yemin olsun ki, Safa ile Merve arasında tavaaf etmeyenin haccını Allah tamam kabul etmez."²²⁶

B- Hacim Vâcibleri:

1- Mikatten ihrama girmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* mikatleri tayin ederken şöyle buyurmuştur: "Buraları oradaki kimseler ve oranın ahalisi dışından buralara yolu uğrayan kimseler arasından hac ve umre yapmak isteyen kimseler içindir."²²⁷

²¹⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 55

²¹⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 50

²¹⁸ Müslim, II, 944

²¹⁹ Buna dair deliller daha önceden sekizinci ve onuncu bahislerde geçmiş bulunmaktadır.

²²⁰ Bu hususlara: Abdu'l-Aziz b. Bâz, Mecmuu *Fetava fi'l-Hacci ve'l-Umra*, V, 275-260; İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 110; *Şerhu'l-Umde*, II, 15-212'ye bakınız.

²²¹ Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 110 ile *Şerhu'l-Umde*, II, 16

²²² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 9; Müslim, III, 1515

²²³ Hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi, Nesai ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 256'da sahîh olduğunu belirtmiştir.

²²⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 428; III, 586; Müslim, II, 963

²²⁵ Müsned, VI, 421; Hakim, IV, 70 ve başkaları; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 269'da sahîh olduğunu belirtmiştir.

²²⁶ Müslim, II, 928. Bu lafız ile; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 497

²²⁷ Hadis yedinci bahsin baş taraflarında geçmiş ve kaynakları orada gösterilmiştir.

2- Gündüzün vakfe yapan kimseler için giüneşin batışına kadar Arafat'ta vakfe yapmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* giüneşin batışına kadar vakfe yapmıştır. Yapılan uygulama (fiil) eğer ona uymak ve hükmü açıklamak (tefsir) konumunda ise; bu uygulamanın hükmü de emir gibidir.²²⁸

3- Müzdelife'de gecelemek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Müzdelife'de gecelemiş ve şöyle buyurmuştur: "Ümmetim ibadetlerini (benden) öğrensin. Çünkü ben bilemiyorum. Belki bu yıldandan sonra onlarla karşılaşmayacağım."²²⁹ Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* zayıf ve güçsüz kimselere gece yarısından sonra (Müzdelife'den ayrılmaları için) izin vermiştir. Bu da Müzdelife'de gecelemenin gerekli olduğunu delilidir. Ayrıca yüce Allah Meş'ar-i Haram'ın yanında kendisinin anılmasını emretmiştir.²³⁰

4- Teşrik gecelerinde Mina'da gecelemek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* orada gecelemiş ve sikaye (hacılara su vermek) görevi sebebiyle Mina gecelerinde Mekke'de kalması için Abbas *Radiyallahu anh*'a izin vermiştir.²³¹ Yine deve çobanlarına da Mina'nın dışında gecelemelerine müsaade etmiştir.²³² İşte bu müsaade ve izin bu gecelerde Mina'da kalmanın, hacılara su dağıtan ve çobanların dışındakilere vacib olduğunu göstermektedir.²³³

5- Sırasıyla cemrelere taş atmak: Önce Nahr (kurban bayramı birinci) günü Akabe cemresine (büyük şeytana) taş atmak. Teşrik günlerinde de her cemreye taş atmak. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* önce Akabe cemresine taş atmakla başlamış, diğer teşrik günlerinde de her üç cemreye de taş atmıştır. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

"Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin. Kim iki günde acele ederse ona günah yoktur. Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur. Bu takvalı hareket edenler içindir." (el-Bakara, 2/203)

Buna göre hacilar Mina'da Allah'ı zikretmekle emrolunmuşlardır. Mina'da hac için başlı başına zikir ise sadece cemrelere taş atmaktır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: "Beyt'in etrafında ve Safa ile Merve arasında tawaf ile cemrelere taş atmak, ancak Allah'ı zikretmek için emrolunmuştur."²³⁴ diye buyurmuştur. Cabir *Radiyallahu anh* da şöyle demiştir: "Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'i kurban bayramı birinci günü devesi üzerinde taş atarken ve şöyle buyururken gördüm: "Hac ibadetinizi benden öğreniniz. Çünkü ben bilemiyorum. Belki bu haccımdan sonra bir daha hac edemeyebilirim."²³⁵

6- Saçları traş etmek ya da kısaltmak: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bunu emretmiş ve: "Saçlarını kısaltın ve ihramdan çıksın." diye buyurmuştur.²³⁶ Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* saçlarını traş edenlere üç defa, kısaltanlara da bir defa dua etmiştir.²³⁷

7- Veda tavafı: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu tavafın yapılmasını emretmiştir: "Hiçbir kimse son işi Beyt'i tavaf etmek olmadıkça Mekke'den ayrılp gitmesin."²³⁸ Yine İbn Abbas *radiyallahu anhuma* şöyle demiştir: "İnsanlara yapacakları son işin Beytullahı tavaf etmek olması emredilmiştir. Şu kadar var ki bu yükümlülük ay hali olan kadından kaldırılmıştır."²³⁹

Haccın diğer fil ve sözleri sünnettir. Erkekler için ihram kıyafetlerinin beyaz olması, ihrama girildiği andan itibaren umrede Hacer-i Esved'i istilam edeceği vakte kadar yahut hacda ise Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye getirmek. Arafə gecesi Mina'da gecelemek, remel yapmak, kudum tavafi esnasında belirli yerlerde erkekler için ızdiba' yapmak, Hacer-i Esved'i öpmek, belirli zikir ve duaları okumak, Safa tepesine çıkmak gibi...

Kim bir rükünü terkedeecek olursa onun ibadeti onu yerine getirmedikçe tamam olmaz. Kim bir vacibi terkedese bir kurban ile onu telafi eder. Bir sünneti terkedene de bir şey gerekmek.²⁴⁰ Vacib olanı terkedene kurban kesmenin vacib oluşunun delili ise İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'nın şu sözüdür: "Her kim hac ibadetinden bir şey unutur ya da terkedese o bir kan akıtsın."²⁴¹

14) Umrenin Rükünleri Ve Vacibleri

A- Umrenin Rükünleri

²²⁸ Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in nasıl haccettiğine dair Cabir *radiyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis için bk. Müslim, II, 886-892 ve el-Bakara, 2/198

²²⁹ Bu lafızla İbn Mace, II, 1006; Müslim ise "almız, öğreniniz" lafzı ile.

²³⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 939-942

²³¹ Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 578; Müslim, 953

²³² Buna delil Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai'nın yaptığı rivayettir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 28

²³³ Haccın vaciblerini delil ve gerekçeleri ile birlikte görmek için bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 602-648

²³⁴ Ebu Davud, II, 175; Tirmizi, III, 246; Abdu'l-Kadir el-Arnavud, *Camiu'l-Usul*, III, 218'de senedi hasendir derken el-Azami Sahihu İbn Huzeyme, IV, 222'de senedinin sahih olduğunu belirtmektedir.

²³⁵ Müslim, II, 943

²³⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 539; Müslim, II, 901. Ayrıca bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888

²³⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 561; Müslim, II, 945

²³⁸ Müslim, II, 963

²³⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 585; Müslim, II, 963

²⁴⁰ Bk. İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 654; *Menaru's-Sebil*, I, 263; İbn Kasım, *Hasiyetu'l-Gayb*, IV, 204

²⁴¹ Hadisin kaynakları yedinci bahsin sonlarında geçmiş bulunmaktadır.

Umrenin rükünleri üçtür.²⁴²

1- İhram: Umreye başlama niyeti demektir. Rükün oluşunun delili: “*Ameller ancak niyetler iledir.*”²⁴³ hadis-i şerifidir.

2- Tavaf.

3- Sa'y etmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* tavaf ile sa'y hakkında şöyle buyurmuştur: “*Sizden her kim hediye kurbanı getirmemiş ise Beyti tavaf etsin, Safa ile Merve arasında da sa'y yapsın...*”²⁴⁴ Sa'y hakkında da şöyle buyurmuştur: “*Sa'y ediniz. Çünkü Allah size sa'y etmeyi yazmıştır.*”²⁴⁵

B- Umrenin Vacibleri

Umrenin vacipleri de ikidir:

1- Harem bölgesi dışından umre için ihraama girmek: Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*, Aişe *radiyallahu anha*'ya Ten'im'den umre yapmasını emretmiştir.²⁴⁶ Ayrıca İbn Abbas *Radiyallahu anh*'ın mevakit ile ilgili hadisi de bunu gerektirmektedir.

2- Saçları traş etmek ya da kısaltmak (halk veya taksir): Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: “*Saçlarını kısaltın ve iheramdan çıksın.*”²⁴⁷ diye buyurmuştur.

Kim herhangi bir rüknü terkedeyecek olursa, o rüknü yerine getirmedikçe umresi tamam olmaz. Her kim umre vaciblerinden birisini terkederse bir kan (kurban kesmek) ile onu telafi eder. Eğer bir kimse umrede saçlarını kısaltmadan ya da traş etmeden cimada bulunacak olursa bir koyun kesmesi gereklidir. Çünkü İbn Abbas *radiyallahu anhuma*'nın böyle bir fetvası vardır ve böyle bir kimsenin umresi de sahîh olur.²⁴⁸

Her kim umre için Beyti tavaf etmeden önce hanımı ile cima ederse icma ile umresi fasid olur. Eğer cima tavaftan sonra fakat sa'yden önce olursa yine cumhura göre umresi fasiddir. Her iki halde de umresi fasid olan kimsenin umresini tamamlaması, ayrıca onu kaza etmesi ve kurban kesmesi icab eder.²⁴⁹

15) Mekke'ye Giriş

Umre ya da hac yapacak kişinin Mekke'ye ulaştığında aşağıdaki hususları yerine getirmesi müstehabtir:

1- Tavaftan önce gerekli temizliği yapabilmek ve lazım olan gücü elde edebilmek için uygun bir yerde dinlenmesi müstehabtir. Eğer bunu yapmayacak olursa onun için vebal sözkonusu değildir. Bu sadece müstehabtir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* sabah oluncaya kadar Zû Tuvâ denilen yerde geceyi geçirdikten sonra Mekke'ye girmiştir.²⁵⁰

2- İmkan bulursa gusletmesi müstehabtir. Çünkü İbn Ömer *radiyallahu anhuma* sabahı edinceye kadar Zû Tuvâ'da geceyi geçirmeden ve gusletmeden Mekke'ye girmeyi ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in da böyle yaptığı söylerdi.²⁵¹

3- Eğer imkan bulursa Mekke'ye üst tarafından girer. Çünkü buradan giren bir kimse Mekke'yi karşısında bulur. Bununla birlikte hangi yoldan girerse onun için bir sakınca yoktur. Aişe *radiyallahu anha*'dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye geldiğinde üst tarafından Mekke'ye girdi ve alt tarafından çıktı.²⁵²

İbn Teymiye *Allah'in rahmeti üzerine olsun* dedi ki: “Mekke'ye vardığında herhangi bir cihetten girmesi caizdir, fakat daha faziletli olan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak Ka'be cihetinden gelmesidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye üst tarafından ve Ka'be, önünde gelecek şekilde girmiştir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekke'ye girmek için gusledekerdi. Aynı şekilde Zû Tuvâ'da geceyi geçirirdi. Burası ise kendisine “*Âbâru'z-Zâhir*” denilen kuyuların yakınındadır. Burada geceyi geçirip gusledebilen ve Mekke'ye gündüz girme imkanını bulan kimse bunu yapsın, yoksa bunlardan herhangi birisini yapmakla yükümlü değildir.”²⁵³

4- Mescid-i Haram'a ulaştığı takdirde eddal olan sağ ayağını önce atarak:

²⁴² Haşıyetu'r-Ravd, IV, 203; Menaru's-Sebil, I, 361

²⁴³ Bu hadisin kaynakları “haccin rükünlerini” açıkladığımız bahiste geçmiş bulunmaktadır.

²⁴⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 539; Müslüm, II, 901

²⁴⁵ Hadisin kaynakları “haccin rükünleri” bahisinde geçmiş bulunmaktadır.

²⁴⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 606; Müslüm, II, 880

²⁴⁷ Hadisin kaynakları onüncübü bahiste haccin vacibleri açıklanırken geçmiş bulunmaktadır.

²⁴⁸ Bk. el-Beyhaki, V, 172; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 233'de mevkuf bir rivayet olarak sahihdir. Ayrıca bk. Haşıyetu'r-Ravd, IV, 54; *Advau'l-Beyan*, V, 389

²⁴⁹ *Advau'l-Beyan*, V, 389; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstizkâr*, XII, 290

²⁵⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 436; Müslüm, II, 919

²⁵¹ Buhari ve Müslüm aynı yerler.

²⁵² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 437; Müslüm, aynı yer.

²⁵³ İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 119-120

“Eâzu billâhil azîm, ve bi vechihil kerîm, ve sultânihil kadîm mineşşeytânirracîm. (Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasûlillah) Allâhummeftahî ebvâbe rahmetik.”

: Pek büyük olan Allah'a, O'nun kerim zatına ve kadim sultanatına kovulmuş şeytandan sığınırı. ²⁵⁴ Allah'ın adıyla, salat²⁵⁵ ve selam Allah'ın Rasûlüne.²⁵⁶ Allah'ım bana rahmetinin kapılarını aç²⁵⁷ der.

Mescidden çıkarken de şunları söyler:

“Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasûlillâh. Allâhumme innî es'eluke min fadlik. Allâhumma'simnî mineşşeytânirracîm.”

: Allah'ım adıyla, sâlat ve selam Allah'ın Rasûlüne, Allah'ım ben senin lütfunu dilerim. Allah'ım kovulmuş şeytandan beni koru.”²⁵⁸

Bu zikir diğer mescidlere girerken de söylenir. Aynı şekilde mescidden çıkış duası da böyledir. Bu dua Mescid-i Haram'a has değildir. Bu dört sünneti yapmayan bir kimse için de, yüce Allah'a hamdolsun ki, bir sakınca yoktur.²⁵⁹

5- Mescide girmeden önce gusledebilme imkanını bulamayan kimsenin bununla birlikte küçük ve büyük hadesten temiz olması da kaçınılmazdır. Çünkü Aişe *radîyallâhu anha*, Peygamber *Salâlahu aleyhi vesellem*'den rivayet ettiğine göre, “Peygamber Mekke'ye varınca ilk yaptığı iş abdest almak oldu, sonra da Beytullahı tavaf etti.”²⁶⁰ Yine Peygamber *Salâlahu aleyhi vesellem* Aişe *radîyallâhu anha*'ya şöyle demiştir: “*Sen (ay hali olduğun için) hacıların yaptığı her şeyi yap. Şu kadar var ki temizleninceye kadar Beytullahı tavaf etme.*”²⁶¹ Yine Peygamber *Salâlahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

“Beyti tavaf etmek bir namazdır. Ancak sizler bu tavaf esnasında konuşabilirsiniz; fakat kim de konuşursa ancak hayır ile konuşsun.”²⁶²

6- Mescid-i Haram'ın tahiyyesi (selamlaması) tavaf etmek isteyen kimse için tavaf etmektedir. Tavaf etmek istemeyen kimse ise iki rekat kılmadıkça oturmamalıdır.²⁶³

7- Hastalık gibi bir gereklisi olan kimseler için tavaf ya da sa'y yaparken binek üzerinde olmakta bir sakınca yoktur. Çünkü Ümmü Seleme *radîyallâhu anha* şöyle demiştir: Rasûlullah *Salâlahu aleyhi vesellem*'e hasta olduğumu söyledi. O da şöyle buyurdu: “*Sen insanların arkasından ve bineğinin üzerinde olduğun halde tavaf et.*” Ümmü Seleme dedi ki: Ben tavafımı yaptım. Rasûlullah *Salâlahu aleyhi vesellem* o vakitde Beytin yanlarında namaz kılıyordu ve “*Tûr'a ve satır satır yazılı kitaba andolsun*” (suresini) okuyordu.²⁶⁴

16) Beytullahı Tavaf Etmek

Umre ya da hac yapan kimse Kâ'be'yevardı mı aşağıdaki uygulamaları yapar:

1- Eğer temettu haccı ya da umre yapan bir kimse ise tavafa başlamadan önce telbiyeyi keser.²⁶⁵ Sonra Hacer-i Esved'e doğru gider. Önce ona karşı döner, sonra sağ eliyle onu selamlar ve eğer imkan bulursa onu öper.²⁶⁶ Kalabalık yaparak insanlara eziyet vermez. Hacer-i Esved'i istilam ettiği vakit: “Allahu Ekber”²⁶⁷ der. Eğer “bismillahi vallahu ekber”²⁶⁸ diyecek olursa bu da güzeldir. Hacer-i Esved ile ilgili dört sünnet vardır ki hepsi de Peygamber *Salâlahu aleyhi vesellem*'den sabit olmuştur. Şöyle ki:

a- Hacer-i Esved'e elini sürer, onu öper, tekbir getirir. Bu en mükemmel haldir.²⁶⁹

b- Eğer buna imkân bulamazsa elini Hacer-i Esved'e sürer ve elini öper.²⁷⁰

c- Eğer buna imkân bulamazsa bir asa ile onu selamlar ve Hacer-i Esved'i kendisiyle selamladığı o eşyayı öper.²⁷¹

d- Eğer buna da imkân bulamazsa eliyle işaret eder, tekbir getirir ve kendisiyle işaret yaptığı şeyi de öpmez.²⁷²

²⁵⁴ Ebu Davud, el-Elbani, *Sahîhu'l-Câmi*, IV, 217'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

²⁵⁵ İbnu's-Sünni hadis no 88'de rivayet etmiş olup, el-Elbani *Sahîhu'l-Kelimi't-Tâyyib*, no: 63'de hasen olduğunu belirtmektedir.

²⁵⁶ Müslim, I, 494

²⁵⁷ Müslim, aynı yer.

²⁵⁸ Az önce kaydedilen 2, 3 ve dört nolu dipnotlara bakınız. Son cümleyi İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *Sahîhu İbn Mace*, I, 129

²⁵⁹ Büyük ilim adamı hocamız Abdu'l-Azîz b. Bâz'ın görüşüne göre bu hususlar meşru olup, eğer imkan olursa yapılmaları müstehabtir. Bu bilgiyi ben *Bulûğu'l-Merâm* ile *Fethu'l-Bâri* nûshalarının kenarında not olarak kaydetmiş bulunuyorum.

²⁶⁰ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 496; Müslim, II, 906

²⁶¹ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 504; Müslim, II, 874

²⁶² Nesai, Tirmizi, İbn Huzeyme, IV, 222. “Ancak ...” diye başlayan cümle Nesai'nın dışındaki tarafından rivayet edilmiştir. el-Elbani sahîh olduğunu belirtmektedir. Bk. *Sahîhu'l-Tirmizi*, I, 283; *Sahîhu'n-Nesai*, II, 614; *İrvau'l-Ğâtil*, I, 154

²⁶³ Bk. *Zâdû'l-Mead*, II, 225

²⁶⁴ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 490; Müslim, II, 927; Ayrıca bk. *Zâdû'l-Mead*, II, 229

²⁶⁵ Ahmed, II, 180; Ayrıca bk. *el-Muğni*, V, 256; İbn Teymiye, *Şerhu'l-Umde*, II, 461; *Sahîhu'l-Tirmizi*, I, 273; Ebu Davud, II, 163

²⁶⁶ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 475

²⁶⁷ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 476

²⁶⁸ Bu uygulama İbn Ömer (r.anhuma)'dan ona mevkuf olarak sabit olmuştur. Bunu Beyhaki, V, 79'da rivayet etmiş olup, İbn Hacer, *et-Tellîsu'l-Hâbir*, II, 247'de senedi sahihtir demiştir.

²⁶⁹ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 475-486

²⁷⁰ Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 457; Müslim, II, 974

²⁷¹ Müslim, II, 927

²⁷² Buhari -*Fethu'l-Bâri* ile-, III, 476

İşte bu sünnetlerden kolayına geleni yapan kişi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in sünnetini isabet ettirmiş olur (ona uymuş olur). Yüce Allah'a hamdolsun.

2- Daha sonra Beytullahı soluna alarak sağa yönelir. Tavafının başında:

"Allâhumme îmânen bike ve tasdîkan bi kitâbîk, ve vefâen bî ahdike vettibâan lî sünneti nebiyyike Muhammed." : *Allah'ım sana iman ederek, kitabını tasdik ederek, ahdiye vefa ederek, Peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem'in sünnetine uyarak (tavaf yapıyorum).*"²⁷³ diyecek olursa bu da güzel bir iştir.

3- Erkek tavafının ilk üç şavtında (turunda) Hacer-i Esved'den itibaren tekrar ona dönünceye kadar remel yapar (hafifçe koşar).²⁷⁴ Bu ilk tavafta yapılır. İster temettu hacci yapan birisi olsun, ister umre yapan, ister sadece hac için ihraama girmiş olsun, isterse hac ve umreyi birlikte yapan hac-1 kırın yapan kişi olsun farketmez. Remel, kısa adımlar ile hızlıca yürümek demektir. Geri kalan dört şavtta ise normal yürü. Herbir şavt, Hacer-i Esved'den başlar ve yine orada biter.

4- Erkek sadece ilk tavafta ıdtiba yapar. İdtiba ise ridasının (ihramın vücudunun üst tarafını örten parçasının) ortasını sağ koltuğunun altına, uçlarını ise sol omuzuna bırakır. Böylelikle sağ omuzu açıkta kalır, sol omuzunu da örtmüştür.²⁷⁵

5- Tavaf yapan Rükni-i Yemani'nin hizasına gelecek olursa sağ eliyle onu istilam eder.²⁷⁶ Eğer ona elini sürerken: "Bismillahi vallahu ekber" diyecek olursa bu güzeldir.²⁷⁷ Fakat o rükni öpmez. Eğer elini rükne sürmesi zor olursa bu işi terkeder ve tavafına devam eder. Ona işaret etmez, hizasına geldiği vakit de tekbir getirmez. Çünkü böyle bir uygulama Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'dan sabit olmuş değildir. Bu işleri tavafının her bir şavtında da yapar.

6- Rükni-i Yemani ile Hacer-i Esved arasında:

"Rabbenâ âtinâ fiddiânya haseneten ve fil âhirati haseneten ve kinâ azâbennâr."

: *Rabbimiz bize dünyada bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru.*"²⁷⁸ demesi müstehabtir.

7- Hacer-i Esved'in yanına geldiği her seferinde onu istilam eder, öper ve "Allahu Ekber" der. Eğer Haceri istilam ve onu öpmek mümkün olmazsa, onun hizasına geldiği her seferinde sağ eliyle sadece bir defa işaret eder ve bir defa tekbir getirir. Tavaf esnasında çokça zikir, dua ve istigfarda bulunur. Şâyet Kur'ân okuyacak olur ise kiraatini ve yaptığı duayı gizli yapar, tavaf edenlere eziyet vermez. Tavaf esnasında okunacak belirli dualar yoktur. Tavafın herbir şavtı ya da sa'yin herbir turu için özel bir dua belirleyenlerin bir dayanakları yoktur. Hicr'in içinden tavaf etmez. Çünkü Hicr, Beyttendir. O bakımından tavafın mutlaka Hicr'in arkasından olması gereklidir.

8- Yedi şavtını tamamlayıp bitirdikten sonra ridasını düzeltir ve onu omuzları üzerine bırakarak Makam-ı İbrahim'e doğru gider ve: "Siz de İbrahim'in makamından bir namazgah edinin." (el-Bakara, 2/125)²⁷⁹ ayetini okur, arkasından eğer imkan bulursa Makamın arkasında iki rekat namaz kılars. Makamı kendisi ile Beytin arasında -Makamdan uzak olsa bile- bulundurmaya çalışır. Şâyet kalabalık ve benzeri bir sebep dolayısıyla buna imkan bulamazsa bu iki rekatı Mescidin herhangi bir yerinde kılars. İnsanlara eziyet vermez, onların gidip geldikleri yolda namaz kılmaz. Birinci rekatte Fatiha'dan sonra Kâfirun suresini, ikinci rekatte Fatiha'dan sonra İhlas suresini okuması müstehabtir.²⁸⁰

9- Zemzeme gidip oradan su içmek ve başına su dökmek de müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.²⁸¹

10- Eğer imkan bulursa tekrar Hacer-i Esved'e giderek onu istilâm etmesi müstehabtir.²⁸²

17) Safa ile Merve Arasında Sa'y Etmek

1- Daha sonra sa'y yerine çıkar, Safa'ya doğru yönelir. Safa'ya yaklaştığı vakit:

"Inessafâ vel mervete min şeâirillâh, fe men haccel beyte evi'temera felâ cunâha aleyhi en yettavvafe bihimâ ve men tetavva'a hayran fe innallâhe şâkirun âlîm."

"Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. Her kim Beyt'i hacceder veya umre yaparsa onları güzelce tavaf etmesinde bir sakınca yoktur. Kim de gönül isteği ile (fazladan) bir hayır işlerse gerçekten Allah süküredenlerin ecrini verendir. Herşeyi hakkıyla bilendir." (el-Bakara, 2/158) mealindeki âyeti okur ve: "

²⁷³ Bu, bu konuda varid olmuş haberde rivayet edilmiştir. Bk. Beyhaki, V, 79; Abdu'r-Rezzak, Musannef, V, 33. Ayrıca bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 120; et-Telhisu'l-Habir, II, 247.

²⁷⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 470-477; Müslim, II, 920; Ahmed, III, 340, 394

²⁷⁵ Tirmizi, Ebu Davud ve İbn Mace rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 352'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

²⁷⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 441, 473; Müslim, IV, 924

²⁷⁷ Daha önceden de geçtiği gibi bu İbn Ömer'den sabit olmuş bir rivayettir.

²⁷⁸ el-Bakara, II, 201. Hadisi Ahmed, III, 11; İbn Huzeyme ve Ebu Davud rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 354'te hasen olduğunu belirtmektedir.

²⁷⁹ Hadisi Müslim, II, 886'da Cabir (r.a)'ın Veda haccını anlatan hadisi arasında zikretmektedir.

²⁸⁰ Müslim, II, 288

²⁸¹ Ahmed, III, 394

²⁸² Müslim, II, 888; Ahmed, III, 394 ve başkaları rivayet etmiştir.

“Ebdeu bimâ bedeallahu bih”

: Allah’ın başladığı ile ben de başlarım” der.

2- Sonra Beyti göründeye kadar Safa tepesinin üzerine çıkar. Kibleye yönelir. Allah’ı tevhid ve tekbir eder. O’na hamdedeler²⁸³ ve:

“Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber²⁸⁴ Lâ ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh. Lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyî ve yumîy²⁸⁵ ve huve ala kulli şey'in kadir. La ilâhe illallahu vahdehû lâ şerîke leh²⁸⁶. Enceze va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzabe vahdeh²⁸⁷: Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur. Hamd yalnızca O'nadır. Öldürüür ve dirilir. O herşeye güç yetirendir. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. O vaadini gerçekleştirdi, kulunu zafere eriştirdi. Tek başına bütün orduları bozguna uğrattı” der ve ellerini kaldırarak yapabildiği kadarıyla dua eder²⁸⁸. Bu zikir ve duayı üç defa tekrarlayarak dünya ve âhiret hayırlarından istekte bulunarak dilediği duaları yapar.

3- Sonra Safa’dan iner, Merve’ye doğru yürüyerek gider. Nihayet birinci yeşil direğe ulaşınca erkek eller koşma imkanını bulursa hızlıca koşar fakat kimseye de rahatsızlık vermez. İkinci yeşil direğe ulaşınca Merve’ye varincaya kadar normal olarak yürür. Merve’nin üzerine çıkar, Kibleye yönelir, dua ederken ellerini kaldırır ve Safa üzerinde yapıp söylediklerinin bir benzerini yapıp söyler.

4- Sonra Merve’den Safa’ya doğru gitmek üzere iner. Birinci yeşil direğe ulaşınca onunla ikinci yeşil direk arasında hızlıca koşar. İkinci direğe geçti mi Safa’ya ulaşınca kadar normal olarak yürür. Safa’ya ulaşıp ilk defasında yapıp söylediklerini yapıp söyler. Merve üzerinde de aynı şeyleri tekrarlar ve bu uygulamayı yedi şavt tamamlanıncaya kadar sürdürür. Safa’dan Merve’ye gidiş bir şavt, Merve’den Safa’ya dönüş bir şavttr. Sa'y ederken istediği zikir ve duaları yapar ve çokça zikir ve dua eder. Sa'y ettiği sırada: “Rabbigfir verham inneke ente'l-eazzu'l-ekrem: Rabbim mağfiret ve merhamet buyur. Şüphesiz sen en aziz ve en kerim olansın.” demesinde bir sakınca yoktur. Çünkü böyle bir dua İbn Ömer ve Abdullah b. Mesud -radiyallahu anhum-’dan sabit olmuştur.²⁸⁹

Hadesten ve pisliklerden temiz olması müstehabtir. Abdestsiz olarak sa'y edecek olursa bu da yeterlidir. Kadın için de aynı durum sözkonusudur. Eğer tavaftan sonra ay hali ya da lohusa olursa sa'yini yapar ve bu sa'y onun için yeterlidir. Çünkü taharet üzere olmak sa'yde şart değildir, sadece müstehabtir.²⁹⁰

5- Safa’dan başlayıp, Merve’de bitirmek üzere yedi şavtını tamamladığı takdirde eğer bu kişi umre yapan ya da temettu haccı yapan erkek ise başını traş eder. Eğer kadın ise herbir örüğünden parmak ucu kadar bir miktar kısaltır. Şayet hac zamamı yakın olup, umre ile hac arası saç uzamayacak kadar kısa ise erkek için daha faziletli olan saçlarını kısaltmaktr. Böylece hacda başının geri kalan bölümelerini traş eder. Çünkü Peygamber Salallahu aleyi vesellem ashabı ile birlikte zülhiccenin dördüncü günü Mekke’ye geldiği vakit beraberinde hediye kurbanlığı getirmeyenlere saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmalarını emretmiştir.²⁹¹ Traş olmalarını emretmemiştir. Saçların kısaltılması esnasında basın tamamının saçlarını kısaltmak gerekdir. Bir bölümünü kısaltmak yeterli değildir. Nitekim saçın bir kısmını traş etmek de yeterli değildir. Kadın için ise sadece saçları kısaltmak meşru kılınmıştır ve parmak uçları miktarından fazlasını da kesmez.

İhramlı olan kimse sözü geçen hususları yaptıktan sonra umresi tamamlanmış ve ihram sebebiyle kendisine haram kılınmış olan her şey helal olur. Ancak kırın ya da ifrad haccı yapan ve Haremin dışından hediye kurbanlıklarını getirmiş bir kimse ise, kurban bayramı birinci günü, birinci tahallülden sonra; hac ve umrede ihramdan çıkmaya kadar ihramlı kalmaya devam eder.

Eğer kırın ya da ifrad haccı yapan kimsenin beraberinde hediye kurbanı bulunmuyor ise, böyle bir kimse için eddal olan umre yapması ve temettu haccı yapan kimsenin yaptıklarını yapmasıdır. Böylelikle o temettu haccı yapan bir kimse olur ve temettu haccı yapanın yapması gerekenleri yapar. Çünkü Peygamber Salallahu aleyi vesellem tavafının sonunda Merve üzerinde şöyle demiştir:

“Eğer ben geride bırakıklarımı gelecekte yapmak durumunda kalırsam, hediye kurbanlıklarımı beraberimde getirmem ve yaptığımı umre olarak yaparım. Binaenaleyh sizden beraberinde hediye kurbanı bulunmayan kimse ihramdan çıksın ve bu yaptığını umre olarak yapsın.”²⁹²

Kadın umre için ihraama girdikten sonra ve Beyti tavaftan etmeden önce ay hali ya da lohusa olur da terviye gününe kadar temizlenmeyecek olursa ikamet ettiği yerden hac niyetiyle ihraama girer ve böylelikle kadın hac ile umreyi birlikte (kırın haccı) yapmış kabul edilir. Hacıların yaptıklarını yapar. Ancak temizlenip, gusledinceye kadar

²⁸³ Fazlalık Nesai ve İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 625; *Sahihu İbn Mace*, II, 186

²⁸⁴ Fazlalık Nesai'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 624; Ahmed, III, 388

²⁸⁵ Fazlalık Nesai ve İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 621; *Sahihu İbn Mace*, II, 186

²⁸⁶ Fazlalık İbn Mace'dendir. Bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 186

²⁸⁷ Muslim, II, 888

²⁸⁸ Ebu Davud bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 351

²⁸⁹ İbn Ebi Şeybe, IV, 68; Beyhaki, V, 95; Taberani, Dua, 870; el-Elbani, Peygamber (s.a)'ın haccı hakkında mevkuf bir rivayet olarak değerlendirilmiştir. s. 120

²⁹⁰ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 264

²⁹¹ Bk. 13. bahis, 17 nolu dipnot.

²⁹² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Muslim, II, 888

Beyti tavaf etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Aişe *radiyallahu anha*'ya ay hali olunca şöyle demişti: "Hacilarin yaptiklarini sen de yap. Şu kadar var ki temizleninceye kadar Beyti tavaf etme."²⁹³ Kadın temizlendi mi Beyti tek bir tavaf eder, Safa ile Merve arasında da sa'y eder. Bu tek tavaf ve sa'y onun hem haccı hem de umresi için yeterli gelir.²⁹⁴

18) Zülhiccenin Sekizinci Günü Haccin İşleri

1- Zülhiccenin sekizinci günü olan Terviye gününde umreden sonra ihramdan çıkış olup temettu haccı yapan kimselerin, kuşluk vaktinde kendi kaldıkları yerden ihrama girmeleri müstehabtir. Mekke halkından olup haccetmek isteyenler için de bu böyledir. İhramlarından çıkışmamış bulunan kıran ve ifrad haccı yapan kimseler ise ilk ihramları üzere kalmaya devam ederler.

2- Gusletmek, temizlemek, koku sürünmek ve mikattan itibaren ihrama girdiği vakit yapması müstehab olan diğer şeyleri yapmak müstehabtir.

3- Kalbinden hac etmemi niyet eder ve "lebbeyke haccen" diyerek telbiye getirir. Eğer kendisini haccını tamamlamaktan alıkoyacak bir engelden korkuyor ise şart koşarak: "Eğer herhangi bir husus beni engelleyecek olursa benim ihramdan çıkışağım yer beni (o engelle haccımı tamamlamaktan) alıkoyacağın yer olsun." der.²⁹⁵ Şâyet başkası adına hacceden birisi ise yine kalbinden niyet getirerek: Lebbeyke haccen an fulan (filan kişi adına haccetmek üzere senin emrine uyarak geldim.) Yahut eğer adına haccdeceği kimse kadın ise; ...an fulane veya an ummi fulan (filan kadın veya filanın anası adına) der. Sonra telbiye getirmeye devam eder:

"Lebbeyk Allahumme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk lâ şerike lek: Çağrına uyдум buyur Allah'im, buyur. Buyur senin hiçbir ortağın yoktur, buyur. Şüphesiz hamd de, nimet te senindir, mülk de (senindir). Senin hiçbir ortağın yoktur."²⁹⁶

Eğer: "Lebbeyke ilahe'l-hakki lebbeyke: Buyur, ey hak olan ilah buyur" ifadesini de ilave ederse bu da güzeldir. Çünkü bu da Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'den sabittir.²⁹⁷

4- Zevl vaktinden önce Mina'ya doğru yola koyulmak ve çokça telbiye getirmek müstehabtir.

5- Mina'da ögle, ikindi, akşam ve yatsı namazları ile sabah namazını cem yapmaksızın kasr ile kılar. Ancak akşam ile sabah namazlarının kasr edilmesi (kısaltılarak iki rekat kılmaları) sözkonusu değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekkeliler ile de Mekke ahalisinden olmayanlarla da namazları kasr (dört rekatları iki rekat olarak) ile kılmıştır. Bu hususta Mekkeli olanlarla olmayanlar arasında fark yoktur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mekkelilere namazlarını tamamlamalarını emretmemiştir. Eğer tamamlamaları vacib olsaydı mutlaka bu hususu onlara açıklardı.²⁹⁸

6- Hacının Arafe gecesi geceyi Mina'da geçirmesi müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır. Sabah namazını kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar bekler.²⁹⁹ Güneş doğunca Mina'dan telbiye ya da tekbir getirerek Arafat'a doğru yola koyulur. Çünkü Enes *Radiyallahu anh* şöyle demiştir: "Bizden kimimiz yüksek sesle telbiye getiriyor ama tepki gösteren olmuyordu. Kimimiz tekbir getiriyor yine ona tepki gösteren olmuyordu."³⁰⁰ Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu hususta onların hallerine itiraz etmemiştir. Fakat daha faziletli olan telbiyeyi sürdürmektir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hep telbiye getirmiştir.

19) Arafat'ta Vakfe Yapmak

1- Hacı Arafat'a vardı mı eğer imkan bulursa zevl vaktime kadar Nemire denilen yerde konaklaması müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.³⁰¹ Eğer orada konaklama imkanını bulamazsa Arafat'ta konaklamasında bir mahzur yoktur.

2- Güneş zevale erdikten sonra imamın (İslam devlet başkanının, halifenin) yahut onun vekilinin bugün ve daha sonrası için hacının yapması meşru kılanın hususları açıkladığı bir hutbe vermesi sünnettir. Bu hutbesinde onlara Allah'tan korkup takvalı olmalarını, O'nu tevhid etmelerini, bütün amellerini yalnız O'nun için ihsas ile yapmalarını emreder. Yüce Allah'ın haram kıldıklarını işlemekten onları sakındırır, yine bu hutbesinde Allah'ın kitabına ve Peygamberinin sünnetine sımsıkı sarılmalarını, onların gereğince hüküm vermelerini, bütün hususlarda kitab ve sünnetin hükmüne başvurmalarını tavsiye ve emreder. Bütün bu hususları Peygamber

²⁹³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 504; Müslim, II, 888

²⁹⁴ Geniş açıklamalar için bk. *Zadu'l-Mead*, II, 166-167

²⁹⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IX, 132; Müslim, II, 867

²⁹⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 408; Müslim, II, 841

²⁹⁷ Hadisi Nesai, İbn Mace ve Hakim rivayet etmişlerdir. Hakim, (I, 450) Buhari ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiş, Zehebi de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Başkaları da rivayet etmiş olup, büyük ilim adamı el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 582; *Sahihu İbn Mace*, II, 155; *el-Ahadiysu's-Sahiha*, V, 180'de sahih olduğunu belirtmiştir.

²⁹⁸ Bk. İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI, 130; İbn Bâz, *Fetava*, V, 267

²⁹⁹ Müslim, II, 889

³⁰⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 510; Müslim, II, 933

³⁰¹ Müslim, II, 889

Salallahu aleyhi vesellem'e uyarak yerine getirir. Hutbeden sonra öğle ve ikindi namazlarını öğle namazı vaktinde tek bir ezan ve iki ikamet ile kasr ve cem ile (ikişer rekat ve aynı vakitte arka arkaya) kilarlar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.³⁰²

3- İmam (İslam devlet başkamı) ile namaz kılamayan bir kimse güneşin zevale ermesinden sonra az önce geçtiği üzere öğle namazının vaktinde öğle ve ikindi namazlarını hem cem, hem de kasr ile başka bir cemaatle birlikte kilar.

4- Daha sonra eğer Arafat'ın vakfe yapılan yerinde değil ise, vakfe yapılacak yere yerleşir. Vakfe yapılacak yerin sınırlarından emin olmaya ve bu sınırların içinde kalmaya dikkat eder. Efdal olan Cebel-i Rahme'yi -eğer imkan bulursa- kendisi ile kible arasında bırakmasıdır.³⁰³ Şayet Cebel-i Rahme'yi önüne alarak kibleye yönelme imkanını bulamazsa Cebel'i kiblesine almasa dahi kibleye yönelir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Ben burada vakfe yaptım. Bununla birlikte Arafat’ın tümü vakfe yapılacak yerdir. Ancak Urene vadisinin iç tarafından yukarılarda durulur.”*³⁰⁴

5- Bu büyük ve azametli vakfe yerinde hac yapan kimsenin Allah'ı çokça zikretmesi, O'na çokça dua edip yalvarıp yakarması gerekdir. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak dua ettiği vakit ellerini kaldırır. Peygamber zevalden sonra ellerini havaya kaldırarak olanca gayreTİyle dua edip vakfe yapmıştır. Usame *Radiyallahu anh* dedi ki: “Ben Arafat'ta Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in bineğinin arkasına binmiştim. Ellerini kaldırarak dua etti. Devesi hafif yana kayarak yuları düşü. Bir eliyle yularını tutarken, diğer elini yukarıya kaldırılmıştı.”³⁰⁵ “Peygamber güneş batıncaya ve gurubtaki sarılık az miktar kayboluncaya kadar vakfe halinde dua edip durdu.”³⁰⁶

Peygamber, dua etmeleri için ümmetine teşvikte bulunmuş ve bu konuda onları gayrete getirmeye çalışmıştır:

“En hayırlı dua Arafə günü yapılan duadır. Benim de, benden önceki peygamberlerin de söylediğleri en hayırlı söz ise:

*La ilahe illallahu vahdehu la şerike leh. Lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve ala külli şeyin kadir: Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. Onun ortağı yoktur. Mülk yalnız O'nundur, hamd yalnız O'nadır. O herşeye güç yetirendir, sözleridir.”*³⁰⁷

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Yüce Allah’ın Arafə gününden daha çok cehennem ateşinden kul azad ettiği başka bir gün yoktur. O bugünde yaklaşırlar, sonra orada (vakfe yapanlar) ile meleklerle karşı övünerek: Bunlar ne istediler? diye buyurur.”*³⁰⁸

O halde hacının bu büyük fırsatı kaçırılmaması gerekdir. Çokça zikir, dua, tesbih getirmeli, çokça hamdetmeli, çokça tehlil getirmeli (lâ ilâhe illallah demeli)dir. Tevbe etmeli, Allah'tan mağfiret dilemeli ve bu halini güneş batıncaya kadar sürdürmelidir.³⁰⁹

Daha eddal olan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e uyarak oruç tutmamalıdır. Çünkü bu günde Ümmü el-Fadl kendisine devesi üzerinde vakfe yaparken bir tas süt göndermiş ve o da bu sütu içmiştir.³¹⁰

6- Güneş batıp, battığından emin olunca hacilar sükün ile ağırbaşılık ile Müzdelife'ye gitmek üzere yola koyulurlar. Çokça telbiye getirirler. Geniş olan yerlerde hızlıca yol alırlar. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmış ve: “*Ey insanlar! Sükûneti muhafaza ediniz, sakin olunuz.*” diye buyurmuştur.³¹¹

Develerin şiddetli bir şekilde koşturulmak istediği, onlara vurulduğunu ve yüksek sesleri işitince de şöyle buyurmuştur:

*“Ey insanlar! Sükûnetle yol almaya bakınız. Çünkü develeri hızlıca koşturarak çabuk gitmeye kalkışmak iyilik değildir.”*³¹²

Burdan hareketle Ömer b. Abdüllaziz Arafat'ta hutbe verdiğinde şunları söylemiştir: “(Hayırlarda) ileri giden devesi ya da atı öne geçen değildir. İleri giden kendisine günahlarının bağışlandığı kimsedir.”³¹³

7- Nahr (kurban bayramı birinci günü) fecri doğuncaya kadar Arafat'ta vakfe zamani kaçırılmış olmaz. Çünkü Abdu'r-Rahman b. Ya'mer'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* Arafat'ta vakfe yaparken yanına Necid ahalisinden bir takım kimselerin geldiğine ve Ey Allah'ın Rasûlü, hac nasıldır dediklerine tanık oldum. O şöyle buyurdu:

³⁰² Muslim, II, 890

³⁰³ Muslim, II, 890

³⁰⁴ Ibn Mace, bk. *Sahihu Ibn Mace*, I, 172; *Sahihu Ebi Davud*, I, 165. Hadisin ash Müslim, II, 893; Ahmed, IV, 82'dedir.

³⁰⁵ Nesai, V, 254; el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 632'de senedinin sahîh olduğunu belirtmektedir.

³⁰⁶ Muslim, II, 890

³⁰⁷ Tirmizi ve Malik rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184 ile el-Ahadîsu's-Sâhiha, no: 4503'de hasen olduğunu belirtmektedir.

³⁰⁸ Muslim, II, 983

³⁰⁹ Bu konuma ve başka konumlara uygun genel kapsamlı dualar ile faydalı zikirler bu kitabın 25. bahsinde kaydedilmiştir.

³¹⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237

³¹¹ Muslim, II, 891

³¹² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 522

³¹³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 522

“Hac, Arafat(da vakfe yapmak)tır. Buna göre kim cem’ (Müzdelife) gecesi sabah namazından önce (Arafat'a) gelebilirse onun haccı tamamdır.”³¹⁴

Urve b. Mutarrif dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’e Müzdelife’de namazdan çıktıktan sonra yardım ve:

Ey Allah’ın Rasûlü dedim, ben Tay dağından geliyorum. Bineğimi alabildiğine yordum, kendimi de çok yordum. Allah'a yemin ederim ki, üzerinde vakfe yapmadık hiçbir tepe bırakmadım. Benim haccım oldu mu? Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

“*Kim bizim bu namazımızda bulunur, bizimle birlikte burdan ayrılınca yada vakfe yapar ve daha önce de gece ya da gündüz Arafat’ta vakfede bulunmuş ise o kimse haccını tamamlamış ve ibadetini tamamlayıp, kir pasından kurtulmuş olur.*”³¹⁵

Nahr günü (kurban bayramı birinci günü yani zülhiccenin onuncu günü) tan yeri ağarıp da hac etmek isteyen eğer Arafat’ta vakfe yapmamış ise o kimse haccı kaçırılmış olur. Eğer ihrama girdiği sırada: “Eğer beni bir husus alıkoyacak olursa ihmamdan çıkışım beni alıkoyacağın yer olsun” diye şart koşmuş ise ihmamdan çıkar ve herhangi bir şey yapması gerekmekz. Şâyet şart koşmayıp, Arafat’ta vakfeyi kaçırılmış ise umre yaparak ihmamdan çıkar, tavaf ve sa’y yapar, saçlarını traş eder ya da kısaltır. Şâyet beraberinde hediye kurbanı getirmiş ise onu keser ve bir sonraki sene hacceder, hediye kurbanını keser.”³¹⁶ Nitekim Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh* bu hususta Ebu Eyyub el-Ensari ile Hebbar b. el-Esved *Allah ikisinden de razi olsun*’e böylece fetva vermiştir.³¹⁷

Haccını kaza etme yükümlülüğü olmadığı sadece umre yaparak ihmamdan çıkışacağı ve hediye kurbanını keseceğü de söylemiştir. Ancak farz olan haccı eğer eda etmemiş ise, ona hac etmek önceden farz olduğundan dolayı daha sonra hac yapar.³¹⁸

20) Müzdelife’de Gecelemek

1- Hacı Müzdelife’ye varır varmaz akşam namazını üç, yatsı namazını iki rekat olarak tek ezan ve iki ikamet ile birlikte cem, ederek kılars. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* böyle yapmıştır.³¹⁹ Hacının Müzdelife’ye akşam vaktinde ya da yatsı vaktinin girişinden sonra varması arasında bir fark yoktur. Ancak gece yarısından önce Müzdelife’ye ulaşamayacak olursa, Müzdelife’ye varmadan dahi namazını kılars. Namazını gece yarısından sonrasında ertelemesi caiz değildir. Nerede olursa olsun namazlarını kılars ve iki vakit namazının farzı arasında ayrıca nafile kılmaz.³²⁰

2- Hacı bu geceyi Müzdelife’de geçirir, erken uyumaya gayret eder. Böylelikle nahr (kurban bayramı birinci günü, zülhiccenin onuncu) gününde hac menasikini eda etmek gücünü elde edebilsin.

3- Gücü yetmeyen kadınlarla küçük çocukların ve onların durumunda olanların, Müzdelife’den Mina’ya gece yarısından ayın batışından sonra inmeleri caizdir.³²¹ Esma’nın azadıları Abdullah’ın rivayet ettiğine göre o Cem, (Müzdelife’de geceleme) gecesi Müzdelife yakınlarında konakladı, sonra dedi ki:

“Öğulcuğum ay battı mı?” Ben:

“Evet” dedim. O da:

“Haydi yola koyulunuz” dedi. Biz de yola koyulduk, Akabe cemresine taş atıncaya kadar yolumuza devam ettik. Sonra geri döndü ve konaklama yerinde sabah namazını kıldı. Ben ona:

“Gördüğüm kadarıyla biz çok erken davrandık.” Şöyledi:

“Öğulcuğum, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* kadınlarla (ve zayıflara) izin verdi, dedi.”³²² İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’nın rivayet ettiği hadis de bunu gerektirmektedir. O söyle demiştir: Ben Müzdelife gecesi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’in yakın akrabaları ve aile halkı arasında önden gönderdiği güçsüzler arasında bulunuyordum.”³²³

³¹⁴ Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 367; *Sahihu'n-Nesai*, II, 633; *Sahihu İbn Mace*, II, 173

³¹⁵ Sünen sahibleri ile başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, I, 265 ve *İrvau'l-Ğalil*, IV, 258; no: 1016’da sahib olduğunu belirtmektedir.

³¹⁶ *el-Muğni*, II, 424; *Şerhu'l-Umde*, II, 655-668; *el-Menhec*, s. 58

³¹⁷ Hadisi İmam Malik, Muvatta, I, 383; Beyhaki, V, 174’te zikretmiş olup, el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, IV, 344’te sahib olduğunu belirtmektedir.

³¹⁸ Bk. İbn Kudame, *el-Muğni*, V, 426; *Şerhu'l-Umde*, II, 665. Bu görüşü büyük ilim adamı Abdu'l-Aziz b. Bâz, *Buluğu'l-Meram* şerhinde tercih etmekte ve haccı yetişmemen ve umre yaparak ihmamdan çıkış hediye kurbanı kesen kimsenin farz olan haccı yapmamış olması hali müstesna ikinci bir hac yapmakla mükellef olmadığını belirtmekte ve şöyle demektedir: Ashab-ı Kiram’dan böyle bir kimsenin haccı kaza etmesi gereklidir, diyenlerin bu görüşlerinin de farz olan haccı yapmamış olan kimseler hakkında olma ihtimali vardır, der

³¹⁹ Müslim, II, 891

³²⁰ Müslim, II, 891; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 523

³²¹ *Zadu'l-Mead*, II, 248

³²² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 940

³²³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526; Müslim, II, 941

Aişe *radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadis de bunu gerektirmektedir: "Müzdelife gecesi, Sevde Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem*'den insanlardan önce ayrılmak için izin istedî. Ağır bir kadın idi. Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* ona izin verdi."³²⁴

Yine Aişe *radiyallahu anha*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nahr (zülhiccenin onuncu günü) gecesi Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* Ümmü Seleme'yi gönderdi o da tan yeri ağarmadan önce cemreye taş attı, sonra gidip ifada tavafını yaptı."³²⁵

4- İkinci fecir ortaya çıktıktan sonra erkenden sabah namazını kılar. Sonra da Meş'ar-i Haram'ın yanında vakfe yapar, kibleye yönelir, Allah'a dua eder, tekbir ve tehlil getirir, onu tevhid eder.³²⁶ Ellerini kaldırarak bol bol dua eder. Sabah iyice aydınlanıncaya kadar bu halde devam etmesi müstehabtr. Müzdelife'nin neresinde olursa olsun vakfe yapabilir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem*: "Ben burada vakfe yaptım. Cem'in (Müzdelife'nin) her tarafı da vakfe yapılacak yerdir."³²⁷ diye buyurmuştur. Cem de Müzdelife'nin kendisidir.

5- Ortalık iyice aydınlanınca güneş doğmadan önce Müzdelife'den Mina'ya doğru yola çıkarılır. Bu günde yedi tane küçük çakıl taşı toplamak sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* ancak Meş'ar-i Haram'dan Mina'ya gitmek üzere ayrıldığı vakit kendisine taş toplanmasını emretmiştir. Çünkü bu hususta Abbas'ın oğlu³²⁸ nun rivayet ettiği hadis bunu gerektirmektedir. O şöyle demiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem* bana devesi üzerinde iken Akabe cemresine taş atacağımız sabah: "Git bana taş topla" diye buyurdu.³²⁹ Ben de ona yedi tane küçük taş topladım. Taşlar avucunda iken onları silkelemeye ve şöyle demeye koyuldu: "İste bu taşlar gibi atınız. Sakın dinde aşırıya gitmeyiniz. Çünkü sizden öncekileri dinde aşırıya gitmek helak etti."³³⁰ Efdal olan budur. Bununla birlikte taşları nereden toplarsa caizdir. Mutlaka Müzdelife'den toplanmaları şartı yoktur. Mina'dan toplanmaları da caizdir. Sünnet olan bu günde akabe cemresine atacağım yedi tane küçük çakıl taşı toplamaktır. Diğer üç güne gelince her gün Mina'dan yirmibir tane taş toplar ve bunları üç tane cemreye atar.³³¹

Hacı Mina'ya doğru yol alırken çokça telbiye getirir. Muhassir³³² denilen yere varınca eğer kimseyi rahatsız etmeksızın bir parça hızlı yol alabilirse hızlıca yol alması müstehabtr. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* böyle yapmıştır.³³³

21) Nahr Günü (Kurban Bayramı'nın Birinci Yani Zülhiccenin Onuncu Günü) Yapılacak Hac İşleri

Hacı nahr günü Mina'ya ulaştığı takdirde daha faziletli olan şu dört işi aşağıdaki sıraya göre yapmasıdır:

1- Akabe cemresi (büyük şeytan) yanında telbiye getirmeye son verir.³³⁴ Mina'yı sağ tarafına, Kabe'yi sol tarafına ve Akabe cemresini önüne alması müstehabtr. Bundan sonra arka arkaya oraya yedi taş atar. Herbir taşı atarken elini kaldırır ve tekbir getirir.³³⁵ Hacının kurban bayramı birinci günü kuşluk vaktinde taş atması müstehab olan biricik cemre budur. Diğer günlerde ise her üç cemreye de zevalden sonra taş atılır. Cabir *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem* nahr günü kuşluk vakti (Akabe cemresine) taş attı. Bundan sonra ise güneş zevale erdikten sonra (cemreleri taşladı)."³³⁶ Akabe cemresi ise Mekke tarafındaki son cemredir.

2- Hacı Akabe cemresine taş attıktan sonra hediye kurbanını ya da kurbanlığını keser. Bu ise bir koyun, bir deveinin ya da bir inek türünün yedide biridir. Temettu ve kiran hacci yapan kimse için bu, vacıbtır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"...Kim hac zamanına kadar umreden faydalananmak isterse kurbandan kolayına geleni kessin. Fakat kim bulamazsa hac günlerinde üç, (memlekete) döndüğünüz vakit de yedi gün üzere tam on gün oruç tutsun. Bu aile ikametgahı Mescid-i Haram'da olmayanlar içindir." (Bakara, 2/196)

Hediye kurbanını keserken:

³²⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 526-527; Müslim, II, 939

³²⁵ Ebu Davud, Hadis no: 1942; Nesai, V, 272; İbn Hacer, *Buluğu'l-Meram*'da senedinin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiştir. Şeyh Abdu'l-Kadir el-Arnavut ise senedi hasendir demiştir. Bk. *Camiu'l-Usul*, III, 263

³²⁶ Müslim, II, 891

³²⁷ Müslim, II, 981

³²⁸ Kasıf Abbas'ın oğlu el-Fadıl'dır. Çünkü Abdullah'ı Rasûlullah *Salallahu aleyi vesellem* nahr (zülhiccenin onuncu) gecesi aile halkından güçsüz olanlarla birlikte göndermiştir. (İbn Cibrîn)

³²⁹ Maksat atmak için kullanılan küçük taşlardır. Kişi bu taşları iki parmağı arasında tutup atabilecek kadar küçüktürler.

³³⁰ Nesai, İbn Mace; Ahmed, I, 215 ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, II, 640; *Sahihu İbn Mace*, II, 177 ve *Silsiletu'l-Ahadîysi's-Sâhiha*, III, 278'de sahih olduğunu belirtmektedir.

³³¹ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 272

³³² *Muhassir*, Müzdelife ile Mina arasında bir vadinin adıdır.

³³³ Müslim, II, 891

³³⁴ Çünkü Peygamber *Salallahu aleyi vesellem* Akabe cemresine taş atıncaya kadar hep telbiye getirmiştir. Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 532; Müslim, II, 931

³³⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 581; Müslim, II, 892-942

³³⁶ İbn Mace dışında Sünen sahibleri; Müslim, II, 945; Buhari, III, 579

“Bismillahi vallahu ekber, Allahumme minke ve leke. Allahumme tekabbel minnî: Allah’ın adıyla, Allah en büyütür. Allah’ım (bu) sendendir ve senin içindir. Allah’ım benden kabul buyur.” demesi müstehabtir.³³⁷ Koyun ve inek türlerinin sol yanları üzere Ka’be’ye yöneltilmiş olarak kesilmeleri, develerin ise ön sol ayakları bağlanmış olarak ayakta boğazlanmaları sünnettir.³³⁸ Hediye kurbanından yemesi, hediye vermesi ve sadaka vermesi müstehabtir. Çünkü yüce Allah: “*Artık onlardan yiin ve eli dar olan fakire de yedirin.*” (el-Hac, 22/28) diye buyurmaktadır. Sahih olan görüşe göre kurban kesme zamanı Teşrik günlerinden (zülhiccenin) onüçüncü günü güneş battığı vakte kadar devam eder.³³⁹ Efdal olan Mina’da kurbanını kesmesidir. Mekke’de kesmesi de caizdir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Arafe’nin her tarafı vakfe yapılacak yerdir. Mina’nın her tarafı da kurban kesilecek yerdir. Muzdelife’nin her tarafı vakfe yapılacak yerdir. Mekke’nin dağları arasındaki geçitlerin hepsi de hem yoldur, hem de kurban kesilecek yerdir.”*³⁴⁰

3- Haccın kurbanlığınıkestikten sonra başını traş eder ya da saçlarını kısaltır. Traş erkekler için daha faziletlidir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* başlarını traş edenlere üç defa rahmet ve mağfiret ile dua etmiş, saçlarını kısaltanlara ise sadece bir defa dua etmiştir.³⁴¹ Kadın ise saçlarını sadece kısaltmakla yükümlüdür. O saçlarının herbir tarafından bir parmak ucu ya da daha az bir miktar kısaltır. Akabe cemresinin taşlanmasından, saçların traş edilip ya da kısaltılmasından sonra ihramda olan kimseye ihram sebebiyle haram olan her şey - kadınlar dışında- halal olur. Bu şekilde halal olmaya “birinci tehallül” denilir.

Birinci tehallül gerçekleştikten sonra koku sürünmesi müstehabtir. Çünkü Aişe *radiyallahu anha* şöyle demiştir: “Ben Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’e ihrama girdiği vakit koku sürerdim. İhramdan çıktıktan sonra Beyti tavaf etmeden önce de koku sürerdim.”³⁴² Temizlenip en güzel elbiselerini giyinmesi müstehabtir.

4- Sözü geçen işleri yaptıktan sonra hacı Beytullahı tavaf etmek üzere Mekke’ye yönelir. Bu tavafa “ifada tavafi” ve “ziyaret tavafi” “adları verilir. Haccın rüknelerinden birisidir. Yüce Allah’ın: ”*Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik’i (Kâbe’yi) tavaf etsinler.*” (el-Hac, 22/29) buyruğunda kastedilen budur. Bu tavafi, daha önce sözü edilen tavaf ile bütünüyle aynıdır. Şu kadar var ki bu tavafta remel ve iğtiba’ yoktur.

Daha sonra Makam-ı İbrahim’in arkasında iki rekat namaz kilar. Zemzemden su içmesi de müstehabtir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* de böyle yapmıştır.³⁴³

Tavaftan ve iki rekat namaz kıldıktan sonra eğer temettu haccı yapan birisi ise Safa ile Merve arasında sa’y eder. Çünkü daha önce yaptığı sa’y umre içindi. Bu ise haccin sa’yidir. Çünkü Aişe *radiyallahu anha*’nın Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in Veda Haccı hakkında söyle dediği sabittir: “...Daha sonra umre yapmak üzere ihrama girmiş olan kimseler Beyti tavaf ettiler. Safa ile Merve arasında sa’y ettiler, sonra da ihramdan çıktılar. Daha sonra Mina’dan döndükten sonra hac için bir başka tavaf yaptılar. Hac ile umreyi birlikte yapmış olanlar ise sadece bir tavaf yaptılar.”³⁴⁴

“Bir başka tavaf” ifadesi ile en sahî açıklamaya göre Safa ile Merve arasındaki sa’y etmeyi kastetmektedir. Çünkü ifada tavafi, bütün hacilar için bir rükündür ve bunu yerine getirmişlerdir. Bu açıklamanın doğruluğuna bir diğer delil de Buhari’nin kesin ifade (cezim sîgasıyla) ile muallak bir rivayet olarak İbn Abbas *radiyallahu anhuma*’dan kaydettiği şu rivayet delil teşkil etmektedir: Ona temettu haccı hakkında soru sorulunca şu cevabı vermiştir: Muhabirler, ensar ve Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in hanımları Veda Haccı sırasında ihrama girdiler. Biz de ihrama girdik. Mekke’ye geldiğimizde Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

“Sizin hac için ihrama girişinizi umre olarak yerine getiriniz. (Beraberinde) hediye kurbanlıklarını getirip, onlara gerdanlık takanlar müstesna.” Bunun üzerine biz de beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik. Hanımlara yaklaştık, elbiseler giyindik. Yine (Peygamber) şöyle buyurdu:

“Her kim hediye kurbanlıklarına gerdanlık takmış ise artık hediye kurbanlıklarını yerine ulaşıncaya kadar o ihramdan çıkamaz.” Daha sonra bize terviye günü öğleden sonra hac için ihrama girmemizi emretti. Hac menasikini bitirdikten sonra geldik Beyti ve Safa ile Merve arasını tavaf ettik... diye hadisi nakletmektedir.³⁴⁵ İşte bu ifade temettu haccı yapan kimsenin iki defa (Safa ile Merve arasında) sa’y yapacağını açıkça göstermektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah’tır.³⁴⁶

Kıran ya da ifrad haccı yapan kimse ise sadece bir tane sa’y yapar. Eğer kudum tavafindan sonra bu sa’yi yapmış ise ifada tavafindan sonra sa’y yapmasına gerek yoktur. Yapmamışsa ifada tavafindan sonra sa’y yapar.³⁴⁷

³³⁷ Müslim, III, 1557; Beyhaki, IX, 287

³³⁸ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 553; Müslim, II, 956

³³⁹ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 274.

³⁴⁰ Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiştir. Bir kısmı Müslim, II, 893’té yer almaktadır. Ayrıca bk. *Sahihu Ebi Davud*, I, 365.

³⁴¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 561; Müslim, II, 945

³⁴² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 396; Müslim, II, 846

³⁴³ Müslim, II, 892; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 491

³⁴⁴ Hadisin aslı Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 400 ile III, 421’de; Müslim’de de aynı lafızla, II, 870, Hadis no: 1211’de yer almaktadır.

³⁴⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 432

³⁴⁶ İbn Bâz, *Fetava*, V, 275; *Zadu'l-Mead*, II, 273

³⁴⁷ Bk. Müslim, II, 892’de Cabir *radiyallahu anh*’ın hadisi. Ayrıca bu hususta gerekli açıklamalar için bk. *Zadu'l-Mead*, II, 273

İkinci tehallül (nihai olarak ihramın sona ermesi)ün kendisi ile gerçekleştiği ameller üç tanedir: Akabe cemresini taşlamak, saçları traş etmek veya kısaltmak, sa'y yapmakla yükümlü olan kimselerin ifada tavafından sonra sa'y yapması. Bu üç ameli yerine getirdikten sonra iham sebebiyle kendisine haram olan her şey -kadınlar dahil- helal olur. Bunlardan ikisini yapan kimse için iham sebebiyle haram olan her şey -kadınlar dışında- helal olur ve buna önceden de geçtiği gibi “birinci tehallül” adı verilir.³⁴⁸

Hac eden kimse için daha faziletli olan, sözü geçen bu dört işi söylece sıralamasıdır: Akabe cemresine taş atmak, sonra kurban kesmek, sonra saçları traş etmek yahut kısaltmak, bundan sonra da Beyti tavaf etmek, temettu haccı yapan kimse için de daha sonra sa'y etmek. Kırın haccı ile ifrad haccı yapan kimseler de eğer kudum tavafından sonra sa'y etmemişlerse onlar da sa'y ederler.

Eğer bu işlerden birini diğerinden önce yapacak olursa onun için bir sakınca yoktur ve bu da onun için yeterli olur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e bu hususta ardi arkasına sorulan sorulara verdiği cevabta müsaade ettiği sabit olmuştur. Bir adam kendisine gelerek:

“Farkına varamadan kurbanımı kesmeden önce saçları traş ettim”, dedi. Peygamber:

“*Kurbanını kes, bir mahzuru yoktur*” diye cevab vermiştir.

Bir diğeri gelerek:

“Farkına varamadan cemreye taş atmadan kurbanımı kesttim”, diye sormuş. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*:

“*Cemreye taş at, bir mahzuru yoktur.*” diye cevab vermiştir.

Bir başkası gelerek:

“Cemreye taş atmadan saçları traş ettim”, diye sormuş, Peygamber:

“*Taş at, bir mahzuru yoktur*” diye buyurmuştur.

Bir diğeri gelerek:

“Ben taş atmadan Beyte gidip tavaf ettim”, diye sormuş, Peygamber:

“*Taş at bir mahzuru yoktur*” diye cevab vermiştir. O gün Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'a önce yapılan ya da sonraya bırakılan herbir iş için ne kadar soru sorulduysa mutlaka:

“*Yap, bunda bir sakınca yoktur*” diye cevab vermiştir.³⁴⁹

Bir başkası:

“Akşamdan sonra cemreye taş attım”, diye sormuş, Peygamber:

“*Sakincası yoktur*” diye cevab vermiştir.³⁵⁰

Bir diğeri:

“Ey Allah’ın Rasûlü, tavaf etmeden önce sa'y ettim”, diye sormuş, Peygamber:

“*Sakincası yoktur*” diye cevab vermiştir.³⁵¹

Bütün bunlar bu hususlarda kolaylık sağlamanın, yumuşaklığa, merhametle muamele etmenin delilleri arasındadır. Yüce Allah'a hamdolsun.

22) Teşrik Günlerinde Yapılacak Hac İşleri

1- Hacı İfada tavafından ve sa'y etmesi gerekenler de sa'y ettikten sonra Mina'ya geri döner. (Zülhiccenin) 11 ve 12. gecelerini orada geçirir. Burada gecelemek haccin vaciblerindendir. Sakalar (su dağıtanlar), çobanlar ve benzerlerine ise vacib değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mina'da geceyi geçirmemek hususunda çobanlara ruhsat verdiği gibi³⁵² şikayet (hacılara su dağıtmak) görevi dolayısıyla Abbas'a da izin vermiştir.³⁵³ Bundan dolayı Ömer *Radiyallahu anh* söyle derdi: “Mina'da kalınması gereken gecelerde hiçbir hacı Akabe'nin gerisinde kalarak geceyi geçirmesin.”³⁵⁴

Bu iki günde güneşin zevalinden sonra üç cemreye taş atar. Bu taş atmak da haccın vaciblerindendir.

Zevalden önce cemrelere taş atmak caiz değildir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ancak zevalden sonra taş atmıştır. Eğer bu caiz olsaydı elbette ümmetin kolaylık sağlama için zevalden önce taş atardı. Bundan dolayı İbn Ömer *radiyallahu anhuma* söyle demiştir: “Bizler uygun vakti beklerdik. Güneş zevale erdi mi taş atardık.”³⁵⁵ Yine İbn Ömer söyle derdi: “Cemrelere üç gün zarfında güneş zevale ermedikçe taş atmayınız.”³⁵⁶

Cemrelere taş atarken aşağıdaki sıraya uymak icab eder:

³⁴⁸ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 277

³⁴⁹ Bu rivayetleri Müslim, Abdullah b. Amr *radiyallahu anhuma*'dan, II, 948-950'de; Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 569'da rivayet etmektedir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul*, III, 300-303

³⁵⁰ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 568'de İbn Abbas (r.anhuma)'da.

³⁵¹ Ebu Davud, Hadis no: 2015; el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 379'da, İbn Bâz da *et-Tahkik ve'l-İdah*, s. 60'da sahîh olduğunu belirtmektedirler.

³⁵² Hadisi Buhari, Müslim, Ebu Davud, Tirmizi ve Nesai rivayet etmiştir. Bk. *İrvau'l-Ğalil*, IV, 28

³⁵³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 578; Müslim, II, 953

³⁵⁴ *Muvatta*, I, 406

³⁵⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 579

³⁵⁶ *Muvatta*, I, 408

a- Önce birinci cemreye (küçük şeytana) taş atmakla başlar. Bu da Mekke'den en uzak cemre olup, Hayf mescidi yakınında olandır. Buna arka arkaya yedi taş atar. Herbir taşı atarken elini kaldırır ve akabinde tekbir getirir. Taşın cemrenin etrafını çeviren havuza düşmesi gerekir. Eğer havuzun içine düşmeyecek olursa yerini bulmamış olur. Daha sonra taşların kendisine isabet etmeyeceği ve insanlara da rahatsızlık vermeyecek şekilde ileriye geçer, kibleye yöneler, ellerini kaldırır, uzunca dua eder.

b- Orta cemreye (orta şeytana) ardı arkasına yedi tane taş atar. Herbir taşı attığı sırada tekbir getirir. Sonra sol tarafa doğru ilerler ve insanlara kolaylık sağlayacak şekilde kibleye yöneler, uzunca durur, ellerini kaldırarak dua eder.

c- Sonra Akabe cemresine (büyük şeytana) ardı arkasına yedi tane taş atar ve herbir taşı atmakla birlikte tekbir getirir. Daha sonra durmaksızın ve dua da etmeksızın yürüyüp gider.³⁵⁷

Daha sonra ikinci teşrif gününde de cemrelere zevalden sonra bir önceki günde yaptığı şekilde taş atar. Birinci ve ikinci cemrelerin yanında birinci teşrif gününde yaptığına aynısını yapar.³⁵⁸

2- Temettu ve kırın hacı yapan kimse eğer kurban kesemeyecek olursa üç günü hacda, yedi günü de ailesi yanına döndüğü vakit olmak üzere on gün oruç tutar. Bu üç günü dilerse nahr (zülhiccenin onuncu günü)den önce tutar, dilerse üç teşrif günü (kurban bayramının ikinci, üçüncü ve dördüncü yani zülhiccenin onbir, oniki ve onüçüncü günleri) oruç tutar. Çünkü Aişe ve İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun) şöyle demişlerdir: "Hediye kurbanı kesmek imkânı bulamayan kimseler dışında teşrif günlerinde oruç tutmaya ruhsat verilmemiştir."³⁵⁹

Efdal olan ise bu üç günü Arafe gününden önce tutmaktadır. Böylelikle Arafe günü oruç tutmamış olur. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Arafe günü oruçsuz vakfe yapmıştır. Meymune *radiyallahu anha*'dan rivayet ettiğine göre insanlar Arafe günü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in oruçlu olup olmadığı hususunda şüphe ettiler. Bunun üzerine o vakfe yerinde duruyor iken ben de kendisine bir kab süt gönderdim.³⁶⁰ İnsanlar ona bakıp dururken o da o süttен içti.³⁶¹ Bir diğer rivayette zikredildiğine göre Ümmü el-Fadl ona devesi üzerinde vakfede iken bir tas süt göndermiş, o da o sütu içmiştir.³⁶²

3- Yaşlı, hasta, küçük çocuk, hamile kadın vb. cemrelere taş atmaktan acze düşen kimselerin kendi adlarına vekâleten taş atacak kimseleri görevlendirmeleri caizdir. Çünkü yüce Allah: "Güçünüz yettiğince Allah'tan korkunuz." (et-Teğabun, 64/16) diye buyurmuştur. Bu gibi kimseler ise cemrelere taş atıldığı vakit insanlar arasında kalabalığa karışamazlar. Taş atma zamanı ise geçicidir. Kaza edilmesine dair meşrû bir delil yoktur. O bakımından bunların diğer hac ibadetlerinin aksine başkalarını görevlendirmeleri caizdir.

Güçü yeten erkek ve kadınların ise taş atmak üzere başkalarını görevlendirmeleri caiz olmaz. Vekil olarak görevlendirilen kimsenin önce kendisi adına, sonra da kendisini vekil eden adına aynı yerde her üç cemreye de sırasıyla taş atması caizdir. Yani önce birinci cemreye kendi adına yedi taş atar, sonra kendisini vekil tayin edenin adına yedi taş atar. İkinci ve üçüncü cemrede de böyle yapar.

Küçük çocuğun adına az önce geçen açıklamaya uygun bir şekilde velisinin taş atması caizdir. Cabir *Radiyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile birlikte hac etti. Beraberimizde kadınlar ve çocuklar da vardı. Çocuklar adına biz telbiye getirdik (ihrama girdik) ve yine onlar adına cemrelere taş attı."³⁶³ Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.³⁶⁴

4- Teşrif günlerinde cemrelere taş atmaka fazileti olan zaman, güneşin batışından önce taşların atılmasıdır. Aynı şekilde Akabe cemresine de nahr (zülhiccenin onuncu) günü güneş batımından önce taş atanın, taşı vaktinde attığı kabul edilir. Bununla birlikte daha eddal olan gücü yeten kimselerin kuşluk vaktinde bu cemreye taş atmalarıdır.

Geceleyin cemrelere taş atmaya gelince, kimi ilim adamı buna da cevaz vermiştir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* taş atma vaktinin başlangıcını teşrif günlerinde zevalden sonra diye tayin etmiş, fakat sona ereceği zamanı tesbit etmemiştir. Aynı şekilde Akabe cemresine taş atma vakti gücü yeten kimseler için nahr günü güneşin doğuşundan sonradır. İhtiyata uygun olan, görüş ayrılığından kurtulmak için güneşin batımından önce taş atmaktır. Fakat eğer kişi buna mecbur kalır ve gerek duyacak olursa, güneşin batan günün gecesinde gecenin sonuna kadar taş atmakta da bir mahzur yoktur.³⁶⁵

5- Zülhiccenin onikinci günü güneş battığı halde Mina'dan çıkış gitmeyen kimsenin orada kalarak Mina'da geceyi geçirmesi ve onüçüncü gün zevalden sonra her üç cemreye de taş atması gerekdir. Çünkü İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan sabit olduğuna göre o şöyle derdi: "Her kim teşrif günlerinin ortancasında iken güneş

³⁵⁷ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 582-583

³⁵⁸ Birinci teşrif günü zülhiccenin onbirinci, ikinci teşrif günü zülhiccenin onikinci günüdür (çeviren)

³⁵⁹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 242

³⁶⁰ Bk. *Fethu'l-Bari*, IV, 238

³⁶¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237

³⁶² Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, IV, 237

³⁶³ Ahmed, III, 314 ve İbn Mace rivayet etmiştir. Bk. *et-Telhisu'l-Habir*, II, 270

³⁶⁴ Cemrelere taş atmak hususunda vekalet vermek için bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 155-278; *Advau'l-Beyan*, V, 308; İbn Useymîn, *el-Menhec*, s. 63; İbn Teymiye, *Fetava*, XXVI (sahife numarası verilmemiş.)

³⁶⁵ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 165 ve 167; *Advau'l-Beyan*, V, 283 ve 299. Ayrıca geceleyin cemrelere taş atmanın cevazı hususunda büyük ilim adamları komisyonunun kararı için bk. Abdu'r-Rahman el-Bessam, *Tavdîhu'l-Ahkâm min Bulûğî'l-Meram*, III, 373. Bu husustaki hadis ve diğer rivayetler için bk. *Camiu'l-Usul*, III, 278-282; Nevevi, *el-Mecmu*, VIII, 240; İbn Useymin, *Aylık Konuşmalar*, X, 77

battiği halde o Mina'da bulunuyor ise, ertesi günü cemrelere taş atmadıkça ayrılmamasın.”³⁶⁶ Fakat onikinci günü kendisinin tercihi olmaksızın Mina'da iken güneş batacak olursa -mesela yüklerini hazırlamış ve bineğine binmiş olmakla birlikte, arabaların kalabalığı dolayısıyla gecikmiş ise- ertesi günü kalması gerekmek.

6- Teşrif günlerinden olan zülhiccenin onikinci günü zevalden sonra cemrelere taş attıktan sonra hacı dilerse elini çabuk tutar ve veda tavafını yapar, sonra da memleketine geri döner. Dilerse bir gün daha gecikir ve onüçüncü gece de Mina'da kalır ve onüçüncü gün zevalden sonra cemrelere taş atar. Efdal olan budur. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

“Kim ikiünde acele ederse ona günah yoktur. Kim de geriye kalırsa ona da günah yoktur. Bu takvalı hareket edenler içindir.” (el-Bakara, 2/203)

Diğer taraftan Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* acele etmek hususunda insanlara izin vermekle birlikte, kendisi acele edip erken ayrılmamıştır. Aksine onüçüncü günü zevalden sonra üç cemreye de taş atıncaya kadar Mina'da kalmış, sonra el-Abtah denilen yerde konaklayarak öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını orada kıldıktan sonra kısa bir süre yatmış, sonra da Mekke'ye veda tavafını yapmak üzere kalkıp gitmiştir.³⁶⁷

Muhassab (el-Abtah)'de konaklamak sünnet midir, yoksa Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in orada konaklaması ayrılması açısından daha uygun olduğundan mıdır?

Bir kesim bunun haccin sünnetlerinden olduğunu söylemiştir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Mina'dan ayrılmak isteyince şöyle buyurmuştur:

“İnsaallah yarın Beni Kinane Hayfi diye bilinen ve küfür üzere birbirleriyle antlaşlıklarla yerde konaklayacağız.” Bununla kastettiği yer Muhassab'tır. Şöyle ki Kureyliler, Kinaneliler, Haşimoğulları ile Abdu'l-Muttalib oğulları aleyhine kendilerine peygamberi teslim etmedikçe onlara kız alıp vermemek, onlarla alış-veriş yapmamak üzere ahidleşmişlerdi.³⁶⁸ İbn Ömer *radiyallahu anhuma*'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* Ebu Bekir ve Ömer Abtah'da konaklıyorlardı.”³⁶⁹ İbn Ömer'in görüşüne göre Muhassab'da kalmak sünnettir. Nafi de şöyle demiştir: “Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ile ondan sonra halifeler Muhassab'da kalmışlardır.”³⁷⁰

İbn Abbas *radiyallahu anhuma* ile Âiße *radiyallahu anha*'nın görüşüne göre Abtah'da konaklamak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in ayrıılığı için daha uygundur.³⁷¹

İnsaallah doğru olan Mina'dan ayrıılış günü Abtah'da konaklamanın -İbn Ömer'in dediği, raşid halifelerin de uyguladığı gibi- sünnet olduğudur. Merhum İbnü'l-Kayyim de bu görüşe meyletmış. Büyük ilim adamı Abdu'l-Aziz b. Bâz da bunu tercih etmiştir. Efdal olan hacının Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in yaptıklarını yapmasıdır. Bununla birlikte yapamayacak olursa vebal ve günah sözkonusu değildir. Çünkü böyle bir uygulama herhangi bir zorluk olmaksızın ve imkan bulunursa yapılması halinde efdaldır.³⁷²

23) Veda Tavafi

Haccden Mekke'den ayrılmak istedi mi “veda tavafi” yapmadan çıkmamalıdır. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: “Sizden hiçbir kimse yapacağı son iş Beytteki tavafi olmadıkça ayrılm gitmesin.”³⁷³ İbn Abbas *radiyallahu anhuma* da şöyle demiştir: “İnsanlara yapacakları son işin Beyti tavaf olması emrolunmuştur. Şu kadar var ki ay hali olan kadından bu sorumluluk hafifletilmiştir.”³⁷⁴

Buna göre ay hali olan kadının veda tavafi yapmak yükümlülüğü yoktur. Lohusa olan hanım için de durum böyledir. Âiße *radiyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadise göre Safiyye *radiyallahu anha* ifada tavafından sonra ay hali olmuş, bunun üzerine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*: “O takdirde Mekke'den yola koyulabilir.” diye buyurmuştur.³⁷⁵

Kişi yedi şavt ile Beyti tavaf eder, sonra Makam-ı İbrahim *aleyhisselam*'ın arkasında iki rekat namaz kılar. Sonra Mescid-i Haram'dan çıkar ve daha önce geçtiği üzere mescidden çıkış duasını okur, arkasından da ülkesine geri döner.

24) Rasulullah *Sallallahu Aleyhi Vesellem*'in Mescidini Ziyaret Etmek

Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in Mescidini ziyaret etmek müstehabtir. Orayı ziyaret her zaman ve her vakit meşrûdudur. Bunun belirli bir zamanı yoktur. Haccin işleri arasında değildir. Kabrin ziyaret edilmesi için

³⁶⁶ Muvatta, I, 407; Beyhaki, V, 152; Abdu'l-Kadir el-Arnavud isnadının sahîh olduğunu belirtmektedir. Bk. *Camii'l-Usul*, III, 282

³⁶⁷ Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 590

³⁶⁸ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 453

³⁶⁹ Müslim, II, 951

³⁷⁰ Müslim, II, 951

³⁷¹ Müslim, II, 951

³⁷² Bk. *Zadu'l-Mead*, II, 294. Büyük ilim adamı İbn Bâz'ın bu tercihi benim Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 590'da yazdığım notta ve yine *Zadu'l-Mead*, II, 295'de kaydedilmiştir. Ayrıca bk. eş-Şevkâni, *Neylu'l-Evtar*, VI, 207

³⁷³ Müslim, II, 963

³⁷⁴ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 585; Müslim, II, 963

³⁷⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, I, 428, III, 586; Müslim, II, 963

yüklerin hazırlanması ve yolculuk yapılması caiz değildir. Çünkü ibadet olacak şekilde yük hazırlamak, kabirleri ziyaret etmek için olmaz. Bu ancak Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in buyruğunda olduğu gibi üç mescid hakkında sözkonusudur:

*“(İbadet kastıyla) yükler ancak üç mescide gitmek üzere vurulur. Mescid-i Haram, benim bu mescidim ve Mescid-i Aksa.”*³⁷⁶

Buna göre Medine'de, uzakta yaşayan bir kimsenin kabri ziyaret etmek maksadıyla yüklerini bağlama hakkı yoktur. Fakat Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in mescidini şerifini ziyaret etmek kastıyla yüklerin bağlanması meşrudur. Kişi mescide ulaştı mı Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in de, ashabının da kabirlerini ziyaret eder. Böylelikle peygamberin kabrini ziyaret, onun mescidini ziyaret etme kapsamı içerisinde girmiştir. Çünkü Peygamber mescid'i ziyaret etmenin pek büyük bir sevabı vardır. Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:

*“Benim bu mescidimde bir vakit namaz, Mescid-i Haram müstesna onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”*³⁷⁷

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Benim bu mescidimde bir vakit namaz, Mescid-i Haram müstesna, onun dışındaki mescidlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir. Mescid-i Haram'da bir namaz ise onun dışındaki diğer mescidlerde kılınan yüzbin namazdan daha faziletlidir.”*³⁷⁸

2- Mescid-i Nebi'ye girdiği vakit mescide girince sağ ayağını atarak şunları söylemesi müstehabtir:

“Euzu billâhil azîm, ve bi vechihil kerîm, ve sultânîhil kadîm mineşşeytânirracîm. (Bismillâhi vessalâtu vesselâmu alâ rasûlîllah) Allâhummeftâhlî ebvâbe rahmetik.”

*: “Pek büyük Allah'a ve O'nun kerîm zatına, kadîm saltanatına, kovulmuş olan şeytan'dan siginirum. Allah'ın adı ile (giriyorum). Sâlat ve selam Allah'ın Rasûlüne olsun, Allah'ım bana rahmetinin kapılarını aç.”*³⁷⁹

Tıpkı diğer mescidlere girerken söylediğgi gibi bunları söyley.

3- İki rekat tahiyyetü'l-mescid namazı ya da dilediği namazı kılar. Namazında dilediği duaları yapar. Efdal olan bunu Ravza-i Şerife'de yapmasıdır. Ravza, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in minberi ile hûrcesi arasındaki yerdir. Çünkü Peygamber şöyle buyurmuştur:

*“Benim evim ile minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de Havz'ımın üzerindedir.”*³⁸⁰

Farz namaza gelince, ziyaretçi olanın da, olmayanın da bunu ilk safta kılmaya gayret etmesi uygundur.

4- Namaz kııldıktan sonra Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kabrini ziyaret etmek isterse edeb ve vakar ile kabrinin önünde durur, alçak sesle Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e şu sözlerle selam verir:

“Esselâmu aleyke eyyuhennebiyyu ve rahmetullâhi ve berekâtuhi, Allâhumme salli alâ muhammedin ve alâ alî muhammed, kemâ salleyte alâ ibrâhîme ve alâ alî ibrâhîme inneke hamîdun mécîd. Allâhumme bârik alâ muhammedin ve alâ alî muhammed, kemâ bârekete alâ ibrâhîme ve alâ alî ibrâhîme inneke hamîdun mécîd.”

: “Selam sana ey peygamber! Allah'ın rahmet ve bereketleri de üzerine olsun. Allah'ım, Muhammed'e ve onun aile halkına, İbrahim'e ve İbrahim'in aile halkına salat getirdiğin gibi salat getir. Şüphesiz ki sen her türlü hamde layıksın, şanı pek yüce olansın. Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in aile halkına, İbrahim'e ve İbrahim'in aile halkına bereketler ihsan ettiğin gibi, bereketler ihsan et. Şüphesiz ki sen her türlü hamde layıksın, şanı pek yüce olansın.” Yahutta şöyle der:

“Esselamu aleyke yâ rasûlallah ve rahmetullâhi ve berekâtuhi.”

: “Selam sana ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun.” Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Bir kişi bana selam verdi mi mutlaka Allah bana ruhumu tekrar geri iade eder ve ben de onun selamını alırım.”*³⁸¹

Ve şöylece:

“Eşhedu enneke rasulullahi hakan, ve enneke kad bellağte'r-risâlete ve eddeytel emâneh. Ve câhette fillâhi hakka cihâdih, ve nesahtel ümmeh. Fecezâke'llâhu an ummetike efdale mâ câzâ nebiyyen an ummetih.”

“Şehadet ederim ki sen Allah'ın gerçek rasûlüsün ve şüphesiz ki sen risaleti eksiksiz tebliğ ettin. Emaneti eksiksiz yerine getirdin. Allah yolunda hakkıyla cihad ettin. Ümmete samimi olarak nasihat ettin. O bakımdan herbir peygambere ümmeti adına verilen en üstün mükâfat ile senin ümmetin adına Allah da seni mükafatlandırsın.” demesinde de bir sakınca yoktur. Çünkü bütün bunlar Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in nitelikleri arasındadır.

5- Sonra biraz sağa doğru çekilir ve Ebu Bekir es-Sîdîk *Radiyallahu anh*'a selam verir. Ona uygun şekilde dua eder. Sonra yine biraz daha sağa çekilir. Ömer b. el-Hattab *Radiyallahu anh*'a selam verir, Allah'tan ona razılık diler, ona dua eder. İbn Ömer *radiyallahu anhuma*, Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* ve iki arkadaşına selam

³⁷⁶ Buhari -*Fethü'l-Bari* ile-, III, 63; Müslim, II, 1012

³⁷⁷ Buhari -*Fethü'l-Bari* ile-, III, 63; Müslim, II, 1012

³⁷⁸ İbn Mace; Ahmed, III, 343-53; el-Elbâni, *Sahîhu İbn Mace*, I, 236; İrvau'l-Ğâlîl, IV, 341'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

³⁷⁹ Bk. Müslim, I, 494; *Sahîhu İbn Mace*, I, 129

³⁸⁰ Buhari -*Fethü'l-Bari* ile-, III, 70; Müslim, II, 1010

³⁸¹ Ebu Davud rivayet etmiştir. el-Elbâni, *Sahîhu Ebi Davud*, II, 383'de hasen olduğunu belirtmektedir; İbn Bâz, *Fetava*, V, 288

verdi mi çoğunlukla sadece şunları söylerdi: es-Selamu aleyke ya Rasûllallah, es-Selamu aleyke ya Eba Bekr, es-Selamu aleyke ya ebetah. (Selam sana ey Allah'ın Rasûlü, selam sana ey Ebu Bekir, selam sana ey babam) der, sonra giderdi.³⁸² Herhangi bir kimsenin hücreye elini sürmek yahut etrafında dolaşmak suretiyle Allah'a yaklaştırmaya kalkışması caiz degildir. Allah Rasûlünden herhangi bir ihtiyacını gidermesini, hastasına şifa vermesini ve benzer şeyler yapmasını istemesi de caiz degildir. Çünkü bütün bunlar sadece Allah'tan istenecek şeylerdir.

Kadın ise Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in kabrini de, başkasının kabrini de ziyaret etmez. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* bu lafız sözün doğrusu çokça ziyaret eden kadınlar Elbâni'de buna işaret ediyor. 8 nolu dipnota gösterdiği kaynaklarda çokça ziyaret eden kadınlar geliyor. el-Elbanî Ahkâmü'l-Cevaiz ve İmâ'da bu lafızı sahîh görüyor.³⁸³ Fakat Peygamber Mescidini ziyaret eder ve orada namazın kat kat mükafatlandırılması ümidi ile orada Allah'a ibadet eder. Bulunduğu yerde Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e sâlat ve selam getirir ve bu, kendisi nerede olursa olsun Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'e ulaşır, çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Evlerinizi kabirlere dönüştürmeyiniz. Benim kabrimi de bayram yeri yapmayınız. Bana salat ve selam getiriniz. Çünkü sizin getirdiğiniz salat ve selam nerede olursanız olunuz bana ulaşır.”*³⁸⁴

Yine Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Muhakkak Allah’ın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Bunlar ümmetimin bana selamlarını ullaştıırlar.”*³⁸⁵

6- Medine'yi ziyaret eden bir kimsenin orada bulunduğu sıralarda Kuba mescidini ziyaret etmesi ve orada namaz kılması müstehabtir. Çünkü “Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* hem binekli, hem yürüyerek o mescide gider, orada iki rekat namaz kılardı.”³⁸⁶ Sehl b. Huneyf'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

*“Her kim evinde abdest alır, sonra Kuba mescidine gider, orada bir namaz kılacak olursa bir umre kadar ecir alır.”*³⁸⁷

Esid b. Zuhayr el-Ensari *Radiyallahu anh* de Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in şöyle buyurduğunu zikretmektedir:

*“Kuba mescidinde bir namaz bir umre gibidir.”*³⁸⁸

7- Erkeklerin Medine'de bir kabristan olan Baki kabristanını ziyaret etmeleri, şehitlerin kabirleri ile Hamza'nın (Allah hepsinden razı olsun) kabirlerini ziyaret etmeleri sünnettir. Çünkü Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* onları ziyaret eder, onlara dua ederdi. Ayrıca Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

*“Kabirleri ziyaret ediniz. Çünkü kabirler sizlere ölümü hatırlatır.”*³⁸⁹

Kabirleri ziyaret ettiği vakit şöyle der:

“Esselâmu aleykum ehleddiyâri minel mü'minîne vel müslimîn. Ve innâ insâllâhu bikum lâhikûn. (Ve yerhamullâhu'l-mustakdimîne minnel muste'hirîn) Nes'elullâhe lenâ ve lekumul âfiyeh.”

: “Ey bu diyarın mümin ve müslüman sakinleri, selam olsun sizlere! İnsâallah bizler de sizlere kavuşacağız. (Allah bizden önden geçenlere de, geriye kalanlara da merhamet buyursun.) Kendimiz için de, sizin için de Allah'tan esenlik dileriz.”³⁹⁰

Süphesiz kabirleri ziyaretten maksat ahireti hatırlamaktır. Onlara dua etmek suretiyle ölülere iyilik yapmaktadır, Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*'in sünnetine uymaktır. İşte şeriatı uygun olan ziyaret şekli budur. Kabirleri yanında dua etmek yahut onlardan ihtiyaçlarını karşılamalarını istemek yahut hastalara şifa vermelerini istemek yahut onlar vasıtasyyla ya da onların konumları vasıtasyyla Allah'tan dilekte bulunmak ve benzeri diğer hususlara gelince, bu bid'at ve münker olan bir ziyaret çeşididir. Allah böyle bir ziyareti meşru kılmamıştır, Rasûlü de kılnamıştır. Selef-i salih de böyle bir ziyaret yapmış değildir.

Sözü edilen bu hususların bir bölümü bid'attır, şirk değildir. Kabirlerin yanında Allah'a dua etmek, ölüünün hakkı ya da konumu için Allah'tan dilekte bulunmak ve benzerleri.

Diğer bazıları ise büyük şirk türünden bir bid'attır. (Allah'a yapılması gereken şekilde) ölülere dua etmek, onlardan yardım dilemek, onlardan zafer vermelerini yahut yardıma koşmalarını istemek gibi.

O bakımdan dikkat etmek, sakınmak lazım. Yüce Allah'tan bizleri hidayetiyle hakka iletmesini ve bu hususta bize tevkikini ihsan etmesini isteriz. Başarı veren, doğru yola iletten O'dur. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O'nun dışında hiçbir Rab yoktur.³⁹¹

³⁸² Bk. İbn Bâz, *Fetava*, IX, 289

³⁸³ Hadisi Tirmizi, İbn Mace, İbn Hibban ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Ahkamu'l-Cenaiz*, s. 185'de hasen olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. *İrvau'l-Ğalil*, III, 211; *Camiu'l-Usul*, XI, 150

³⁸⁴ Hadisi Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu Ebi Davud*, I, 383'de sahîh olduğunu belirtmiştir.

³⁸⁵ Nesai; Hakim, II, 421 ve Ahmed rivayet etmiştir. el-Elbani, *Sahihu'n-Nesai*, I, 274'te sahîh olduğunu belirtmektedir.

³⁸⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, III, 68; Müslim, II, 1016

³⁸⁷ İbn Mace ve Nesai rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, I, 237; *Sahihu'n-Nesai*, I, 150'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

³⁸⁸ Tirmizi ve İbn Mace rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu İbn Mace*, I, 237 ile *Sahihu't-Tirmizi*, I, 104'te sahîh olduğunu belirtmektedir.

³⁸⁹ Müslim, II, 671

³⁹⁰ Müslim, II, 671; İbn Mace -lafız onun-, I, 494; Bureyde *radiyallahu anh*'dan. Rahmet ile ilgili dua cümlesi Müslim, II, 671'de Aişe'nin rivayet ettiği hadiste yer almaktadır.

³⁹¹ Bk. İbn Bâz, *Fetava*, V, 298

Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun. Peygamberimiz, onun emin kulu Abdullah oğlu Muhammed'e de Allah'ın sâlat ve selamı olsun, ona bereketler ihsan etsin. Onun aile halkına, ashabına, kıyamet gününe kadar güzel bir şekilde onlara uygaklara da selam olsun.

25) Genel Kapsamlı Dualar

Aşağıda Arafat'ta, Meş'ar-i Haram'da, Teşrif günlerinde birinci ve ikinci cemreye taş attıktan sonra, Safa ile Merve üzerinde, dua edilebilecek her konumda -bu yerlere tahsis edilmeksiz- her zaman ve mekanda okunabilecek türden faydalı ve genel kapsamlı dua örnekleri vardır. Çünkü Peygamber Salallahu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur:

“Muhtevasında günahkârlık yahut akrabalık bağlarını kopartmak sözkonusu olmayan bir dua ile Allah'a dua eden herbir müslümana mutlaka Allah bu duası karşılığında üç husustan birisini verir: Ya duasındaki isteği ona dünyada verilir ya Allah o duasının karşılığını ahirette mükafat olarak ona saklar yahutta o duasının bir benzeri kötülüğü Allah ondan uzaklaştırır.” Ashab:

“O halde biz de çok dua ederiz”, deyince, Peygamber:

“Allah('in bağışları) daha çoktur.” diye buyurdu.³⁹²

“Elhamdulillâhi vahdeh, vessalâtu vesselâmu alâ men lâ nebiyye ba'deh.”

: Hamd yalnızca Allah'adır. Salât ve selam da kendisinden sonra Peygamber gönderilmeyecek olan (Peygamber efendimize) olsun.”

1- “Rabbimiz biz kendimize zulmettik, eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz.” (el-A'raf, 7/23)

2- “Rabbim ben bilmediğim şeyi senden istemekten sana sigınırı. Eğer beni bağışlamaz ve merhamet etmez isen en büyük zarara uğrayanlardan olurum.” (Hud, 11/47)

3- “Rabbim, bana, anama, babama, mümin olarak evime girene, erkek ve kadın müminlere mağfiret buyur.” (Nuh, 71/28)

4- “Rabbimiz, bizden kabul buyur. Şüphesiz sen işitensin, hakkıyla bilensin... Tevbelerimizi kabul buyur. Çünkü sen tevbeleri pek çok kabul edensin. Hakkıyla esirgeyensin.” (el-Bakara, 2/127-128)

5- “Rabbim beni de, soyumdan gelecekleri de namazı dosdoğru kılanlardan eyle! Rabbimiz, duamı kabul buyur.” (İbrahim, 14/40)

6- “Rabbimiz, hesabın ayağa kalkacağı gün beni, ana babamı ve bütün iman edenleri bağışla.” (İbrahim, 14/41)

7- “Rabbim, bana bir hükmün bağışla ve beni salihlere kat. Sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisansı (güzel övgü ve anılış) bağışla ve beni Nâîm cennetinin mirasçılarından kıl... Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil eyleme!” (es-Şuara, 26/83-85,87)

8- “Rabbim, bana salihlerden bağışla!” (es-Saffat, 37/100)

9- “Rabbimiz yalnız sana tevekkül ettik, yalnız sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnız sanadır.” (el-Mümtehine, 60/4)

10- “Rabbimiz, bizi inkâr edenler için fitne konusu kılma ve bize mağfiret et. Ey Rabbimiz! Çünkü mülkünde aziz, emrinde hikmeti sonsuz olan yalnız sensin sen.” (el-Mümtehine, 60/5)

11- “Rabbim, bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetine şükür etmeyi bana ilham et. Razi olacağı salih amel işlemeye de muvaffak kıl. Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat.” (en-Neml, 27/19)

12- “Rabbim, bana katından çok temiz bir soy bağışla. Sen duayı işitensin.” (Al-i İmran, 3/38)

13- “Rabbim, beni bir başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısın.” (el-Enbiya, 21/89)

14- “Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben zulmedenlerden oldum.” (el-Enbiya, 21/78)

15- “Rabbim, göğsüme genişlik ver, işimi kolaylaştır. Bir de dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar.” (Taha, 20/25-28)

16- “Rabbim, gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle.” (el-Kasas, 28/16)

17- “Rabbimiz, indirdiklerine inandık ve o peygamberin izine uyduk. Artık bizi şahitlerle beraber yaz.” (Al-i İmran, 3/53)

18- “Rabbimiz, bizi o zalimler topluluğunun fitnesine uğratma ve rahmetinle bizi o kâfirler topluluğundan kurtar.” (Yunus, 10/85-86)

19- “Rabbimiz, günahlarımıza ve işimizdeki taşkınlığımıza bağışla. Ayaklarımıza iyice sebat ver. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.” (Al-i İmran, 3/147)

20- “Rabbimiz, bize tarafından bir rahmet, işimizde bize doğruya bulma başarısını ver.” (el-Kehf, 18/10)

21- “Rabbim, ilmimi artttır.” (Taha, 20/114)

22- “Rabbim, şeytanların vesveselerinden, kıskırtmalarından sana sigınırı. Rabbim yanında hazır olmalarından da sana sigınırı.” (el-Muminun, 23/97-98)

³⁹² Tirmizi, V, 566, 462; Ahmed, II, 18. Ayrıca bk. Sahihu't-Tirmizi, III, 140.

23- "Rabbim, mağfiret ve rahmet buyur. Zaten sen merhamet edicilerin en hayırlısın." (el-Muminun, 23/118)

24- "Rabbimiz, bize dünyada bir güzellik ver. Ahirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru." (el-Bakara, 2/201)

25- "Dinledik, itaat ettik. Rabbimiz, senden mağfiret dileriz ve dönüş ancak sanadır." (el-Bakara, 2/285)

26- "Rabbimiz, unuttuk yahut yanıldıkça bizi sorguya çekme. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi üzerimize ağır yükler yüklemeye. Rabbimiz, güç yetiremeyeceğimiz şeyi bize yükletme. Bizi affet, bize mağfiret buyur ve bize merhamet eyle. Sensin bizim mevlamız. Kâfirler topluluğuna karşı da bize yardım et." (el-Bakara, 2/286)

27- "Rabbimiz, bizi doğru yola ilettilerken sonra kalblerimizi saptırma. Bize katundan bir rahmet bağışla. Muhakkak sen bol bol bağışlayansın." (Al-i İmran, 3/8)

28- "Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen münezzehsin. Bizi ateş azabından koru. Rabbimiz, şüphe yok ki sen kimi ateşe sokarsan onu hakir kıldın demektir ve zulmedenlerin de hiçbir yardımcı yoktur. Rabbimiz biz rabbinize iman edin diye imana çağrıran bir davetçiyi iştittik ve iman ettik. Rabbimiz, günahlarımıza bağışla, kötüyüklere ört, ruhumuzu iyilerle birlikte al. Rabbimiz, bize peygamberlerin aracılığı ile vaadettiğini de ver. Kiyamet gününde bizi riisvay etme. Şüphe yok ki sen vaadinden dönmezsin." (Al-i İmran, 3/191-194)

29- "Rabbimiz, iman ettik. Bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin en hayırlısın." (el-Muminun, 23/109)

30- "Rabbimiz, bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekte onun azabı kesin bir helak oluştur. Gerçekte o ne kötü bir durak ve ne kötü bir yerdir!" (el-Furkan, 25/26)

31- "Rabbimiz, eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan kimseler ver. Bizi takva sahiblerine önder yap." (el-Furkan, 25/74)

32- "Rabbim bana, ana-babama, verdiği nimete şükretmemi ve senin razi olacağın salih amel işlememi bana ilham et ve soyumdan gelenleri de benim için salih kimseler kil. Şüphesiz ben sana tevbe ve ben teslim olmuşlardanım." (el-Ahkaf, 46/15)

33- "Rabbimiz, bizi ve bizden önce iman etmiş kardeşlerimizi mağfiret eyle! Kalblerimizde iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (el-Hâşr, 59/10)

34- "Rabbimiz, bize nurumuzu tamamla ve bize mağfiret buyur. Çünkü sen herşeye güç yetirensin." (et-Tahrim, 66/8)

35- "Rabbimiz, biz gerçekten iman ettik. Artık günahlarımıza bize bağışla ve bizi ateş azabından koru." (Al-i İmran, 3/16)

36- "Rabbimiz, iman ettik. Artık bizi şahid olanlarla beraber yaz." (el-Mâide, 5/83)

37- "Rabbim, şu şehri emniyetli kil! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut." (İbrahim, 14/35)

38- "Rabbim, doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım." (el-Kasas, 28/24)

39- "Rabbim, bu fesadçılar topluluğuna karşı bana yardım et." (el-Ankebut, 29/30)

40- "Rabbimiz, bizi bu zalimler topluluğu ile beraber bulundurma." (el-Araf, 7/47)

41- "Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ancak O'na güvenip, dayandım. O ulu Arşın Rabbidir." (et-Tevbe, 9/129)

42- "Umarım Rabbim, beni doğru yola iletir." (el-Kasas, 28/22)

43- "Rabbim beni zalimler topluluğundan kurtar." (el-Kasas, 28/21)

44- "Allah'ım bize dünyada da bir iyilik ver, ahirette de bir iyilik ver ve bizi ateş azabından koru."³⁹³

45- "Allah'ım, ben ateş fitnesinden (azabına maruz kalmaktan) ve ateş azabından, kabir fitnesinden (kabir azabından), zenginlikle imtihanın kötülüğünden, fakirlikle imtihanın kötülüğünden sana sigınırıム. Allah'ım, Mesih Deccal'in fitnesinin şerrinden sana sigınırıム. Allah'ım, kalbimi karın ve dolunun suyu ile yıka. Kalbimi beyaz elbise, kirli elbiselerden nasıl ayırdedilebiliyorsa kötüyüklere öylece arındır. Benimle günahlarımın arasını doğu ile batının arasını uzak tuttuğum gibi uzak tut. Allah'ım tembellikten, günahkarlıktan ve borca boğulmaktan sana sigınırıム."³⁹⁴

46- "Allah'ım, âcizlikten, tembellikten, korkaklıktan, kocamışlıktan, cimrilikten sana sigınırıム. Kabir azabından, ölümün ve hayatın fitnelerinden sana sigınırıム."³⁹⁵

47- "Allah'ım, belânin zor duruma düşürmesinden, bedbahtlığın gelip beni yetişmesinden, kaza ve hükmünün kötü olanlarından, düşmanların (başına gelen musibetten dolayı) bana sevinmelerinden sana sigınırıム."³⁹⁶

48- "Allah'ım, işimi kötüyüklere koruyan, dinimi benim için salih kil. Maişetimin içinde bulunduğu dünyamı benim için salih kil. Dönüşüm kendisinde olacağım ahiretimi benim için salih kil. Hayati benim için her türlü hayırın artışına sebeb kil. Ölümü de benim için her türlü kötüyüktan rahata kavuşacağım bir hal kil."³⁹⁷

49- "Allah'ım, ben senden hidayeti, takvayı, afisliği ve muhtaç olmamayı dilerim."³⁹⁸

³⁹³ Buhari, VII, 163; Müslim, IV, 2070

³⁹⁴ Buhari, VII, 161; Müslim, IV, 2078

³⁹⁵ Buhari, VII, 59; Müslim, IV, 2079

³⁹⁶ Buhari, VII, 155; Müslim, IV, 2080. Hadisin lafzi şu şekildedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi vesellem* belanın ağır basmasından, fakirliğin gelip yetişmesinden, kötü ve kaza ve takdirden, düşmanların da başına gelen işler dolayısıyla sevinmelerinden Allah'a sigınırıム.

³⁹⁷ Müslim, IV, 2087

50- "Allah'ım, âcizlikten, tenbellikten, korkaklıktan, cimrilikten, yaşılanıp kocamaktan, kabir azabından sana şığınırıム. Allah'ım, sen nefşimi takvalı kıl, onu temizle ve arındır. Çünkü sen onu arındırıp temizleyenlerin en hayırlısın. Sen onun hem dostu, hem mevlâtsın. Allah'ım, fayda vermeyen ilimden, senden korkmayan kalbden, doymanın nefisten ve kabul olunmayan duadan sana şığınırıム."³⁹⁹

51- "Allah'ım, bana hidayet ver, beni doğruya ilet. Allah'ım ben senden hidayeti ve doğru yolda olmayı dilerim."⁴⁰⁰

52- "Allah'ım, (üzerimdeki) nimetinin zeval bulmasından, bana verdığın afiyetin dönüşmesinden, ansızın intikam alışından ve bütün gazabından sana şığınırıム."⁴⁰¹

53- "Allah'ım, yaptıklarımın şerrinden, işlemeneklerimin de şerrinden sana şığınırıム."⁴⁰²

54- "Allah'ım, malımı, çocukların çoğalt ve bana verdiklerini mübarek kıl."⁴⁰³

"Hayatımı sana itaat üzere uzun kıl. Benim amelimi güzelleştir ve bana mağfîret buyur."⁴⁰⁴

55- "O pek büyük ve cahillerin cahilliklerini bağışlayan (halîm) olan, Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Pek büyük Arşın Rabbi olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. Göklerin, yerin ve kerim olan Arşın Rabbi olan Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur."⁴⁰⁵

56- "Allah'ım, ben senin rahmetini ümit ederim. O halde bir göz açıp kapayacak bir an dahi beni bana bırakma. Bütün işlerimi benim için salih kıl. Senden başka hiçbir ilah yoktur."⁴⁰⁶

57- "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni her türlü eksiklikten tenzih ederim. Şüphesiz ben zalimlerdenim."⁴⁰⁷

58- "Allah'ım, ben senin kulunum. Kulunun oğluyum. Senin cariyenin oğluyum. Benim alnum senin elindedir. Senin hükmün benim hakkında aynen geçerlidir. Hakkındaki hükmün de adaletlidir. Kendi zatına ad olarak verdiğiň yahut Kitabunda indirdiğiň yahut yaratıklarından birisine öğrettiğin yahutta gayb ilminde kendin için sakladığıň herbir ismin adına senden Kur'an'ı kalbimin baharı, göğsümün nuru, hüznumün silip süpürücüsü, kederimin gidericisi kılmanı isterim."⁴⁰⁸

59- "Ey kalbleri evirip çeviren, kalblerimizi itaatin üzere evirip çevir."⁴⁰⁹

60- "Ey kalbleri evirip çeviren, dinin üzere kalbime sebat ver."⁴¹⁰

61- "Allah'ım, dünyada da, ahirette de senden afiyet dilerim."⁴¹¹

62- "Allah'ım, bütün işlerimizde âkîbetimizi güzel kıl. Dünya rüsvaylığından ve âhiret azabından bizleri koru."⁴¹²

63- "Rabbim, bana yardım et. Bana karşı başkasına yardımcı olma. Bana zafer ver, başkalarını bana karşı muzaffer kılma. Benim lehime takdirde bulun, aleyhime takdirlerde bulunma. Bana hidayet ver, hidayeti izlemeyi bana kolaylaştır. Bana haksızlık edenlere karşı bana yardımcı ol. Rabbim, beni sana çok şükreden, seni çok anan, senden çok korkan, sana çok itaat eden, sana çok yalvarıp yakaran çok yönelen kıl. Rabbim tevbemi kabul

³⁹⁸ Muslim, IV, 2087

³⁹⁹ Muslim, IV, 2088

⁴⁰⁰ Muslim, IV, 2090

⁴⁰¹ Muslim, IV, 2097

⁴⁰² Muslim, IV, 2085

⁴⁰³ Buna Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Enes'e yaptığı şu dua delildir: "Allah'ım, malımı ve çocukların çoğalt ve ona verdiklerini de bereketli kıl." (Buhari, VII, 154) Bu hadisi Muslim de rivayet etmiştir.

⁴⁰⁴ Buhari, *el-Edebu'l-Müfred*, Hadis no: 253; el-Elbani, *Silsiletu'l-Ahadiîsi's-Sâhiha*, Hadis no: 2241'de ve Sahihu'l-Edebi'l-Müfred, s. 244'de sahîh olduğunu belirtmektedir. Hayati uzatmak ve amelinin güzelliği ile ilgili ifadeye de Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'e: İnsanların en hayırlı kimdir diye sorulduğu zaman: "Ömrü uzun olup, ameli güzel olandır" şeklinde verdiği cevab delil teşkil etmektedir. Bu hadisi Tirmizi ve Ahmed rivayet etmiş olup, el-Elbani, *Sahihu't-Tirmizi*, II, 271'de sahîh olduğunu belirtmiştir. Ben de büyük ilim adamı İbn Bâz'a bu şekilde dua etmenin sunnet olup olmadığını sorduğumda, evet cevabını vermiştir.

⁴⁰⁵ Buhari, VII, 154; Muslim, IV, 2092

⁴⁰⁶ Ebu Davud, IV, 324; Ahmed, V, 42. Bu hadisi el-Elbani ve başkaları hasen kabul etmiştir.

⁴⁰⁷ Tirmizi, V, 529. Hakim hadisin sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Bk. *el-Müstedrek*, I, 555. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 168. Hadisin lafzi şu şekildedir:

"Zünnun (Yunus)'un balığın karnunda iken yaptığı dua şudur: Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni hertürlü eksiklikten tenzih ederim. Şüphesiz ki ben zalimlerden oldum. Bu duayı müslüman bir adam herhangi bir şey hakkında yaptı mı mutlaka Allah onun o duasını kabul eder."

⁴⁰⁸ Ahmed, I, 391, 452; Hakim, I, 509. Hafız (İbn Hacer) *el-Ezkar*'daki hadislerin tahrîcinde hasen olduğunu belirtmekte, el-Elbani sahîh olduğunu söylemektedir. Bk. *Tahricu'l-Kelimi't-Tayyib*, s.73

⁴⁰⁹ Muslim, IV, 2045

⁴¹⁰ Tirmizi, V, 238; Ahmed, IV, 182; Hakim, I, 525 ve 528'de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, VI, 309; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 171. Ummu Seleme *radiyallahu anha*: "Bu Peygamber efendimizin en çok yaptığı duadır." demiştir.

⁴¹¹ Tirmizi, V, 534 ve başkaları. Hadisin lafzi söyledir: "Yüce Allah'tan dünyada ve ahirette afiyet isteyiniz." Bir lafızda da söyle denilmektedir: "Yüce Allah'tan affedilmeyi ve afiyeti dileyiniz. Çünkü hiçbir kimseye yakından sonra afiyetten daha hayırlı bir şey verilmiş değildir." Bk. *Sahihu İbn Mace*, III, 180; III, 185; III, 170. Bu hadisin başka birtakım tanıkları da vardır. Bk. Ahmed Şakir'in tertibi ile İmam Ahmed'in *Miśnəd'i*, I, 156-157

⁴¹² Ahmed, IV, 181; Taberani, *el-Mucem el-Kebir*, Hafız el-Heysemi, *Mecmâ'u'z-Zevid*, X, 178'de Ahmed'in rivayeti ile hadisin seneđindekiler ve Taberani'nin seneđlerinin birisindeki râviler sika (güvenilir) kimselerdir.

buyur. Günahlarımı yıka, duamı kabul eyle. Delilimi sağlam kıl, kalbime hidayet ver, dilimi doğrult, kalbimdeki kötü duyguları sıyırip al.”⁴¹³

64- “Allah’ım, ben senden peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem’in diledikleri hayırlı şeylerden dilerim. Peygamberin Muhammed Salallahu aleyhi vesellem’in kendisinden sanasgi ndığı şeylerin kötülüklerinden sana sığınırız. Yardımı senden isteriz. Maksadımıza ulaşmak sana düşer. Bizim Allah vermedikçe hiçbir şeye güç ve takat yetirmemiz mümkün değildir.”⁴¹⁴

65- “Allah’ım, kulağımın şerrinden, gözümin şerrinden, dilimin şerrinden, kalbimin şerrinden ve menimin şerrinden sana sığınırıım.”⁴¹⁵

66- “Allah’ım, baraş hastalığından, delilikten, cüzzamdan ve kötü hastalıklardan sana sığınırıım.”⁴¹⁶

67- “Allah’ım, kötü ahlaktan, kötü amellerden ve hevâlardan sana sığınırıım.”⁴¹⁷

68- “Allah’ım, şüphesiz ki sen çok affedicisin, keremi bol olansın, affi seversin. O halde beni affet.”⁴¹⁸

69- “Allah’ım, senden hayırlı işler işlemeyi, münkerleri terketmeyi, yoksullara sevgi beslemeyi dilerim. Bana mağfiret buyurmanı, bana merhamet etmeni dilerim. Bir kavmi fitneye maruz bırakmak dilersen sen beni fitneye uğramadan canımı al. Senden seni, seni sevenleri sevmeyi, sana sevgine yakınlaştırıcı amelleri sevmeyi dilerim.”⁴¹⁹

70- “Allah’ım, ben senden dünyada olanyla, âhirette olanyla bildiğim kadariyla ve bilmediklerimle bütün hayırları isterim. Dünyada olanyla âhirette olanyla, bildiğimle bilmemişim bütün şerlerden de sana sığınırıım. Allah’ım, ben senden kulun ve peygamberinin dilediği bütün hayırlardan dilerim. Kulun ve peygamberinin kendilerinden sanasgi ndığı bütün kötülüklerden sana sığınırıım. Allah’ım, ben senden cenneti, ona yaklaşırıan herbir söz veya ameli dilerim. Allah’ım, ateşten ve ona yakınlaştıran herbir söz ve amelden sana sığınırıım. Benim için takdir buyurduğum herbir hükmü benim için hayırlı kılmamı dilerim.”⁴²⁰

71- “Allah’ım, ayakta iken İslam ile beni koru, oturken İslam ile beni koru, yatarken İslam ile beni koru. Hiçbir düşmanı ve hiçbir kışkanan kimseyi başıma gelen hallerden dolayı sevindirme. Allah’ım, hazineleri elinde bulunan herbir hayırdañ senden dilerim. Allah’ım, hazineleri elinde bulunan herbir kötülükten sana sığınırıım.”⁴²¹

72- “Allah’ım, bize, bizim ile sana isyanın arasına engel teşkil edecek şekilde, senden korkmayı pay olarak ver. İtaatinden kendisiyle bizi cennetinə ulaştıracığın kadarını, yakındañ bize kendisiyle dünyamın musibetlerini hafifleteceğin kadarını ihsan et. Allah’ım, kulaklarımıza, gözlerimizle ve bütün güçlerimizle bizi hayatı bırakıığın sürece güzelce faydalandır ve bizden onları geriye mirasçı bırak (ölene kadar bu güçlerimiz, duyularımız sapasağlam kalsın). Bize zulmedenlerden intikamımızı al. Bize düşmanlık edenlere karşı bize yardım et. Bize musibet vereceksen dinimizle verme. En büyük çabamız ve ilmimizin varacağı son nokta dünya olmasın. Bize merhamet etmeyecek kimseyi başımıza geçirme.”⁴²²

73- “Allah’ım, korkaklıktan sana sığınırıım. Allah’ım, cimrilikten sana sığınırıım. Ömrün en kötü haline döndürülmekten sana sığınırıım. Dünya fitnesinden ve kabir azabundan sana sığınırıım.”⁴²³

74- “Allah’ım, günahımı, cahilliğimi, işimde aşırıya gitmemi ve senin benden daha iyi bildiğin hususları sen bana bağışla. Allah’ım, şakalaşırken, ciddi iken, bilmeyerek ve bilerek işlediğim hataları sen bana bağışla. Esasen bütün bunlar yaptığım şeylerdir.”⁴²⁴

75- “Allah’ım, bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni hidayete ilet, bana afiyet ver, bana rızık ihsan et.”⁴²⁵

76- “Allah’ım, ben nefşime çokça zulmettim. Günahları da senden başka kimse bağışlamaz. O halde katından bir mağfiret ile bana bağışla ve bana merhamet buyur. Çünkü günahları çokça bağışlayan ve çok merhametli olansın sen.”⁴²⁶

⁴¹³ Ebu Davud, II, 83; Tirmizi, V, 554; İbn Mace, II, 1259; Hakim, I, 519 sahîh olduğunu belirtmiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 178; Ahmed, I, 127

⁴¹⁴ Tirmizi, V, 537; İbn Mace, II, 1264 -bu anlamda-

⁴¹⁵ Ebu Davud, II, 92; Tirmizi, V, 523; Nesai, VIII, 271 ve başkaları. Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 166; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1108

⁴¹⁶ Ebu Davud, II, 93; Nesai, VIII, 271; Ahmed, III, 192. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1116; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184

⁴¹⁷ Tirmizi, V, 575; Ayrıca İbn Hibban, Hakim ve Taberani'de rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 184

⁴¹⁸ Tirmizi, V, 534; Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 170

⁴¹⁹ Bu lafıza Ahmed, V, 243; Tirmizi yakın ifadelerle, V, 369; Hakim, I, 521; Tirmizi hadisin hasen olduğunu belirtmiş ve şöyle demiştir: Ben Muhammed b. İsmail'e -Buhari'yi kastediyor- sordum da bu hadis hasen, sahib bir hadistir, demiştir. Hadisin sonunda da, Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: “*Gerçek su ki bu bir haktır. O bakımından onu öğreniniz ve belliyeiniz.*”

⁴²⁰ İbn Mace, II, 1264; Ahmed, VI, 134; Hakim sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir, I, 521. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 327

⁴²¹ Hakim, I, 525'te sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, II, 398 ve *Silsiletu'l-Ahadiisi's-Sahiha*, IV, 54, hadis no: 1540

⁴²² Tirmizi, V, 528; Hakim, I, 258'de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir; İbnu's-Sünni, hadis no: 446; Ayrıca bk. *Sahihu't-Tirmizi*, III, 168; *Sahihu'l-Cami*, I, 400

⁴²³ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 181

⁴²⁴ Buhari, -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 196

⁴²⁵ Müslim, IV, 2073, IV, 2078

⁴²⁶ Buhari, I, 203; Müslim, IV, 2078

77- "Allah'ım, sana teslim oldum, sana iman ettim, sana güvenip dayandım, sana inandım ve senin adın ile davalasım. Allah'ım, senden başka hiçbir ilah yoktur. Beni saptırmandan senin izzetine sigınırı. Sen ölmeyen haysin, cinler, insanlar hep ölürlər."⁴²⁷

78- "Allah'ım, rahmetini gerektiren, mağfiretini icab ettiren hususları, her türlü günahdan esenliğe kavuşmayı, her türlü iyilikten pay elde etmeyi, cennete vararak umduğumuza kavuşmayı ve cehennem ateşinden kurtulmayı senden dileriz."⁴²⁸

79- "Allah'ım, senin üzerimdeki en geniş rızıkın, yaşımlın ilerleyeceği ve ömrümün kesileceği zaman kıl."⁴²⁹

80- "Allah'ım, günahımı bana bağıyla, evimi benim için genişlet ve rızkımı benim için bereketli olsun."⁴³⁰

81- "Allah'ım, senden, lütf-u kereminden ve senin rahmetini dilerim. Çünkü burlara senden başkası sahib değildir."⁴³¹

82- "Allah'ım, yüksek yerden düşmekten, göçük altında kalmaktan, suda boğulmaktan, yanından sana sigınırı. Ölüm esnasında şeytanın beni etkisi altına almasından sana sigınırı. Senin yolunda (ilerlemek gerekişen) arkamı dönerken kaçarken ölmekten sana sigınırı. (Zehirli bir) hayvanın sokması sonucu ölmekten sana sigınırı."⁴³²

83- "Allah'ım, açılıktan sana sigınırı. Çünkü o en kötü arkadaştır. Hainlikten sana sigınırı. Çünkü o en kötü yoldaştır."⁴³³

84- "Allah'ım, acizlikten, tenbellikten, korkaklıktan, cimrilikten, yaşılanmaktan, kalb katılığinden, gafletten, fakirlikten, zilletten, yoksulluktan sana sigınırı. Fakirlikten, kifürden, fasılıktan, ayrılık çıkarmaktan, münaflıklıktan, desinler diye iş yapmaktan, riyakarlıktan sana sigınırı. Sağılıktan, dilsizlikten, delilikten, cüzzamdan, barış hastalığından ve bütün kötü hastalıklardan sana sigınırı."⁴³⁴

85- "Allah'ım, fakirlikten, azlıktan, zilletten sana sigınırı. Allah'ım, başkasına zulmetmekten yahut zulme uğramaktan sana sigınırı."⁴³⁵

86- "Allah'ım, kalıcılık yurdunda kötü komşudan sana sigınırı. Çünkü geçici konaklama yerlerindeki komşular başka yere giderler."⁴³⁶

87- "Allah'ım, huşu'suz kalbten, kabul olunmayan duadan, doymayan bir nefisten, fayda vermeyen ilimden sana sigınırı. Evet, bu dördünden sana sigınırı."⁴³⁷

88- "Allah'ım, kötü günden, kötü geceden, kötü andan, kötü arkadaştan ve kalıcı yurtta kötü komşudan sana sigınırı."⁴³⁸

89- "Allah'ım, ben senden cenneti dilerim, cehennem ateşinden de sana sigınırı."⁴³⁹

90- "Allah'ım, dinde beni fakih (derin bilgi sahibi) kıl."⁴⁴⁰

91- "Allah'ım, bile bile sana ortak koşmaktan sana sigınırı, bilmediklerimden dolayı da senden mağfiret dilerim."⁴⁴¹

92- "Allah'ım, bana öğretiklerinle beni faydalandır. Bana faydalı olacak şeyleri bana öğret ve ilmimi artırtır."⁴⁴²

93- "Allah'ım, senden faydalı bir bilgi, hoş bir rızık ve kabul olunan bir amel niyaz ederim."⁴⁴³

94- "Allah'ım, ey Allah, bir, tek, samed, doğmayan ve doğurmayan ve kimsenin kendisine denk olmamak özellikle senden günahlarımı bana bağışlamamı dilerim. Çünkü şüphesiz sen günahları çok çok bağışlayansın, çok merhametlisin."⁴⁴⁴

⁴²⁷ Buhari, VIII, 167; Müslüm, IV, 2086

⁴²⁸ Hakim, I, 525 sahîh olduğunu belirtmiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Nevevi, *el-Ezkar*, s. 340. Muhakkik Abdu'l-Kadir el-Arnavut hadisin hasen olduğunu belirtmiştir.

⁴²⁹ Hakim, I, 542. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 396; *el-Ahadiṣu's-Sahiha*, Hadis no: 1539

⁴³⁰ Ahmed, IV, 63, V, 375. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 399

⁴³¹ Hadisi Taberani rivayet etmiş olup, el-Heysemi, *Mecmua'z-Zevid*, X, 159'da râvileri Muhammed b. Ziyad dışında *Sahih*'in râvileridir. Muhammed de sîka (gövenilir) bir râvidir demektedir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 404

⁴³² Ebu Davud, II, 92. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1123

⁴³³ Ebu Davud, II, 91; Nesai, VIII, 263 ile İbn Mace rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1112

⁴³⁴ Hakim ve Beyhaki rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 406; *İrvau'l-Ğalil*, Hadis no: 852

⁴³⁵ Nesai ve Ebu Davud, II, 91'de rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1111; *Sahihu'l-Cami*, IV/407

⁴³⁶ Hakim, I, 532'de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisi Nesai, VIII, 274'te rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 408; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1118

⁴³⁷ Tirmizi, V, 519; Ebu Davud, II, 92. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, X, 410; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1113

⁴³⁸ Hadisi Taberani rivayet etmiş olup el-Heysemi, *Mecmua'z-Zevid*, X, 144'te: Hadisin râvileri, *Sahih*'in râvileridir demiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 411

⁴³⁹ Tirmizi, IV, 700; İbn Mace, 1453; ve Nesai rivayet etmiştir. Bk. *Sahihu't-Tirmizi*, II, 319; *Sahihu'n-Nesai*, III, 1121. Hadisin lafzi şu şekildedir: "Her kim cenneti üç defa Allah'tan dileyecek olursa, cennet: Allah'ım, onu cennete koy der. Her kim de cehennem ateşinden üç defa sigınırsa ateş: Allah'ım, onu ateşten koru der."

⁴⁴⁰ Bu duaya Buhari ve Müslüm'in, Peygamber (s.a)'ın İbn Abbas *rādiyallahu anhuma*'a yaptığı dua delil teşkil etmektedir. Bk. Buhari - *Fethu'l-Bari* ile-, I, 44; Müslüm, IV, 1797

⁴⁴¹ Ahmed, IV, 403'te ve başkaları rivayet etmiştir. Ayrıca bk. el-Elbani, *Sahihu't-Terhib*, I, 19

⁴⁴² İbn Mace, I, 92; Bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 47

⁴⁴³ İbn Mace, I, 298. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, I, 152

⁴⁴⁴ Bu lafızla Nesai, III, 52 ve Ahmed, IV, 338. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, II, 279

95- “Allah’ım, hamdin yalnız sana ait olmasıyla, senden başka hiçbir ilah bulunmayıp, ortaksız bir ve tek olmak özellikle senden niyaz ederim. Ey lutfu bol olan, ey gökleri ve yeri yoktan var eden, ey celal ve ikram sahibi, ey hayy ve kayyüm olan, ben senden cenneti dilerim, cehennem ateşinden sana sigınırıム.”⁴⁴⁵

96- “Allah’ım ben senden niyaz ederim. Çünkü ben senden başka hiçbir ilah olmadığına, bir ve tek olduğuna, samed olduğuna, doğmayan ve doğurmayan olduğuna ve hiçbir kimsenin senin dengin olmadığına şahitlik ederim.”⁴⁴⁶

97- “Rabbim, bana mağfiret buyur, tevbemi kabul et. Çünkü şüphesiz ki sen tevbeleri çok kabul edensin, mağfireti bol olansın.”⁴⁴⁷

98- “Allah’ım, gaybi bilmenle, bütün yaratıklara kadir olmanla, hayatın benim için hayırı olduğunu bildiğin sürece beni hayatı bırakmayı, ölümün benim için hayırı olduğunu bildiğin takdirde canımı almayı dilerim. Allah’ım, ben gizlide ve açıkta senden korkmayı niyaz ederim. Kızgınken de, hoşnutken de hak söz söylememi, zenginken de, fakirken de orta yolu davranışmayı dilerim. Senden sonu gelmeyecek bir nimet, senden arkası kesilmeyecek bir göz aydınlığı dilerim. Hükümlü hakkında takdir edip gerçekleştirdikten sonra ona razi olmayı dilerim. Ölümden sonra senden rahat bir hayat dilerim. Yüzüne bakma lezzetine erişmeyi, sana kavuşma şevkini duymayı -zarar verici herhangi bir husus ve saptırıcı hiçbir fitne olmaksızın- dilerim. Allah’ım iman süsü ile bizi süllemdir, bizi hidayete ulaştıran ve hidayet bulanlardan kıl.”⁴⁴⁸

99- “Allah’ım, seni sevmeyi, sevgisi nezdinde bana fayda verenin sevgisini bana nasib et. Allah’ım, sevdiklerimden bana verdığın rızıkları senin sevdığın şeyler için bana güç kaynağı kıl. Allah’ım, sevip de bana vermediğin şeyler senin sevdığın şeyler için fırsat verecek haller kıl.”⁴⁴⁹

100- “Allah’ım, büyük ve küçük günahlardan beni arındır. Allah’ım, beyaz bir elbise, kırıcı elbiseden nasıl seçilebiliyorsa beni günahlarından arındır. Allah’ım kar, dolu ve soğuk su ile beni pir-u pâk kıl.”⁴⁵⁰

101- “Allah’ım, cimrilikten, korkaklıktan, ömrün kötü hallerinden, kalbin fitneye maruz kalmasından ve kabir azabından sana sigınırıム.”⁴⁵¹

102- “Ey Cebrail’in ve Mikail’in Rabbi, İsrafil’in Rabbi olan Allah’ım! Cehennem ateşinin sığağından ve kabir azabından sana sigınırıム.”⁴⁵²

103- “Allah’ım, bana doğru yolu bulmayı ilham eyle, nefsimin şerrinden beni koru.”⁴⁵³

104- “Allah’ım, senden faydalı bir ilim dilerim. Fayda vermeyen ilimden sana sigınırıム.”⁴⁵⁴

105- “Yedi göğün Rabbi, arzin Rabbi, büyük Arşın Rabbi olan Allah’ım., Bizim Rabbimiz ve herşeyin Rabbi! Çekirdeği ve taneyi açıp yaran, Tevrat’ı, İncil’i ve Furkan’ı indiren Allah’ım! Perçeminden tuttuğun herbir şeyin kötüüğünden sana sigınırıム. Allah’ım, sen evvel (ilk)sin, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen âhirsin, senden sonra hiçbir şey olmayacağındır. Sen zahırsın, senden yukarıda (senden üstün ve güçlü) hiçbir şey yoktur. Sen batınsın, senin ötende hiçbir şey yoktur. Borcumuzu ödet, fakirlikten bizi kurtar.”⁴⁵⁵

106- “Allah’ım, kalblerimizi birbirine kaynaştır, aramızı düzelt. Bizi doğru yola ilet. Karanlıklardan bizi kurtar, aydınlığa çıkar. Açıkta olantıla, gizlisiyle hertürlü hayasızlıktan bizleri uzak tut. Kulaklarımıza, gözlerimizi, kalblerimizi, eşlerimizi, soyumuzu, sopumuzu bizim için mübarek kıl. Tevbemizi kabul buyur, şüphesiz ki sen tevbeleri çok kabul edensin, çok merhametlisin. Bizi nimetlerine şükredenlerden, onlardan ötürü seni övenlerden, nimetlerini kabul edenlerden kıl, überimizdeki nimetlerini tamamla.”⁴⁵⁶

107- “Allah’ım, senden en hayırı şeyleri dilemeyi dilerim. Senden en hayırı duaları yapmayı, hayırı başarıları, hayırı ameli, hayırı mükafatı, hayırı bir hayatı, hayırı ölümü dilerim. Sen bana (hak üzere) sebat ver. Terazilerimi ağır bastır, imanımı gerçekleştir, derecelerimi yükselt. Namazımı kabul buyur, günahumu bağışla. Senden cennetlerin yüksek derecelerini dilerim. Allah’ım, ben senden hayırın başlarını da, ortalarını da, genel ve kapsamlı olanlarını da, ilkini de, açıkta olanını da, gizli olanını da dilerim. Cennetteki yüksek dereceleri niyaz ederim. Amin. Allah’ım, ben senden ettiğimin, yaptıklarımın, işlediklerimin hayırlısını dilerim. Gizli şeylerin de, açıkta olanların da hayırlısını, cennetin yüksek derece ve mertebelelerini dilerim. Amin. Allah’ım senden şanımı yükseltmeni, günahumu kaldırmanı, işimi salih kılmayı, kalbimi temizlemeni, namus ve iffetimi korumayı, kalbimi

⁴⁴⁵ Ebu Davud, II, 80; İbn Mace, II, 1268; Nesai, III, 52; Tirmizi, V, 550. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 279

⁴⁴⁶ Ebu Davud, II, 79; Tirmizi, V, 515; İbn Mace, II, 1267; Ahmed, V, 360; Ayrıca bk. *Sahihu'i-Tirmizi*, III, 163

⁴⁴⁷ Ebu Davud ve -lafız kendisine ait olmak üzere- Tirmizi, Nesai ve İbn Mace, II, 1353'te rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 321; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 153

⁴⁴⁸ Nesai, III, 54,55; Ahmed, IV, 364. Senedi ceyyiddir. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 280, 281

⁴⁴⁹ Hadisi Tirmizi, V, 523'te rivayet etmiş ve hasen olduğunu belirtmiştir. Abdu'l-Kadir el-Arnavut: Hadisin durumu dediği gibidir, demiştir. Bk. *Camiu'l-Usul*, IV, 341'deki el-Arnavut'un tâhkîki.

⁴⁵⁰ Nesai, I, 198,199; Tirmizi, V, 515. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 86

⁴⁵¹ Nesai, VIII, 255. Hadisin lafzi şu şeklidir: Peygamber (s.a) beş şeyden (Allah'a) sigınırıム. “Cimrilikten, korkaklıktan, kötü ömründen, kalb fitnesinden ve kabir azabından.” Hadisi Ebu Davud, II, 9'da rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Camiu'l-Usul*, IV, 363 -el-Arnavut'un tâhkîki ile-

⁴⁵² Nesai, VIII, 278. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1121

⁴⁵³ Hadisi Ahmed, IV, 444; Tirmizi -lafız kendisinin-, V, 519; Ahmed'deki senediyle hadis ceyyiddir.

⁴⁵⁴ İbn Mace, II, 1263. Ayrıca bk. *Sahihu İbn Mace*, II, 327. Hadisin lafzi: “Allah’tan faydalı bir bilgi isteyiniz ve fayda vermeyen ilimden de Allah'a sigınırıム” şeklinde.

⁴⁵⁵ Hadisi Müslim, IV, 2084'te Ebu Hureyre *radyallahu anh*'dan rivayet etmiştir.

⁴⁵⁶ Hadisi Hakim, I, 265'te zikretmiş olup, Müslim'in şartına göre sahihdir, demiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

*nurlandırmamı dilerim. Günahlarımı bağışlamamı niyaz ederim. Senden cennetteki yüksek mertebeleri niyaz ederim. Amin. Allah’ım, nefsimi, kulağımı, gözümü, ruhumu, yaratılışımı, ahlakımı, aile halkımı, hayatımı, ölümüüm, amelimi mübarek kılmamı dilerim. Benim yaptığım iyilikleri kabul buyur. Senden cennetin yüksek mertebelerini niyaz ederim. Amin.*⁴⁵⁷

108- “Allah’ım, kötü huylardan, hevâlardan, amellerden ve hastalıklardan beni uzak tut.”⁴⁵⁸

109- “Allah’ım, bana verdığın rızka beni kanaatkâr kil, o rızki benim için bereketli kil ve huzurunda olmayan herbir hususta benim yerime sen güzel bir şekilde onu kolla ve gözet.”⁴⁵⁹

110- “Allah’ım, sen beni kolay bir şekilde hesaba çek.”⁴⁶⁰

111- “Allah’ım seni zikretmek, sana şükretmek ve sana güzel bir şekilde ibadet etmek için bize yardımcı ol.”⁴⁶¹

112- “Allah’ım, senden geri çevrilmeyecek bir iman, bitip tükenmeyecek bir nimet ve ebedilik cennetinin en yükseğinde Muhammed Salallahu aleyhi vesellem ile arkadaşlık dilerim.”⁴⁶²

113- “Allah’ım, nefsimin şerrinden beni koru. İşimde en doğru olana beni ilet. Allah’ım gizlediklerimi, açıkladıklarımı, bilmeyerek yaptıklarımı, kastederek yaptıklarımı, bildiklerimi ve bilmediklerimi bana bağışla.”⁴⁶³

114- “Allah’ım, borcun galib gelmesinden, düşmanın üstünliğinden ve dost olmayanların başıma gelen musibetlere sevinmesinden sana şiginirim.”⁴⁶⁴

115- “Allah’ım, bana mağfiret buyur, beni doğru yola ilet, bana rızık ihsan et, bana afiyet ver. Kiyamet gününde kalınacak yerin darlığından Allah’'a şiginirim.”⁴⁶⁵

116- “Allah’ım, kulağımla, gözlerimle beni hayırlı bir şekilde faydalandır. Onları bana mirasçı kil (hayat boyunca onlar sağlıklı olsunlar). Bana zulmeden kimselere karşı bana yardım et ve ondan benim intikamumu al.”⁴⁶⁶

117- “Allah’ım, senden tertemiz bir hayat dilerim. Dosdoğru bir ölüm, rezil ve rişvay etmeyecek bir dönüş niyaz ederim.”⁴⁶⁷

118- “Allah’ım, yaratılış ve suretimi güzel kıldın, huyumu da güzelleştir.”⁴⁶⁸

119- “Allah’ım, bana sebat ver, beni hidayete iletten ve hidayet bulmuş kimse kil.”⁴⁶⁹

120- “Allah’ım, kendisine verildiği takdirde kendisine pek çok hayır verilmiş olan o hikmeti bana da ver.”⁴⁷⁰

Allah’ım, Muhammed’e, onun aile halkına ve bütün ashabına salat ve selam olsun.

Tevbe Ve İstigfarın Fazileti

1- Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem buyurdu ki:

“Allah'a yemin ederim; şüphesiz ki ben bir günde yetmiş defadan daha fazla Allah'a tevbe eder ve O'ndan mağfiret dilerim.”⁴⁷¹

2- Yine şöyle buyurmuştur:

“Ey insanlar! Allah'a tevbe ediniz. Çünkü ben bir günde O'na yüz defa tevbe etmekteyim.”⁴⁷²

3- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:

⁴⁵⁷ Hakim, I, 520'de Um Seleme'den (Peygamber Efendimize) merfu olarak rivayet etmiş, sahîh olduğunu belirtmiş ve Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

⁴⁵⁸ Hakim, I, 532'de Müslim'in şartına göre sahihdir demiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

⁴⁵⁹ Hakim, I, 510'da rivayet etmiş sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

⁴⁶⁰ Ahmed, VI, 48; Hakim, I, 255'te rivayet etmiş olup, Müslim'in şartına göre sahihdir demiş Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Aişə radıyallahu anh dedi ki: Peygambere:

“Ey Allah’ın Peygamberi kolay hesab ne demektir?” diye sordum. Şöyledir buyurdu:

“Onun kitabına (amel defterine) bakılarak onun (günahlarının) bağışlanması sorgulanmamıştır. Çünkü o gün kim inceden inceye hesaba çekilecek olursa -ey Aişə- helak olur. Müiminin başına gelen herbir musibet sebebiyle yüce Allah onun karşılığında onun günahlarını siler. Hatta ona batan bir diken bile olsa.”

⁴⁶¹ Hakim, I, 499'da rivayet etmiş, sahîh olduğunu belirtmiş olup Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Durum da dedikleri gibidir. Ebu Davud, II, 86; Nesai, III, 53'te belirtiklerine göre Peygamber (s.a)'a Muaz'a her namazın akabinde bu sözleri söylemesini tavsiye etmiştir.

⁴⁶² İbn Hibban, s. 604, hadis no: 2436'da, İbn Mesud (r.a)'dan mevkûf olarak (İbn Mesud'un sözü olarak) rivayet etmiş olup, Ahmed, I, 386 ve 400'de başka bir yoldan rivayet ettiği gibi Nesai, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, no: 869'da rivayet etmiştir.

⁴⁶³ Hakim, I, 510'da sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ahmed, IV, 444. Hafız (İbn Hacer) *el-İsabe*'de senedi sahihdir demisti.

⁴⁶⁴ Nesai, VIII, 265. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, III, 1113

⁴⁶⁵ Nesai, III, 209; İbn Mace, I, 431 ve başkaları. Ayrıca bk. *Sahihu'n-Nesai*, I, 356; *Sahihu İbn Mace*, I, 226

⁴⁶⁶ Hadisi Tirmizi rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'r-Tirmizi*, III, 188; Hakim, I, 523'de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir.

⁴⁶⁷ *Zevaidi Müsnedi'l-Bezzar*, II, 442, no: 2177 ve Taberani rivayet etmiştir. Bk. *Mecmau'z-Zevaid*, X, 179'da, Taberani'nin senedi ceyyiddir, demektedir.

⁴⁶⁸ Ahmed, VI, 68, 155, I, 403; el-Elbani, *İrvau'l-Ğalil*, I, 155'de sahîh olduğunu belirtmektedir.

⁴⁶⁹ Buna Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem*'in Cerir *radıyallahu anh*'a yaptığı dua delil teşkil etmektedir. Bk. Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, VI, 161

⁴⁷⁰ Şanı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

“O hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse muhakkak ona pek çok hayır verilmiş demektir.” (el-Bakara, 2/269)

⁴⁷¹ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 101

⁴⁷² Müslim, IV, 2076

“Her kim:

“*Estağfirullâhe’llezî lâ ilâhe illâ huvel hayyul kayyûmu ve etâbu ileyh.*”

: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan, hayy ve kayyûm olan Allah’tan mağfiret diler ve O’na tevbe ederim.”
diyecek olursa, isterse o savaştan arkasını dönüp kaçmış olsun, Allah onun günahını bağışlar.”⁴⁷³

4- Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:

“*Rabbin kuluna en yakın olduğu zaman gecenin son böülümleridir. Eğer sen o saatte Allah’ı zikreden kimselerden olabilirsen olmaya bak.*”⁴⁷⁴

5- Yine Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“*Kulun Rabbine en yakın olduğu vakit secede halidir. Binaenaleyh (o halde iken) çokça dua ediniz.*”⁴⁷⁵

6- el-Eğär el-Müzeni’den şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem buyurdu ki:

“*Şüphesiz benim kalbim de bazen perdelenir ve şüphesiz ben bir içinde Allah’tan yüz defa mağfiret dilerim.*”⁴⁷⁶

Tesbih, Tahmid, Tehlil Ve Tekbirin Fazileti

1- Ebu Hureyre Radiyallahu anh’dan rivayet edildiğine göre Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur:

“Her kim bir içinde yüz defa:

“*Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ külli şey’in kadir.*”

: Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O’nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O’nundur, hamd yalnız O’nadır ve O herşeye gücü yetendir, diyecek olursa bu zikri on köle azad etmeye denk gelir. Ona yüz hasene yazılır, onun yüz seyylesi (günahı) silinir. Ayrıca bu sözleri akşamı edinceye kadar o gün onu şeytana karşı korur. Hiçbir kimse de onun bu yaptığı amelden daha faziletli bir amelde bulunamaz. Bundan fazlasını yapan kimse müstesnâ.”⁴⁷⁷

2- “Her kim bir içinde yüz defa “*subhanallahı ve bi hamdihi*” diyecek olursa günahları döküller. isterse deniz köpüğü gibi olsunlar.”⁴⁷⁸

3- Yine Ebu Hureyre Radiyallahu anh’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem buyurdu ki:

“Her kim sabahı ve akşamı ettiği zaman yüz defa, “*subhanallahı ve bi hamdihi*” diyecek olursa kiyamet gününde onun söylediğinin benzerini söyleyen yahut ondan fazlasını söyleyen kimse müstesna, hiçbir kişi onun yaptığından daha faziletli bir amel ile gelmeyecektir.”⁴⁷⁹

4- Ebu Eyyûb el-Ensari Radiyallahu anh’da Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem’den şöyle dediğini rivayet etmektedir:

“Her kim on defa;

“*Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ külli şey’in kadir.*”

: Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir, O’nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O’nundur, hamd yalnız O’nadır ve O herşeye güç yetirendir, diyecek olursa böyle bir kimse İsmail soyundan gelen dört köle kişiyi azad etmiş gibi olur.”⁴⁸⁰

5- Ebu Hureyre Radiyallahu anh’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem buyurdu ki:

“*Iki söz vardır ki, dile söylenmeleri kolay, Mizanda ağır basarlar. Rahman (olan Allah) tarafından da sevirlirler: Subhanallahı ve bihamdihi subhanallahı’l-azim.*”⁴⁸¹

6- Ebu Hureyre Radiyallahu anh’da dedi ki: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem şöyle buyurdu:

“*Subhanallahı velhamdulillahi ve lâ ilâhe illallah vallahu ekber, demek benim için üzerinde güneşin doğduğu herşeyden daha sevimilidir.*”⁴⁸²

7- Sâd Radiyallahu anh’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasûlullah Salallahu aleyhi vesellem’in yanında idik, şöyle buyurdu:

“*Sizden herhangi bir kimse içinde bin hasene kazanmaktan aciz midir?*” Onunla birlikte oturanlardan birisi:

“*Bizden herhangi bir kimse nasıl bin hasene kazanabilir?*” diye sordu. Peygamber şöyle buyurdu:

⁴⁷³ Ebu Davud, II, 85; Tirmizi, V, 569; Hakim, I, 511’de sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. el-Elbani de *Sahîhu’t-Tirmizi*, III, 182’de sahîh olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bk. *Camîu’l-Usul*, IV, 389-390

⁴⁷⁴ Hadisi Tirmizi, Nesai, I, 279’da ve Hakim rivayet etmiştir. Ayrıca bk. *Sahîhu’t-Tirmizi*, III, 183; *Camîu’l-Usul*, IV, 144.

⁴⁷⁵ Müslim, I, 350

⁴⁷⁶ Müslim, IV, 2075; İbnu’l-Esir dedi ki: Bundan kasıt Peygamber efendimizin de bazen dalgınlığa gelebileceğidir. Çünkü Peygamber (s.a) sürekli olarak çokça zikirde bulunur ve Allah'a yakınlaşır. Sürekli Allah'ın murakabesi altında olduğunu bilir ve düşünürdü. Bazı vakitlerde eğer bunları bir parça unutur yahut yanlışrsa o bunu kendisi için bir günah sayar ve hemen istigfara yönelirdi. Bk. *Camîu’l-Usul*, IV, 386

⁴⁷⁷ Buhari, IV, 95; Müslim, IV, 2071

⁴⁷⁸ Buhari, VII, 168; Müslim, IV, 2071

⁴⁷⁹ Müslim, IV, 2071

⁴⁸⁰ Buhari, VII, 167 ve aynı lafızla Müslim, IV, 2071

⁴⁸¹ Buhari, VII, 168; Müslim, IV, 2072

⁴⁸² Müslim, IV, 2072

“Yüz tane tesbih getirir, ona bin hasene yazılır, yahutta onun bin günahı silinir.”⁴⁸³

8- Cabir *Radiyallahu anh*’dan rivayete göre Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Her kim subhanallahil azim ve bi hamdihi, diyecek olursa onun için cennette bir hurma fidanı dikilir.”⁴⁸⁴

9- Abdullah b. Kays *Radiyallahu anh* dedi ki: Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

“Ey Abdullah b. Kays, sana cennet hazinelerinden bir hazineyi bildireyim mi?” Ben:

“Bildir ey Allah’ın Rasûlü” dedim, şöyle buyurdu:

“Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah, de.”⁴⁸⁵

10- “Allah’ın en sevdigi sözler dört tanedir: *Subhanallah velhamdulillahi velâ ilahe illallah vallahu ekber*. Bunların hangisi ile başlasan bir sakincası yoktur. Çocuğuna asla Yesar, Rebah, Necih ve Eflah isimlerini verme. Çünkü sen: *O orada midir diye sorarsın, o da orada olmaz*, (bunun için) sana: *Hayır, derler*.”⁴⁸⁶

11- Sâd b. Ebi Vakkas *Radiyallahu anh* dedi ki: Bir bedevi Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem*’e gelerek şöyle dedi:

“Bana söyleyeceğim bir söz öğret.” Peygamber söyle buyurdu:

“Sen söyle söyle:

“Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerîkeleh, Allahu ekber kebîran, velhamdu lillahi kesiran, subhanallahı rabbil âlemîn. La havle vela kuvvete illâ billahil azîz.”

: Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur, O bir ve tekdir. O’nun ortağı yoktur. Allah pek büyüktür. Allah’da pek çok hamd-u senalar olsun. Alemlerin Rabbi olan Allah’ı tenzîh ederim. Aziz ve hakim olan Allah ile olmadıkça hiçbir seye güç ve kudret yetirememiz.” Bedevi:

“Bunlar Rabbim için söyleyeceğim sözler; peki ya benim için?” diye sorunca Peygamber söyle buyurdu:

“Allâhummağfirî, verhamnî, vehdinî, verzuknî” : “Allah’ım bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni hidayete ilet ve bana rızık ver” de diye buyurdu.⁴⁸⁷

12- Tarîk el-Eşcâi’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bir kimse İslama girdi mi Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem* ona önce namazı öğretir, sonra da şu sözlerle dua yapmasını öğretirdi:

“Allah’ım, bana mağfiret buyur, bana merhamet eyle, beni doğruya ilet, bana afiyet ver ve beni rızıklandır.”⁴⁸⁸

13- Cabir b. Abdullah *radiyallahu anhuma*’dan rivayete göre Rasûlullah *Salallahu aleyhi vesellem* söyle buyurmuştur:

“Şüphesiz duanın en faziletlisi “elhamdulillah” zikrin en faziletlisi de “lâ ilâhe illallah”dır.”⁴⁸⁹

14- “Kâlici salih olan ameller: “*Subhanallah velhamdulillah ve la ilahe illallah vallahu ekber ve la havle ve la kuvvete illa billah*” sözleridir.”⁴⁹⁰

Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* Nasıl Tesbih Ederdi?

15- Abdullah b. Amr *radiyallahu anhuma*’dan söyle dediği rivayet edilmiştir: “Peygamber *Salallahu aleyhi vesellem*’in tesbih getirdiği zaman sağ eliyle saydığını gördüm.”⁴⁹¹ Allah’ım, Peygamberimiz Muhammed’e, onun aile halkına ve bütün ashabına salat ve selamlar olsun, onlara bereketler ihsan eyle.

Yolculuktan Dönüş Adabı

1- Geri dönmekte elini çabuk tutar ve ihtiyacı olmaksızın kalmayı uzatmaz. Çünkü yolculuk azabtan bir parcadır.

2- Yolculuk duasını okur ve ona:

“ ‘Âyibûne, tâibûne, âbidûne lirabbinâ hâmidûn.’

: “Döndük, tevbe ediyoruz. Rabbimize ibadet edenler ve hamdedenleriz.”

3- Yerin herbir tümseği üzerine çıkarken üç defa tekbir getirir, sonra da şunları söyler:

⁴⁸³ Muslim, IV, 2073

⁴⁸⁴ Tirmizi, V, 511; Hakim, I, 501 sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, V, 531; *Sahihu't-Tirmizi*, III, 160

⁴⁸⁵ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 213; Muslim, IV, 2076

⁴⁸⁶ Buhari -*Fethu'l-Bari* ile-, XI, 213; Muslim, III, 1685

⁴⁸⁷ Muslim, IV, 2076

⁴⁸⁸ Muslim, IV, 2073. Muslim’ün bir rivayetinde: “*Bu sözler senin için hem dünyani, hem de âhiretini (isteklerini) bir araya getirir.*”

⁴⁸⁹ Tirmizi, V, 462; İbn Mace, II, 1249; Hakim, I, 503 sahîh olduğunu belirtmiş, Zehebi de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, I, 362

⁴⁹⁰ Ahmed - Ahmed Şakir’ün tertibi ile-, no: 513, senedi sahihtir. Ayrıca bk. *Mecmau'z-Zeavid*, I, 297. İbn Hacer, *Buluğu'l-Meram* adlı eserinde Ebu Said’den rivayetle Nesai tarafından kaydedildiğini belirtmiş ve İbn Hibban ve Hakim bunun sahîh olduğunu söylemiştir demştir.

⁴⁹¹ Ebu Davud bu lafızla, II, 81; Tirmizi, V, 521; Ayrıca bk. *Sahihu'l-Cami*, IV, 271, hadis no: 5865

“La ilâhe illâllâhu vâhdehu la şerîkeleh, lehul mulku ve lehul hamdu ve huve alâ külli şey’în kâdir, âyibûne, tâibûne, âbîdûne, sâcidûne lîrabbînâ hâmidûn, sadakallâhu va’deh, ve nasara abdeh, ve hezemelel ahzâbe vâhdeh.”

: “Allah’tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O’nun ortağı yoktur. Mülk yalnız O’nundur, hamd yalnız O’nadır. O herseye güç yetirendir. Döndük, tevbe ettik. Rabbimize ibadet edenleriz, secde edenleriz, hamd edenleriz. Allah vaadini gerçekleştirdi, kuluna yardım etti ve tek başına bütün fırkaları hezimete uğrattı.”

4- Kitabın baş taraflarında altıncı bahiste sözü edilen sefer adabına riayet eder.

5- Beldesini gördüğü vakit:

“Âyibûne, tâibûne, âbîdûne lîrabbînâ hâmidûn.”

: “Döndük, tevbe ettik. Rabbimize ibadet edenler ve hamd edenleriz.” Bu sözleri beldesine girene kadar tekrarlar.

6- Ne zaman geleceğini haber vermediği sürece geceleyin ailesinin yanına varmaz.

7- Kendi beldesine ya da mahallesine girdiği vakit önce mescide gider, orada iki rekat namaz kılır.

8- Kendisini karşılayan çocuklara güzel sözler söyler, iyilikte bulunur.

9- Hediye vermek müstehabtir. Çünkü hediye kalbteki olumsuz duyguları giderir, sevgiyi getirir.

10- Yolculuktan dönenlerin kucaklaşıp sarılmaları, karşılaşma esnasında da musafaha yapmaları müstehabtir.

11- Yolculuktan dönüldüğü vakit arkadaşları toplayıp onlara bir yemek ziyafeti vermek müstehabtir.⁴⁹²

⁴⁹² Bu adab delilleri ile birlikte, kitabın baş taraflarında altıncı bahiste 35 no’lu paragrafa görülebilir.